

naše planine

9-10

1978

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

Glavni i odgovorni urednik revije: prof. dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

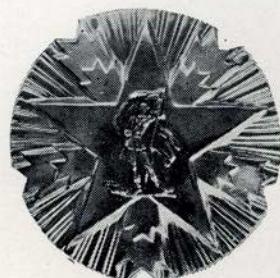
Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 150 dinara (za inozemstvo 15 USA dolara). Cijena pojedinog dvobroja 30 dinara (za inozemstvo 3 USA dolara). Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poleđini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Pretplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22. tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

Godina 70 (30) Rujan — listopad 1978. Broj 9—10
Volumen 70 (30) Septembar — oktobar 1978. No 9—10

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

SADRŽAJ

Ivica Sudnik: Planinarski savez Hrvatske 1948—1978.	185
Proslava Triglavskog jubileja	187
Donald Gašparac: Prvi usponi na Triglav	189
Dr Ivo Veronek: Slike iz Gorskog kotara	190
Zaštita prirode	192
Bojan Tollazzi: Peti uspon »100 žena na Mosor«	193
Vlastimir Jovanović: Seniori na maratonu	196
Dr Nadežda Bogević: U pohodu bosanskim planinama	197
Adi Kosovac: Jedan izlet na Bjelašnicu	199
Željko Poljak: Razočaranje na Argorahu-Ula	201
Dr Kuno Vidrić: Jablanik i Povlen u Valjevskim planinama	206
Vladimir Majnarić: Dugi vrh i oko njega	207
Vladimir Dumbović: Curacao i Caracas	207
Duro Perić: Bili smo na Đerovici	215
Stanoje Jovanović: U posjet bratskoj republici	216
Uzeir Beširović: Kamena planinska prostranstva	217
Eigerova stijena najopasnija na svijetu	218
Prof. Milan Sunko: Problem kadrova u planinarskoj organizaciji	219
Publicistika	220
Radovan Čepelak: Počeci speleološkog amaterskog filma u Hrvatskoj	221
Ing. Mladen Garašić: Upotreba kemijskog svjetla i fotoćelija	224
In memoriam	227
Obljetnice	228
Alpinizam	229
Vijesti	231

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI:

Uzeir Beširović

Planinarski savez Hrvatske 1948–1978

Dvadesetoga lipnja 1978. navršilo se trideset godina uspješnog i plodnog rada Planinarskog saveza Hrvatske.

Naša je planinarska organizacija duduše mnogo starija, ima stoljetnu tradiciju, od 1874. godine, kada je osnovano Hrvatsko planinarsko društvo, koje je prvo počelo organizirano kročiti planinarskim stazama na ovom slavenskom jugu. Bilo je to doba pionirskih koraka u naše planine, kada je trebalo otkrivati njihovu prirodu i život u njima, kada je bio znatan podvig popeti se čak i na našu Medvednicu. Takav rad HPD-a bio je znatno poljuljan tokom prvog svjetskog rata 1914—1918, a pogotovo za vrijeme posljednjeg rata, kad je bio onemogućen svaki planinarski rad; planinarski objekti i domovi bili su spaljeni, uništeni, srušeni, a društva i članstvo se raspalo.

Nakon oslobođenja osnovana su inicijativom sindikata jedinstvena fiskulturna društva sa sekcjama za pojedine sportske djelatnosti, a među njima osnovane su i planinarske sekcije, koje su pokrenuli raniji napredni planinari. Kad su se te planinarske sekcije donekle formirale i oživjele, sazvao je dr Ivo Lipovčak, kao predstavnik Fiskulturnog odbora Zagreba, 10. kolovoza 1945. osnivački sastanak Planinarskog odbora Zagreba, na kojem je za predsjednika izabran dr Lipovčak, a za tajnika Viktor Šetina.

Zadatak Planinarskog odbora Zagreba bio je velik: trebalo je organizacijski srediti i učvrstiti sekcije osnovane po radnim organizacijama i sindikatima, omasoviti članstvo, posvetiti pažnju ideološko-političkom, kulturnom i stručnom uzdizanju članstva, evidenciji i obnovi planinarskih objekata, i domova, izvoditi markacije i popraviti zapuštene planinarske staze i putove, osigurati planinarsku opremu, organizirati propagandu i javna predavanja, ukratko: trebalo je stvarati nove, napredne planinare, kojima će biti poznati osnovni elementi geologije, geografije, botanike, zoologije, meteorologije, alpinizma, orientacije, špiljarstva i tekovina NOB-e.

Tih prvih godina dobro su djelovale planinarske sekcije u Fiskulturnim društvima »Dinamo«, »Jedinstvo«, »Lokomotiva«, »Milioner«, »Metalac« i »Mladost«, a također i u ostalim gradovima i mjestima u Hrvatskoj s planinarskom tradicijom.

Osim dra Lipovčaka i tajnika Šetine, u Planinarskom odboru Zagreba djelovali su aktivno: Slavko Brezovečki, dr Vladimir Blašković, Petar Lučić Roki, Franjo Masnec, Karlo Acman, Stjepan Brlečić, Drago Belaćić, Velimir Neferović, Dragutin Mlač, Janko Zupanc, Vilim Strašek, Horkić, Dobranović, Vlado Redenšek, Lota Arh, Zvonko Bakran, Petar Šafarik, dr Zlatko Majtin, Josip Plaček, Vjekoslav Razdras, Ivan Petranović,

Tomislav Šicl, Stjepan Tandarić, Milan Šorš, Zlata Halmi Stanić, Mirko Lojen, Stjepan Piljak, Josip Grubanović, Branko Kiraly, Josip Mesarić, Aleksa Lehšamer, Gerhard Ledić, Krešo Mihaljević, Vlado Majorinc, dr Boris Vrtar, Emil Erfort i mnogi drugi.

Premda su sve to bili iskusni planinarski aktivisti, planinarstvo se nije moglo razviti punim zamahom, jer je ipak bilo suviše birokracije, koja u širokom okviru Fiskulturnih društava nije mogla davati punu podršku planinarstvu. O tome se živo raspravljalo na sjednici Planinarskog odbora Zagreba održanoj 17. ožujka 1948. u jedinoj točki dnevnog reda: »Buduća struktura i organizacija planinarstva u NR Hrvatskoj«. Prema sačuvanom zapisniku vidi se da je predsjednik dr Lipovčak naglasio, da dotadanja organizacija planinarstva, vezana samo na pojedinca Fiskulturna društva u formi sekcija, nikako ne zadovoljava. Planinarstvo nema vlastitih sredstava, nemaju novih domova i objekata, a stari se ne obnavljaju... Treba poraditi na tome da se počne s izdavanjem planinarskog glasila, koje bi obavještavalo široke krugove planinara o svim pojedinostiima. Predlaže, da bi planinarstvu najbolje odgovarala slijedeća organizacija: u svim gradovima i mjestima gdje ima za to uvjeta osnovati planinarsku društva; sva ta društva stvarala bi savez planinarskih društava za NR Hrvatsku sa sjedištem u Zagrebu, a planinarski savezi republike stvorili bi Planinarski savez Jugoslavije. Svaki savez imao bi vezu sa svojim fiskulturnim savezom, Planinarski savez Jugoslavije imao bi vezu sa Fiskulturnim savezom Jugoslavije, a ovaj dalje prema inozemstvu. Prema gornjoj strukturi bila bi učinjena i podjela planinarskih domova, pa bi svako planinarsko društvo u mjestu, u čijoj blizini bi bila koja planinarska kuća ili koji drugi planinarski objekt, imalo zadatak da se brine za taj objekt. Na prijedlog Josipa Mesarića i Pere Lučića-Roki sazvan je Plenum svih zagrebačkih sekcija Fiskulturnih društava na kojem se to pitanje raspravilo i predložilo Drugom kongresu Fiskulturnog saveza Jugoslavije da se osnuju samostalna planinarska društva i republički savezi na čelu sa Planinarskim savezom Jugoslavije. Taj prijedlog iznijeli su predstavnici Planinarskog odbora Zagreba 14. travnja 1948. na sastanku svih planinara Jugoslavije održanom u Beogradu, a dva dana kasnije, 16. i 17. travnja 1948., na Drugom kongresu Fiskulturnog saveza Jugoslavije u Sarajevu bilo je odobreno osnivanje samostalnih planinarskih društava, republičkih saveza i Planinarskog saveza Jugoslavije.

Ta odluka radosno je primljena kod planinara čitave Jugoslavije, pa je 20. svibnja

SVEĆANA SJEDNICA IZVRŠNOG ODBORA PSH

Povodom 30. obljetnice osnutka PSH održana je 19. lipnja u Zagrebu u društvenom domu PSH svečana sjednica na kojoj su osim članova Izvršnog i Nadzornog odbora PSH, prisustvovali i inicijatori osnutka, članovi prvih organa PSH kasnijih rukovodioци Saveza te predsjednici planinarskih društava osnovanih u 1948. g.

Nakon pozdrava predsjednika PSH i odavanja poštovanja preminulim osnivačima i članovima prvih organa PSH, te referata Ivice Sudnika, uručene su spomenice slijedećim društvima i pojedincima: PD »Zagreb«, PD »Platak«, PD »Kalinik«, PD »Japetić«, PD »Mosor«, PD »Ravna gora«, PD »Bilogora«, PD »Dubovac«, PD »Jankovac«, PD »Ivančica«, PD »Strahinjsčica«, dr Ivo Lipovščak, Viktor Šetina, Slavko Brezovečki, prof. dr Vladim-

mir Blašković, Pero Lučić-Roki, Karlo Acmam, Josip Plaček, Stjepen Brlečić, Drago Belačić, Franjo Masnec, Vilim Strašek, Velimir Neferović, Branko Kiraly, ing. Lota Arh, Josip Grubanović, dr Zlatko Majtin, Pero Safarik, Dragan Novak, Josip Kapitarić, dr Zdravko Manasteriotti i Zlata Halmi-Stanić.

Na slici koja je tom prilikom snimljena nalaze se u prvom redu s lijeva na desno: ing. Lota Arh, prof. dr Vladimir Blašković, Viktor Šetina, dr Ivo Lipovščak, Pero Safarik, Zlata Halmi-Stanić i Franjo Masnec, a u drugom redu: Slavo Brezovečki, Drago Belačić, Branko Kiraly, dr Zlatko Majtin, Petar Lučić-Roki, predsjednik PSH Božidar Skerl, Stjepan Brlečić, Josip Grubanović i Dragan Novak (Foto: Z. Hlebec)

1948. održana osnivačka skupština Planinarskog društva »Zagreb«, 15. lipnja osnivačka skupština PD »Platak« na Rijeci, 18. lipnja PD »Sisak« i PD »Križevci«, a 20. lipnja 1948. održana je i osnivačka skupština Planinarskog saveza Hrvatske s predsjednikom drom Branimirom Gušićem na čelu. Ostale dužnosti bile su podijeljene ovako: I. potpredsjednik Josip Mesarić; II. potpredsjednik dr Zlatko Majtin; tajnik Ivan Baršić; referent za propagandu Štefica Dim; za alpinizam Slavo Brezovečki; za gospodarstvo Janko Zupanc; za markacije Mišo Šorš;

predsjednik disciplinskog suda Dragutin Mlač, odbornici Pero Šafarik, Dragan Novak, Emil Erfort, dr Zdravko Manasteriotti i predstavnik JNA Stanko Pišljar. Plenum su sačinjavali još i predstavnici Varaždina Gustav Pšeid, Rijeke Adam Dvorski, Siska Ernest Ortolan, Križevaca dr Rudolf Madarević, Daruvara Zvonimir Plevnik, Osijeka Milica Eger, Broda Stjepan Macko, Bjelovara Dragutin Turković, Splita Danica Radmilović, Samobora Božidar Bišćan i Zagreba Petar Lučić-Roki.

U nadzorni odbor biran je za predsjedni-

ka Ivan Petranović, a za odbornike: Stjepan Brlečić, Darinka Nagi, Josip Kapitarić i Josip Grubanović. U prvu upravu PSH bio je kooptiran član uprave PD Zagreb prof. Vladimir Blašković sa zadatkom da pripremi sve potrebno za izlaženje saveznog stručnog časopisa.

Poslije toga nastavilo se s osnivačkim skupštinama po ostalim gradovima: 26. lipnja 1948. održana je osnivačka skupština PD »Japetić« u Samoboru; 30. lipnja PD »Mesor« u Splitu; 7. srpnja PD »Ravna gora« u Varaždinu; 12. srpnja PD »Bjelovar«, 8. rujna PD »Dubovac« Karlovac; 17. rujna PD »Jankovac« Osijek; 17. rujna PD »Ivančica« Ivanec; 17. prosinca PD »Strahinjčica« Krapina. U 1949. godini održana je osnivačka skupština 7. veljače PD »Dilj« u Slav. Brodu; 25. ožujka PD »Delnice«; 31. ožujka PD »Dubrovnik«; 29. travnja PD »Kozjak« u Kaštel Sućurcu; 10. studenoga PD »Šibenik« i 16. studenoga PD »Jastrebarsko«. Dana 27. studenog 1949. održana je u prostorijama SD »Naprijed« na Šalati Prva redovita glavna godišnja skupština Planinarskog saveza Hrvatske na kojoj je iznesen podatak da Savez broji 18 planinarskih društava sa 17.400 članova. U prvoj radnoj godini PSH je počeo vrlo aktivno djelovati, razvijao je masovnost, predavanjima podizao stručnost članstva, sudjelovalo se masovno na nošenju Titove štafete, na proljetnom i jesenskom krosu, održavala se uska veza i suradnja s ostalim republičkim savezima, masovnim organizacijama, sindikatima i JNA, održavali su se razni stručni tečajevi, pohodi, izleti, marševi, alpinistički usponi, popravljali se uništeni planinarski domovi, povela se briga o zaštiti prirode, članstvo se opremalo potrebnom opremom i rekvizitima, a jedan od vrijednih uspjeha je izdavanje planinarskog glasila »Naše planine«. Prvi broj je izšao u siječnju 1949. godine pod uredništvom Pere Lučića-Roki, a članovi uredništva su bili, prof. Vladimir Blašković, Josip Mesarić, Slavo Brezovečki i Dragutin Franković.

Rad PSH u prvoj godini prihvaćen je vrlo povoljno, date su smjernice za budući rad,

predložen plan rada za 1950. godinu te izabran novi Izvršni odbor s drugovima: Mirkom Prebegom, Josipom Mesarićem i drom Zlatkom Majtinom na čelu, dok su u odbor izabrani: Slavo Brezovečki, Viktor Šetina, Zlata Halmi Stanić, Janko Zupanc, dr Milan Bičanić, Petar Lučić-Roki, Krešo Mihaljević, Vlado Majorinc, Dragan Novak i Cvjetko Mihaljević; u nadzorni odbor izabrani su drugovi Dragutin Mlač i Pero Šafarik.

Tako se, eto, već u prvoj radnoj godini PSH počelo stvarati i odgajati nove kadrove planinarske organizacije, planinare koji ne odlaze u planinu da samo romantično doživljavaju »čari prirode« zadovoljavajući svoje samoljublje. Danas su to napredni planinari, društveni radnici, amateri, koji s osjećajem pripadnosti socijalističkoj zajednici neprestano uče, prate i čitaju planinarsku literaturu, upotpunjaju svoje znanje, puni su inicijative, snalažljivosti, odlučnosti, izdržljivosti i drugarstva, oni proučavaju prirodu i sav njezin život, u duhu bratstva i jedinstva prolaze svim našim planinama od Triglava do Sar-planine, od Učke i Velebita do Sutjeske, od Kalnika do Mosora.

Posebno je vrijedno istaći, da su u prvoj radnoj godini, 17.–19. srpnja 1948., predstavnici PSH veoma aktivno surađivali u Beogradu na osnivanju Planinarskog saveza Jugoslavije. Delegati PSH bili su prvi potpredsjednik Josip Mesarić i članovi uprave prof. Vladimir Blašković i Slavo Brezovečki. Na preliminarnom sastanku za osnutak PSJ, održanom krajem lipnja 1948. u Beogradu, PSH zastupali su Pero Lučić-Roki i Slavo Brezovečki.

Zahvaljujemo našim prvim planinarskim radnicima, koji su prije trideset godina svojim amaterskim radom dali smjernice današnjem naprednom planinarstvu. Radosni smo, da ih danas možemo ovde pozdraviti i odati im drugarsku zahvalu, iako mnogih više nema među nama ili su s godinama posustali. Sviima hvala!

Ivica Sudnik

Predsjednik Komisije
za povijest planinarstva PSH

Proslava Triglavskog jubileja

U subotu i nedjelju 26. i 27. kolovoza održane su na vrhu Triglava i u Ribčevom Lazu kod Bohinjskog jezera svečanosti u povodu 200. obljetnice prvog uspona na vrh Triglava. Na svečanosti je sudjelovalo više od deset tisuća ljudi, prije svega planinara iz Slovenije i iz drugih krajeva Jugoslavije. Iz SR Hrvatske sudjelovalo je oko 250 planinara. Središnjoj proslavi u nedjelju na Ribčevom Lazu bili su prisutni i najviši pred-

stavnici društvenog i političkog života SR Slovenije: Sergej Kraigher, France Popit, Mitja Ribičić, Vinko Hafner, Janez Vipotnik, Lidija Sentjurc, Vida Tomšić i drugi. Poslije sviranja jugoslavenske i slovenske himne, član Predsjedništva SR Slovenije i poznati planinar dr Marjan Brecelj pročitao je pozdravno pismo člana Predsjedništva SFRJ Edvarda Kardelja. Dr Brecelj je zatim pozdravio delegacije planinarskih organizacija

Svečanost otkrivanja spomenika četvorici prvih osvajača Triglava

Foto: Željko Hlebec

iz svih naših republika, kao i delegacije planinara iz austrijske Koruške i talijanske pokrajine Furlanija i Julijskog Krajina.

Predsjednik Planinske zveze Slovenije dr Miha Potočnik ukazao je zatim u svom govoru na mnoge alpinističke, rekreativne, društveno-političke i opće humanističke dimenzije značenja Triglava za Slovence i druge naše narode. Prema njegovim riječima Triglav je bio i ostatak simbol životne snage slovenskog naroda, simbol prijateljstva i drugarstva naših naroda, što je sve posebno utvrđeno u NOR-u, kada je Triglav stavljen kao simbol Osvobodilne fronte i poslije u slovenski narodni grb. Iza toga je dr Potočnik otkrio brončani spomenik, rad akademika Stojana Batića, koji prikazuje četvoricu prvih osvajača Triglava.

Stampa, radio i televizija dali su doličan publicitet proslavi, pa je tako i zagrebačka televizija dala snimku u trajanju od pola sata s proslave na vrhu Triglava.

Član Predsjedništva SFRJ Edvard Kardelj uputio je u povodu proslave pismo Planinarskom savezu Jugoslavije u kojem među ostalim, kaže: »Srdačno čestitam svim planinarama, i ljubiteljima planina želim da današnja proslava uspije kao manifestacija slovenskog planinarstva i tako oda priznanje svim onim hrabrim ljudima koji su se prvi uspeli na Triglav. Već tada je to nagovijestilo bitku za naše planine između njemačkog

nacionalizma i slovenskog naroda, što je za vrijeme slovenskog nacionalnog budenja bilo utoliko značajnije da je na vrhu naše najviše gore stupio prvi slovenski čovjek. Ova nam proslava mora biti i novi poticaj. Upozorava nas da pred današnjim i budućim pokolenjima nosimo i odgovornost za očuvanje ljepote naših planina. Vrijeme je da društvo odlučnije stavi ovo pitanje na dnevni red.«

Hrvatski planinari od srca se pridružuju svečanom raspoloženju slovenskih planinara i zajedno s njima se raduju uspjesima što ih postiže njihova planinarska organizacija. Planinarski savez Hrvatske pridružio se na čelu brojnih planinara iz SR Hrvatske svečanoj proslavi jubileja u Ribčevom Lazu, a u mjesecu listopadu priredio pohod 200 planinara na Triglav kao gestu tradicionalnog zajedništva i povezanosti sa slovenskim planinari- ma.

A pred svima gorska slava
Vrh ponosni od Triglava,
Jugoslavska gorda kula
Diže do tri silna prsta,
Zakletva joj nijema čvrsta:
»Oj, nebesa, da ste čula!
Dost tudinu, dost je veće,
Glave moje, dalje ne će
Jer sam kraju ja klisura...«

August Šenoa (1863. g.)

Prvi uspon na Triglav

DONALD GAŠPARAC

ZAGREB

Nedavno smo proslavili dan kad su prije 200 godina četiri srčana muža prvi »otkad svijet postoji« stupili na tjeme vladara Julijskih Alpi, na 2863 m visoki Triglav. Pogledamo danas, kad uspon na vrh predstavlja više ili manje (prema sposobnostima) ugodnu šetnju dobro osiguranim i označenim stazama, kako su Triglav osvajali prije dva stoljeća.

Još za davnih dana staze su vodile po svim dolinama triglavskog gorja te povezivale naselja i planinske pašnjake. Glavne prometne veze bile su iz Trente preko Vršića ili Luknje u Dolinu; iz Trente preko Prehodavcev i doline triglavskih jezera ili preko planine Zaskalo i Komne u Bohinj, te iz Bohinjske preko Pokljuke ili Velog polja i Krme u Dolinu. Ta mreža puteva ostala je i danas ista. Dodati joj moramo i splet lovačkih staza, drsko izvedenih, koje su hrabre i spretne trentarske lovce vodile u lov na kozoroge preko Komarče, Skoka, Plemenica ili Zaplanje. Njihovim putevima i danas se divimo.

Danas možemo reći da su veliku ulogu u »otkrivanju« triglavskog gorja imali Sigmund barun Zois, posjednik u Bohinjskoj Bistrici i njegov brat Karl, poznati botaničar. Sigmund je na neki način sudjelovao skoro pri svim usponima, bilo kao organizator ili kao financijer. Od 1776. do 1795. bilježio je sve pohode na vrh, no taj prvi i vjerojatno najdragocjeniji dokument triglavskog (a i alpskog) planinarstva je nestao.

U kolovozu 1777. prvi put se pokušao popesti na vrh švicarski geolog i botaničar Balthasar Hacquet. Barun Zois kao veliki ljubitelj planina priskrbio mu je nekoliko odvažnih pratilaca — među njima bio je i Hacquetov učenik, ranarnik Lorenz Willomitzer iz Stare Fužine. Prvi dan uspeli su se iz Srednje vasi preko planine Konjščice i Tosca do pastirskih nastambi na Velen polju. Iduće jutro osvanulo je vjetrovito, s Triglavom zavijenim u oblak. Među pratiocima vladalo je mišljenje da jak vjetar u stijenama ruši i drobi kamenje i da se njegovoj snazi čovjek ne može oduprijeti. Posebno bezvoljan bio je Willomitzer, kasnije osvajač Triglava. Tako je prošao jedan dan u čekanju, a naravno jutro u 4 sata zaputio se Hacquet sam prema vrhu penjući kroz stijene. Putem je njegovo oko zamjetilo mnogo dotad nepoznatih vrsta biljaka. Napredovanje je bilo sve teže i teže, no držeći se južnih strmina dosegao je do 9 sati Mali Triglav (2725 m). Zbog vjetra, oblaka i stijene koju je držao neprelaznom vratio se na Velo polje. Dan kasnije pokušao je s pratiocima doseći vrh s neke druge strane, ali im loše vrijeme to nije dopustilo.

Iduće ljeto uputila se na Zoisov poticaj nova grupa u osvajanje vrha. Willomitzera su pratili rudari Luka Korošec iz Gorjuša, Matevž Kos iz Jereke i lovac Štefan Rožič. Oni su 24. kolovoza došli so Velen polja, a 25. kolovoza pronašli najbolji pristup triglavskom ledenjaku i pritom razgledali tri strane vrha. Konačno, 26. 8. 1778. o svitanju krenuli su lijevom stranom polja, a potom dijagonalno od jugozapada prema sjeveroistoku i za 5 sati dospjeli do Zelenog plaza (ledenjak) odakle su vidjeli duboko urezanu dolinu Vrata i u daljinu ljubljansku kotlinu. Nakon dobrog sata uspona duž hrpta u zapadnom smjeru stigli su pod zadnju glavu Triglava. Smatra se da prvi osvajači Triglava nisu prepenjali greben između Malog i Velikog Triglava već su penjali uzduž njega po snijegu i stijeni na sjeveroistočnoj strani, a greben dosegli tik pod vrhom (uobičajeni zimski uspon na vrh).

Vrijeme je bilo ugodno, vedro i bez vjetra, a hladnoća podnošljiva. Willomitzera se prostor na vrhu činio tako velik da bi na njega lako stalo 50 osoba, pa ipak, nije bilo nikakvog traga o nečijoj ranijoj posjeti. Zadržali su se na vrhu dva sata i u kamen ukljessali imena: Joseph II, Baron Sigmund Zois, Balthasar Hacquet, Jožef Stefančič, Lorenz Willomitzer, Kristijan Novak, Štefan Rožič, Matevž Kos, Luka Korošec. Isti dan vratili su se kućama.

Bio je to prvi zabilježen uspon na Triglav, 8 godina prije nego što je osvojen Mont Blanc. Postoje i neke druge verzije o tom dogadaju.

Točnijih pojedinosti o najznačajnijim točkama penjanja ne daju ni Hacquet ni Willomitzer. Greben samo ukratno spominju. U ono doba planine su bile domovina straha i velik je čin bio prepenjati takva mjesta. O prvom Willomitzerovom usponu ne možemo dvoumiti, dok čast drugog i trećeg pripada Hacquetu. Prvi noćni uspon izvršio je Primoz N., lovac grofa Vincenca Thurna iz Radovljice 28. 8. 1792. Iz Bohinjske Bistrice vidjelo se te noći između 20 i 21 sat vatreno znamenje na vrhu kao i svjetlo baklje kojom je lovac sebi svijetlio pri silazu.

Bili su to najraniji usponi na »veliku goru«, usponi u doba dok je nad Triglavom i ostalim našim planinama ležao tjeskobni mrak najavljujući lagano buđenje alpinizma.

Slava svim tim ljudima koji su drsko i ustajno utirali puteve, slava i njihovim hramnim pratiocima koji su ih vodili snažnom rukom i sigurnim korakom! Sjećajmo ih se s poštovanjem!

Slike iz Gorskog kotara

Zapisci s planina, rijeka, jezera i mora (2)

Dr IVO VERONEK

SAMOBOR

Cesto puta, pa tako i sada, kad sam se iznenada našao okružen veličajnim i zastrašno snažnim pojavama Prirode, čovjeku se čini da u tutnjavi nevremena, kroz zaglušnu grmljavinu, bljeskove munja i huku zapunjениh voda, čuje neku potmolu prijetnju:

»Sudbina te može uništiti ako samo pokrene svoje vječne instrumente — Vrijeme i Prostor!«

Čovjek se zaista tada može osjetiti nemoćnim i sitnim. Da, vrijeme i prostor, oni se osjećaju osobito ovdje, gdje vladaju snažne i neukrotive sile prirode.

Pa ipak, i u bjesnilu nevremena čovječji duh se uzdiže, a volja smiruje tijelo, svladava situaciju punu opasnosti — te nalazi izlaz!

Kupjačke stijene

Posljednji su dani proljeća. Nakon vrućeg popodneva poželjan je polazak u planinu. Za početak silazim u romantičnu klisuru Iševnice, koja sabire hitre vode Zelenog vira i potoka Jasle, da ih preda bujnoj Kupici.

Slijedi uspon šumskim putevima, putevima preko zelenih košanica, kroz šumarke smrekâ i borova. Konačno kolnikom na željezničku prugu do tunela i uzbordo.

Dok jugo urla kroz proplanke brdâ, dok vjetar fijuće i zviždi po golom stijenu krša u visinama, a niže dolje — u tamnîm starim šumama — trese i povija vrhove krošanja, gledam uzbuden kako se debeli, tmasti oblaci zbijaju u gomile. Vidim kako na mahove prekrivaju sjajan mjesec svjetlo srp, da ih malo zatim žestoki udarci vjetra opet raznesu i rastrgaju u duge pramenove ili ponovno sakupe u hrpe što nalikuju dimovima brojnih požara.

Dok sunce zalazi, zanimljivo je promatrati ožarene rubove oblaka i guste, rumenkaste maglice na obzoru. Te maglice, zajedno s razvučenim oblacima, prevlače čitav zapadni dio horizonta, pa se na njemu časkom ocrtavaju i časkom brišu konture dalekih planina, kao pod nekom poluprozirnom koprenom. Boje se mijenjaju i njihovi tonovi prelaze iz jednog u drugi. Iza žarkog, gotovo krvavog rumenila, slijede bljeđe, ružičaste, pa crvenkastoljubičaste i plavkaste boje, a onda se sve prelje, stopi i najposlije uguši u sivim i sve tamnijim tonovima.

U šumi je potpun mrak. Mjesec se tek na kratko pokazuje kroz tanje slojeve oblaka, mjesecina povremeno obasja tamnu površinu šuma i stijene što se bjelasaju u visini.

Sila vjetra, kao da postepeno popušta. Kroz noćnu tišinu čuje se šum krošanja, te

odjednom reski zvižduk lokomotive i tutanj brzog vlaka. I dok šuma pjeva pjesmu jugovine, u daljini svjetlucaju svjetla električnih sijalica. Tamo je civilizacija: pruga, ceste, naselje i ljudi, a ovdje u visini vladaju samota i neposredan dodir s još uščuvanom prirodom.

U časovima smirivanja — ta samoća i taj dodir ne izazivaju neugodna osjećanja.

Izvor Kupice

Gotovo posvuda vlada bogato zelenilo livada, pašnjaka i šuma, nad kojima se nadvila modrina nebeskog svoda s bijelim oblacima. Kroz sjenovite kamenite sutjeske probijaju se nemirne gorske brzice i pjevuše svoju živahnju pjesmu.

Ovdje, u ovoj kotlini, među stijenama, što su obrasle zelenilom — uzbibano jezerce, snažna izvor-voda, koja me podjeća na njenu veliku posestrim pod stijenama Risnjaka: početak Kupe. Ili, u daljinjoj asocijaciji — na rođaku iz strme Trente, na vrelo Soče, divne i ponosne »hči planin.«

Oko zaneseno promatra blještavilo kapljica koje naokolo prste, a misli prate tôk vodenih struja i hrle s njima u daljinu k matičnoj rijeci. Duh se zanosi viđenim i proživljenim ljepotama planinâ, šumâ, vodâ.

I život donekle nalikuje rijeci...

Skradski vrh

Ljeto je, nad izvorima Dobre...

I dok se iza Drgomlja, preko Kuželjskih stijena i nad Kočevskim Gričevjem prelijevaju odsjevi sunčevog zalaska, ovdje iznad Skrade se brzo produžuju večernje sjene — pa umataju u sumrak doline, sela i puteve. U smirenim satima, pred završetkom dana čuju se odozdo zvukovi žica s gitara, uz po koju ljubavnu pjesmu, a u tihim razmacima dolijeće gore šum vodopada.

Ne znam, kakva mi se to javlja nostalgijska! Zar možda zbog toga, što svi ovi planinski izvori, potoci i rijeke šalju svoje vode rodnome mi kraju? Ili je neka tuga radi prošlih sličnih doživljaja iz rane mladosti? Možda je samo sjećanje na netom izmaklo proljeće, koje je bilo puno vredrine.

Ali ne, proljeće je prošlo i ljeto je tu, a ono ima svoje značajke, svoje manifestacije, pa treba da donese nove dojmove, nove radošti. U danima ovog mladog ljeta, još neuostaljenog i kao malo plahog, kad su brdski pašnjaci posuti bujnim raslinjem i cvijećem, kad oživljaju krdima ovaca i krupnije stoke, pa odjekuju klepetom zvona i metalnim

zvukovima kosâ — tada misli češće i gotovo neodoljivo bježe, odlaze dragome kraju...

Svuda je priroda zanimljiva. I u ovim ljetnim predjelima, s puno čara, sa svojim životom, svojim stanovnicima, ljudima što se bore za život i rade, raduju se i trpe.

Pa što onda nedostaje? Je li to ipak osjećaj osame, koja je samo neki odraz djelovanja vremena i prostora — u drugom kraju...

Ljeto je tu; sve raste, buja i žito pomalo dozrijeva. Priroda je obukla zemlju u življie, bogatije haljine. Zemlja nije više mlađa nakićena nevjesta, koja s čežnjom polazi na svadbeni put; ona je sada zrela žena i nosi u krilu ljubavni plod. Ljeto je ovdje i život buja.

Večernji se vjetar provlači između šumskih stabala Skradskog vrha. Iza Slovenskog Snježnika, u zlačanorumenkastim sumaglicama na suprotnoj strani, iznad zapćasto narezucma, brzo je tonula crvena sunčeva kugla. Kanci silhuete vrhova Velike Kapele, Kleka, ispeo se srebrnastosjajan, pun mjesec...

Petečovac

Lagani južni vjetar pozdravlja prve ljetne dane, a sunce je počelo rasipavati bogatstvo svojih zrakâ, svoje topline.

U podnevnim satima vlada mir na zelenom, oblikom vrhu brda, iznad travnika, iznad rijetkih skupina drveća i šumom obrašlih padina. Tek leljanje visoke trave, šum lišća i zujkanje kukaca odaju prisutnost života. Ovdje se zasad može počivati u tihoj samoći ili pomalo čavrljati u malom društvu, u nedaleko, u dolini bruji svakdanje kretanje radinjih ljudi.

Planinarski dom stoji danas osamljen i prazan. Već sutra, prekosutra, oživjet će vremom i bukom posjetilaca; oni dolaze da u njegovoj okolini nađu i prožive par ugodnih časova. Možda i nekoliko sati u dodiru s prirodom ovoga kraja, a u želji za odmorom i osjećenjem. Hoće li svi naći što žele?

Zahtjevi mnogih izletnika—posjetilaca nisu svagda u skladu s mogućnostima ovog ili takvog planinarskog objekta. Dešavaju se i razočaranja radi pretjeranih želja, dok se planinarska kuća ne razvije u izletište za brojnije posjetioce — pješake, pa možda kasnije i motorizirane.

No zasad još glavnu riječ imaju ovdje planinari. Boravak je ugodan. Stoga će amoro rado svratiti svaki ljubitelj prirode, svatko tko zaželi da u život svakidašnjice unese po koju mirniju, ljepšu, plemenitiju notu, tko hoće da se iza redovitog rada obogati svježim utiscima iz šume i planine, pa da svom znanju i poznavanju svijeta pridoda još po neki vrijedan prilog.

A planinari, kao društveni radnici, koji su marljivošću, trudom i zajedničkim nastojanjima sagradili ovu kuću, lijepi planinski objekt i stjecište ljudi što vole prirodu i naravni život, planinari će uz razgovore i pratnju muzike zapjevati po neku kiticu iz kočačnice: »... hajd' s nama u planinare, tko voli naš gorski zrak.«

Bjelolasica, Bijele i Samarske stijene

Opaljeni žarkim srpanjskim suncem zaključili smo jubilarnu proslavu Osamdesetogodišnjice. Šume, proplanci i livade oko jezera Bajer jedva da su malo ublažili sunčanu pripeku.

Prošle se godine ovdje lakše disalo, osobito nakon obilaska svježih voda Zelenog vira, Iševnice, Kupice, Kupe i Dobre. Lakše su bili svladavani visovi Skradskog vrha, Petehovca, Drgomila i Bitoraja, poznatog »Burgog Bitoraja« koji me je taj puta pozdravio samo nešto jačim hladnim povjetarcem.

Pa ipak, danas žistro krećemo dalje: prijevozom kroz Lokve, Mrkopalj, do Begova Razdolja. Na visoravni je sunce još jako, ali je blaži zrak. Iz našeg najvišeg sela prebacujemo se brzim hodom kroz Dugu i Vrbovsku poljanu te pokraj Gajine lokve do podnožja Bjelolasice.

Osim oduljeg hrpta, što ga čini glavni masiv planine s nekoliko dosta oblik glavica, sve ostalo u tom predjelu Velike Kapele je čudnovat, zamršen splet krških stijena, provalija, Zubatih vasprenačkih tornjeva i čunjastih vrhova, splet raskidanih gorskih grebenja i mračnih, stalno zasjenjenih uvala, ponikava i vrtača. To je najneobičniji svijet krša: svjetlobijeli kamen, pretežno pokriven vegetacijom, drvećem crnogorice, uz šumske otoke lišćarica i livadama ukrašene poljane, S glavica — razgled izvanredan!

Krstarimo užduž i poprijeko...

Nakon posjeta skloništu i raskošno osvijetljenim vrhovima Bijelih stijena, Boca i do najvišeg ispona — pokušavamo »skraćenim stazama« prodrijeti na nove šumske ceste, koje sve dublje ulaze u dotad slabije poznate i gotovo tajnovite predjеле ovog kraja. Ti pokušaji nisu baš često uspješni: prividne kratice su većinom zamke kraškoga kraja, zamamne zamke gdje se upada u varavo raho tlo, prekriveno debelom naslagom humusa, katkad i samog lišća, u gustom i debelom sloju. Odstup je najčešće neizbjegavan. Iskustvo nas uči da se takvi tereni najlakše i najsigurnije svladavaju zaobilazeњem, no »planinarsko srce« teži da kojiput prode i »neprolaznim izravnim smjerom!«

Bjelolasica i Bijele stijene bili su nas dočekali u sunčanom žaru ljetnog dana, ali se trud, napor i znoj naplaćuju širinom i bogatstvom vidika. Nažalost, ne zadržavamo se dulje, jer treba poći i dalje.

S obasjanih površina skrećemo začas u hladovinu, u tamu pod gustim krošnjama planinskih šuma, neravnih stazica među gudurama na meke sagove mahovina i čvrstih trava. Tako čas gore, čas dolje, u valovitom kretanju. Dolazimo među nove, čudnovate oblike, zanimljive i divljim izgledom još izrazitije i neobičnije formacije Samarskih stijena. Ratkovo sklonište je okruženo masivnim gromadama stijena, a te su većinom odijeljene dubokim provalijama. Ponovno se javlja misao: trebalo bi ovdje dulje ostati,

polako prolaziti labirintom stijena i krstariti bez žurbe, gledati i uživati.

Nakon svega vode nas putevi iz tog čarobnog kraja prema predviđenim konačnim metama: Jasenka, Bjelskom, Kleku... Doline i ceste, naselja i stari planinarski znaci, prijateljski pozdravi i dobromanjerni savjeti. U zaključku — osvježenje na Dobri...

Meditacije

Kada god se verem po strmoj litici prema vrhuncu gore, kad gledam nemirne, žustre valove gorskih bujica, potoka i rječica, tada gotovo uvijek osjećam isto: i radost i jezu.

Kad se probijam kroz jutarnje maglice u prohladnim danima proljeća ili se na usponu borim sa zaledenim snijegom u zimskom jutru, pa gledam čiste, slobodne vrhove, kada ožarene ružičastim odsjevom sunca na izlasku, tada me često prožimaju neki srsti: i

zadovoljstva i čežnje i brige...

U vihorima zimskih oluja, planina odbija pristup. Hrabri penjači pokušavaju nekad i to savladati; rjede s uspjehom, ali ni katastrofe nisu rijetke.

— o —

O Prirodo, ti si i dobro i okrutno božanstvo, jer nam u pregrštima daješ mnogo, ali prečesto sve i oduzimaš.

Puna si čara i strahota: u cjelini vječna i veličajna simfonija, s obiljem nesklada u pojedinostima. Uz inače strogi red i zakonitosti, vladaju naoko brojne nelogičnosti. Stalno se izmjenjuju radosti i tuge, nastanci i nestanci.

Stoga ti se divim i mnogoput najprisnije osjećam tvoje snažne sile. Volim te u bezbrojnim manifestacijama.

No tu su — i život i smrt: vječno kolo se vrti...

Zaštita prirode

KOMISIJI ZA ZAŠTITU PRIRODE PSH

Poštovani drugovi,

Dana 23—25. lipnja 1978. g. posjetio sam Bijele stijene kraj Jasenka. Pri usponu, odmah od oznake (ploča — kuća) začuo se tresak ispučanih mina, a u neposrednoj blizini padalo je kamenje. Nije bilo upozorenja niti osiguranja uobičajenih za ovakovu vrstu radova. Odmah sam ustanovio da se ispučavaju mine na padinu brijege nasuprot planinarske staze. Kasnije sam u razgovoru s prisutnim radnikom saznao da se gradi nova cesta na potezu Begova Staza — Stalak za potrebe šumarije.

U nastavku uspona prema Bijelim stijenama staza je bila potpuno razrovana uslijed neprestanog izvoženja posjećenih stabala konjima. Dalje oko 10 min hoda vidljivo je da je cijelom padinom sve do sastava planinarske staze i nasuprotnog brijege posjećena šuma u širini od oko 8 m, a u dužini od Begove staze pa do ispod skretanja prema kući na Bijelim stijenama, zvanom Pila. Odатle prosjek skreće naglo u lijevo (sjever) i nastavlja prema Kormesaču (V. Javornica).

Od sastavka planinarske staze i suprotnog brijege potpuno je isjećena šuma i s njom planinarska oznaka, tako da je snalaženje bilo teško čak i za dobre poznavaoce ovog predjela. Dvoje mladih planinara, koji su došli sami po noći, morali su se vratiti na Begovu stazu jer nisu našli puta prema kući, te su noć proveli u automobilu.

Markacija je odmah ponovno postavljena marljivošću članova PD »Vihor« i PD »R. Končar« iz Zagreba.

Buduća cesta prelazit će oko 40 min od kuće na Bijelim stijenama. Što će to značiti za daljnji razvoj planinarstva u tom kraju teško je prepostaviti. Svakako, već sada je

učinjena neprocjenjiva šteta jer je posjećena velika šumska površina i to neposredno u blizini jednog od najljepših prirodnih predjela Europe.

Ovom kraju predstoji skora izgradnja sportsko rekreacijskog značaja, što znači da će u skoroj budućnosti ovamo pristizati građani iz cijele zemlje radi rekreacije u čistoj i očuvanoj prirodi, koje inače danas već gotovo i nema. Navodno da predstoji i rasprava o prednacrtu zakona o zaštiti ovog područja. Zbog toga je neshvatljivo da u ovom trenutku netko sijeće ovu šumu i gradi u njoj i kroz nju cestu, kada je poznato da je taj predio već prosječen nizom šumskih cesta sa svih strana.

Što će značiti sjeća šume i izgradnja ceste za šumski i životinjski svijet ovoga područja, ne treba govoriti, jer je to opće poznato.

Ovo je kraj proslavljen u NOR-u, a slavu mu je krvlju pisala herojska Trinaesta Primorsko-Goranska brigada. Što će od toga vidjeti mlade generacije kada namjesto predivnih borovih šuma, koje su bile dom i bojište heroja, nađu zakrjljale šumarke i bezbrojne ceste.

Smatram da je ovom predjelu nanesena nepopravljiva šteta i ne samo ona.

Stoga predlažem i zahtijevam da hitno i energično poduzmete odgovarajuće korake da se zaustavi daljnja sjeća šume i započeta izgradnja ceste te da se ovo pismo otisne u prvom narednom broju lista »Naše planine« kao moj doprinos u borbi za očuvanje prirode.

U nadi da ćemo sačuvati prirodno bogatstvo naše prekrasne domovine srdačno se zahvaljujem.

Planinarski pozdrav

Želimir Kantura

Peti uspon »100 žena na vrh Mosora«

BOJAN TOLLAZZI

SPLIT

Oj, Mosore, Mosore,
sve se diže u gore...

»Oj, Mosore, Mosore!« — odjekivala je popularna partizanska pjesma vrletima Mosora u nedjelju 5. ožujka 1978. g. Hladno jugo raznosilo ju je padinama, grebenima i docima partizanske planine. Lagana kišica kao da ju je htjela utišati. Te prve nedjelje u ožujku vjerojatno nije bilo sile koja bi zaustavila tu veličanstvenu i hrabru »žensku diviziju«, koja je »jurišala« prema vrhu Mosora. Da, to je bio peti tradicionalni uspon »100 žena na vrh Mosora«.

Kako bi uspon bio dobro organiziran, stručno vođen i uspješno izведен, uprava PD »Mosor« formirala je već krajem studenog 1977. Odbor za organizaciju uspona. Mali štab, sa svega pet članova, ali radnih. Kasnije je u taj odbor kooptiran novinar »Slobodne Dalmacije« Ilija Maršić, zlata vrijedan Imoćanin. Ove godine »Slobodna Dalmacija« bila je suorganizator uspona. Velika im hvala na suradnji! Riješili su nas goleminih briga. Tko bi platio sve te troškove koje iziskuje takav uspon?! Eto, našla se tu »Slobodna Dalmacija« koja je baš rođena u vrlestim Mosora točno prije 35 godina.

U odboru smo izradili plan koji je sadržavao 43 zadatka o usponu. Sastajali smo se jednom sedmično, ali naši sastanci nikada

nisu bili duži od jednog sata. Da, i to se može! Samo smo se zadnje sedmice uoči uspona sastajali svakog dana, i to nam nije bilo teško.

Prijave za uspon primala je dežurna služba posljednjih deset dana uoči uspona. Svaka učesnica primila je kod prijavljivanja omotnicu slijedećeg sadržaja: plan uspona s uputama, amblem uspona (naljepnicu za vjetrovku), kontrolni kupon, rezervaciju za autobus, kupon za ručak i piće, te pjesme »Oj, Mosore, Mosore«, i »Po jezeru bliz' Tri glava«. Sve besplatno!

Prvi dan prijavilo se točno 100 žena. Drugog dana brojka se popela na 420, trećeg na 650, a šestog već ih je bilo preko 1000. I tako redom sve do zadnjeg dana, kad je na sastanku odbora bilo zbrojeno 1500 prijavljenih. Na sastanku odbora neki zlobnik je dobacio: »Drugovi, samo nas kiša može spasiti!«

Ali nas ni kiša nije spasila.

Tri dana prije uspona, održan je sastanak članova PD »Mosor«. Tada su podijeljena zaduženja onim članovima, koji su se dobrovoljno javili da potpomognu akciju. Bilo ih je preko 60.

Posljednjih sedam dana u prostorijama društva svakog dana bila je na posebnoj ploči istaknuta meteorološka situacija i prognoza za slijedeća 24 sata. Petak i subota uoči uspona bili su sunčani, ali su meteorolozi već najavili ciklonu, koja se spuštalala prema Alpama. Navečer je sunce zašlo u oblake. Kalada! Još kao mlađ vojno-pomorski oficir naučio sam od ribara: kada sunce zalazi u tamno sive oblake na zapadu, znaj da će sutradan biti kiše. Ipak, nema te sile koja bi zaustavila spremne žene na pohodu prema vrhu Mosora.

Otpočelo je odbrojavanje!

Budilica je probudila našu porodicu u četiri sata ujutro. Polazak autobusa je zakazan u sedam sati. Izlazim na balkon. Kiša! Puše hladno jugo. Na nebu tamni niski oblaci. Osjećaš težinu vode koju nose. Mnogi prozori su već osvijetljeni. Kod drugih se svjetla tek pale. Hiljadu splitskih porodica spremata se da otprati svoje kćerke, majke, bake, punice i svekrve. Svjestan sam težine moralne odgovornosti koju organizacijski odbor ima danas s ovim usponom, a koji kiša i nevrije-me nastroje onemogućiti.

Evo nas kod Lučke kapetanije. One »točne«, koje u životu nikada ne kasne, već su tu. Sat prije dolaska! Autobus pristižu. Sva-ki dobija redni broj uz napis »100 žena na vrh Mosora«. Jedva uspijevamo kako-tako parkirati autobuse i podijeliti brojeve. Ima i zbrke. A kako i ne bi: parkirano je 38 autobusa! Rezervacije pomažu da svaka žena lako-še pronađe svoj autobus.

Kada smo 1974. po prvi put organizirali uspon »100 žena na vrh Mosora«, uspealo se na vrh 38 sudionica. A danas, njih 1500 kreće s 38 autobusa. Koliko simbolike u tim brojkama za petogodišnjicu uspona! Sa svih strana se slijevaju kolone planinarki. Učesnice Tehničkog školskog centra čak sa velikim transparentom i svojim profesorima. Tako to treba, da su zajedno! Gdje je razred tu i oni koji ga odgajaju i uče. Vojna glazba svira partizanske koračnice. Među ostalima i »Oj, Mosore, Mosore«. Uz borbenе zvukove zaboravljam da kišica pomalo sipi.

Krećemo točno u sedam sati i pet minuta! Ne može se više govoriti da naš narod nije točan. (Podatak za pedagoge, psihologe, an-dragoge, za sve one koji se bave ponašanjem ljudskih masa!). Svi semafori su pog-ašeni da bi ta dugačka kolona od 38 autobusa mogla izaći nesmetano iz grada. Na čelu i začelju milicijska kola, zbog sigurnosti pro-meta. Svaki autobus ima redni broj uspona i zastavu. Da nema toga, izgledalo bi kao da je u toku evakuacija Spiličanki. Znatiteljni prolaznici zastaju na ulicama i zapanjeno gledaju.

»Štab« je u prvom autobusu. Tu mu je i »misto«! Tu su i planinarke PD »Delen« iz Ljubljane. Uzvraćaju posjetu Spiličankama, jer se pet Spiličanki prošle godine u rujnu sa 100 Slovenki uspealo na vrh Triglava. Ta-kav je dogovor. S nama su i četiri planinar-

ke iz PD »Rimske Toplice« i njihov vođa. U pravom smislu »dobrovoljke«. Pisale su nam mogu li doći na uspon. »Dobro nam došle!« — javili smo im.

Kad su autobusi krenuli, odmah se iz svih grla prolomila pjesma »Oj, Mosore, Mosore« koja pomalo postaje himna tih uspona.

Poslije četiri dosadašnja uspona iskustva su nas mnogočemu naučila. Više ne čekamo sve autobuse da stignu u Sitno Gornje. Kako koji autobus stigne, odmah se formira kolona koja kreće prema planinarskom domu. I tako redom. Na taj način izbjegli smo gužvu. Kolona se uspinje disciplinirano. Nitko nikoga ne pretječe. To i onako nije potrebno. To nije takmičenje, to je uspon, gdje su pobednici svi oni koji se uspnu na vrh Mosora.

Stigosmo do planinarskog doma na Mosoru. U domu su samo oni koji su to po službenoj dužnosti. Svi su u pokretu, osjeća se žurba. Svatko nešto radi, nosi, traži, izdaje upute, naredenja. Tu je organizirana privremena ambulanta sa svom potrebnom opremom. Na čelu ambulante je dr Dušan Gligorijević s još dva liječnika. Članovi Gorske službe spašavanja organizirali su četiri stanice prve pomoći uz stazu. U šumarku pored planinarskog doma 10 vojnika, s poručnikom Atilom Sekerešom, već kuhaju čuveni »vojnički pasulj« u točno 22 kazana. Press centar s radio-stanicom i novinarima smjestio se u jednu od spavaonica. Organizirana je direktna radio-veza s Radio Splitom i RTV Zagreb.

Domarka Ana mobilizirala je cjelokupnu porodicu da bismo izvršili sve obaveze. Velike kazane čaja, počeli su kuhati već u po-noć, da bi sada bili na volju svima koji se slivaju u dom. A tih je svakim trenom sve više. Prosto se osjeća kako plima »gužve« raste. Svi se želete skloniti od kiše. Dom, bez obzira koliko je velik, može primiti samo četvrtinu njih. Ostale upućujemo da se sklo-ne u borovu šumu, da se bar kako-tako za-štite od kiše, vjetra i studeni.

Poslije polasatnog odmora krećemo ka vrhu Mosora. Dobro da smo to učinili. U dom se više nije moglo ni ući ni izaći. A glavnina još nije stigla. Unatoč svemu — ve-selo je. Pjesma i smijeh ne prestaju. Uzdružitave kolone, duge 1500 djevojaka, žena i baka, osjeća se radost i veselje. Ledena kiša hladi užarenā lica.

Slovenke se uspinju zajedno odmah iza čela kolone. Svaka skupina ima svog »čuvara«. Novinar »Dela« Mitja Merčol vodi članice PD »Delen«, a Tine Podbreznik članice PD »Rimske Toplice«. Znatiteljno promatraju goleti Mosora. Možda pogledom traže ljepotu Mosora, koju je u tom kišovitom danu teško

Evo nas kod Vickovog stupa na vrhu Mo-jeti, doživjeti i u sjećanju ponijeti u dolinu. naći očima naviklima na šume, na Julijске i Savinjske Alpe, Karavanke... A ipak, Mosor krije toliko ljepote! Treba ih samo naći, vid-sora! Radost, veselje, čestitke. Tu je i kon-

trolna stanica. Svaka sudionica uspona preda je kontrolni karton dežurnim planinari ma. Na osnovu tog kupona u Splitu će primiti prigodno spomen-priznanje.

Vidik slab. Zaista šteta! A tako divan je pogled na vjenjan planinu od Velebita, Promine, Dinare, Troglavu, Kamešnice, Vrana, Čvrsnice, sve do Biokova, i to baš u ono vrijeme, kada su sve te planine pokrivene snijegom. Koliko je duga i ujedno veličanstvena kolona žena, mogli smo vidjeti tek sada, s vrha Mosora. Od grebena poviješ planinarskog doma pa sve do vrha bio ih je neprekidni lanac. Budući da su sudionice uspona bile obučene u vjetrovke, džempere, jakne, »pionerice«, veoma lijepih crvenih, plavih, zelenih i žutih boja, a mnoge od njih i s kišobranima, u sivilu Mosora i goleti kolona je bila zaista uočljiva i šarolika.

Povratak je bio malo teži od uspona. Na uskoj planinarskoj stazi, širokoj jedva za jednoga, trebalo se mimoći blizu 1000 žena. Bile su disciplinirane pa smo i tu poteškoću uspješno savladali. Ali bez žrtava nije išlo! Na skliskom terenu jedna od žena slomila je nogu. To je prva ozljeda u ovih pet uspona »100 žena na vrh Mosora«. Sanitetsko osiguranje uspona funkcionaliralo je besprijeckorno. Ozlijedena je odmah zbrinuta i nakon dva sata bila je već u bolnici.

Poslije povratka u planinarski dom bilo je veselo. Pokisle i promrzle čekao nas je topoao i na daleko čuveni »vojnički pasulj«. Zahvaljujući »Slobodnoj Dalmaciji« i mnogim OOUR-ima Splita, sve je bilo tu, od žilice do napitka. Besplatno za sve pa i za »repetase«.

Najmlađa sudionica uspona, jednogodišnja Marina Spaia, koju je njen majka u naprtnjači donijela na vrh Mosora, dobila je nadar lutku. A najstarija 76-godišnja Matija Mikelic iz Solina, lijepu tašnu. Goče iz Slovenije primile su prigodna spomen-priznanja. A članice PD »Rimske Toplice« darivale su PD »Mosor« lijepom »majolkom« i u okviru renom slikom planinarskog doma na Kopitniku. Drugu Titu poslan je telegram iz srca partizanske planine....

Mosore, doviđenja!

U Sitnu Gornjem čekalo nas je naših 38 autobusa i milicijska pomoćna pratinja. U Split smo stigli sretno s osmijehom na licima. Za sve nas koji smo uspon organizirali i neposredno rukovodili njime, bilo je to najdraže priznanje i ujedno veliko zadovoljstvo. Dogodine...

Isti dan kasno noću, u toplome stanu, stajao sam uz prozor, po kojem su još uvijek udarale kapi kiše, nošene jakim jugom. Pogledom sam lutan Kaštelanskom rivijerom, koju svjetla sedam Kaštela tako lijepo ocrtavaju. U mislima sam još uvijek bio na Mosoru, u koloni. Razmišljaо sam, koja je to sila povukla 1500 djevojaka i žena da se po kiši, vjetru i hladnoći uspinju vrletima mosorskih padina. Ni jedna nije morala poći, a ipak su isle.

Slijedećeg utorka poslije uspona, došle su u društvene prostorije žene iz Solina da zahvale. Došao je i čovjek sa suprugom da nam zahvali na ukazanoj joj pomoći. Čak smo sve to »zalili« vinom i pršutom.

Od predsjednika PD »Biokovo« iz Makarske, Ive Puharica, primili smo pismo u kojem pored ostalog piše: »Jučerašnje slavlje planinarstva PD »Mosor« i slobodarske planine Mosor ostat će nezaboravno u našim srcima i uvelike pridonijeti razvoju planinarstva. A »Slobodna Dalmacija« raspisala se o planinarstvu kao nikad do sada. Preko čitave prve stranice velikim slovima pisalo je: »1500 Splićanki na vrhu Mosora«. O usponu objavili su svoje članke i zagrebački »Vjesnik«, beogradski »Politika«, sarajevsko »Oslobodenje« i ljubljanski tjednik »Delen« i »Teleks«. Kratak insert bio je i na RTV Zagreb.

Mjesec dana poslije uspona, u Domu JNA u Splitu, sudionicama uspona podijeljena su spomen-priznanja. Dvorana je bila ispunjena do posljednjeg mesta. Uz zabavni program, prikazan je film u boji o petom usponu žena i film o posjeti druga Tita Koreji. Član organizacijskog odbora Mitja Tollazzi, u svom govoru, među ostalim je rekao: Mi, članovi organizacijskog odbora, željeli bismo da vam iskažemo još jedno priznanje. Slijedeće nedjelje poslije vašeg uspona nas nekoliko članova islo je na vrh Mosora radi vlastitog zadovoljstva i rekreacije. Bili smo ugodno iznenadeni. Na čitavom putu od Gornjeg Sitna do vrha Mosora, nismo naišli ni na kakve otpatke hrane, plastične ambalaže, boce i tome slično. Mosor je za vama ostao čist i mi planinari vam na tome toplo zahvaljujemo.

Za članove organizacijskog odbora tom priredbom uspon još nije bio završen. Cjelokupan program s podjelom priznanja ponovljen je u Solinu za Solinjanke. A valjalo je napraviti i detaljnju analizu uspona, koja će poslužiti za pripreme uspona u godini 1979. Valja misliti unaprijed. Budućnost dugo traјe!

Došli smo do veoma interesantnih podataka. Kao prvo — uspon poprima sve šire razmjere. Nekada su na usponu sudjelovale samo Splićanke. Na ovom posljednjem bili su iz raznih krajeva Jugoslavije: od Tivta i Dubrovnika, pa sve do Zagreba i Ljubljane. Zastupljena su mnogobrojna zanimanja. Na prva dva uspona omladinke skoro da nisu bile zastupljene. Sa 16, 17 i 18 godina uopće ih nije bilo. Možda su smatrале da uspon nije za njihove generacije. Mišljenja se mijenjaju! U posljednja dva uspona baš te generacije drže prvo mjesto!

Taj naš uspon nije samom sebi cilj. Čitava akcija okupljanja, pripremanja i samo sudjelovanje u usponu možda donosi više sreće i zadovoljstva, nego sam uspon na vrh.

Neka tako bude! Uspon »100 žena na vrh Mosora« postao je tradicija. A tradicija obavezuje!

Seniori na maratonu

VLASTIMIR JOVANOVIĆ

ARANĐELOVAC

»Poštovani drugovi, dodite na naš »Planinarski maraton 25. maja«, koji organiziramo preko Fruške gore 27. i 28. maja, poručuju nam u pismu drugovi iz PSD »Železničar« iz Novog Sada. Zamislimo se kad pismo dobismo. Ozbiljna je to manifestacija, posvećena 86-godišnjici rođenja druga Tita, pa je zato i staza duga isto toliko kilometara, koliko je naš voljeni predsjednik napunio godinu.

Sastajemo se najprije mi iz Upravnog odbora i riješimo da pismo pročitamo članovima, kada se nađemo u našem klubu. Tako i učinimo. Povuci, potegni, tek ispade nekako da se za maraton prijavimo nas petoro — četiri »trećepeozivca« i drugarica Nata, naša vrla aktivistkinja »srednje generacije«. Ostalima nekako vrijeme nije odgovaralo (ili dužina staze od 86 kilometara?).

Tek »stara garda« se ne predaje nikad. Nadosmo se i mi 27. maja među mnogo mladića na Popovici. U sjećanju nam iskrnsnuše slike iz davnih mlađalačkih dana, kada smo, odmah poslije oslobođenja, sudjelovali na krosevima sa startnim brojevima na grudima, kakve i sada dobismo na Popovici.

I sve je teklo kako su organizatori predviđeli. Drug Bata Grujić održao je lijep govor i pozdravio članove maratona, a drugarica iz Socijalističkog saveza Novog Sada otvorila maraton. I mi smo pošli stazama fruškogorskih partizana, preko šumovite Fruške gore, koja se odjenula u svoju raskošnu zelenu uniformu, da bi se sutradan ponovo našli na istom mjestu, ali dolazeći sa suprotne strane — od Glavice.

Da je bilo lako — slagao bih. Na stranu to što cijelu noć nismo ni trenuli, već je provele u lagonom hodanju, nego je bilo i drugih nezgoda. Naš aktivist Dragoslav nije dobro namjestio čarapu pa je poslije platio tu ne-

marnost, Aca je dobio upalu mišića na lijevo nozi, »deda Stevu« je po malo gušilo srce, mene su snašli grčevi na onoj strašnoj uzbrdici od manastira Beočina do Osovila, a i drugarica Nata, iako najmlađa od svih, imala je krize. Maraton je to bio — nije šala. I da se samo broji do 86 pa treba vremena, a kamo li preći 86.000 metara bez prestanka pješačeći i to još za određeno vrijeme, za 36 sati.

Ali izdržasmo i dobismo i brončane i srebrne, a na cilju u Popovici i zlatne značke maratona, pa još značku Fruškogorske transverzale i ukusnu diplomu, što je za nas najvažnije, priznanje kao najstarijoj ekipi po godinama među sudionicima. »Deda Steva« je čak predložen za posebnu nagradu organizatora kao najstariji sudionik maratona. U putu se upoznasmo s mnogim planinarama iz svih naših republika, razmijenimo adrese i već stizu razglednice iz Subotice, Šapca, Zenice, Bitolja, Titovog Velesa, Zagreba, Splita, Maribora, Kranja, Nikšića i ko će još sve da nabroji. Već se čitav naš pano u Klubu šarenim razglednicama sa svih strana.

Naravno, sada po cijelom gradu pričamo o našem uspjehu na planinarskom maratonu, svima pokazujemo zlatna priznanja koja smo okačili na revere sakoa i po malo se »pravimo važni«. Naši nam aktivisti, vidimo mi to, ne malo zavide i sve pričaju kako to nije ništa i da bi oni to prešli, »bez po muke«. A mi se na to smiješkamo, namignemo jedan na drugog i klimnemo glavom — kao da im damo za pravo.

Zašto da ne! Maraton će se, čuli smo to, i dalje organizirati. Iduće godine neka i oni podu. Možda će biti bolji od nas »treće-pozičaca«.

OBISLI »VELEBITSKI PLANINARSKI PUT«

- 559. Željko Marić, PD »Visočica«
- 560. August Mravlja, PD »Željezničar«
- 561. Stjepan Lekić, PD »Kamenjak«
- 562. Slavko Buha, PD »Kamenjak«
- 563. Josip Roček, PD »Zanatlija«, Osijek
- 564. Josip Muha, PD »Zanatlija«, Osijek
- 565. Ivica Gajari, PD »Zanatlija«, Osijek
- 566. Đurđa Domjan, PD »Zagreb-matica«
- 567. Ivan Domjan, PD »Zagreb-matica«
- 568. Mislav Tajić, PD »Zagreb-matica«
- 569. Ante Rukavina, PD »Visočica«
- 570. Jože Lovrenčak, PD »Rogačka Slatina«
- 571. Tanja Strašek, PD »Rogačka Slatina«
- 572. Franc Komerciški, PD »Rogačka Slatina«
- 573. Damir Ftić, PD »Zagreb-matica«
- 574. Boris Brumec, PD »Zagreb-matica«

- 575. Danilo Surla, PD »Visočica«
- 576. Boris Brumec, PD »Zagreb-matica«
- 577. Gojko Korica, PD »Visočica«
- 578. Perica Korica, PD »Visočica«
- 579. Antun Pajnić, PD »Učka«
- 580. Vera Bradač, PD »Risnjak«
- 581. Josip Ganža, PD »Nikola Tesla«
- 582. Ivanka Spitzer, PD »Željezničar«
- 583. Miljenko Spitzer, PD »Željezničar«
- 584. Branka Čeh, PD »Maribor«
- 585. Stjepan Ilić, PD »Strahinjščica«
- 586. Zdenko Kozina, PD »Strahinjščica«
- 587. Ivica Frankol, PD »Strahinjščica«
- 588. Ivica Topolovec, PD »Strahinjščica«
- 589. Filip Majić, PD »Strahinjščica«
- 590. Željko Fruk, PD »Strahinjščica«

U pohodu bosanskim planinama

Dr NADEŽDA BOGEVIĆ

RIJEKA

U povodu proslave planinarskih jubileja Rijeke i Riječke regije članovi PD PTT »Učka« krenuli su 13. 7. 1978. god. u pohod bosanskim planinama. Bilo nas je tu različite životne dobi, od dvadeset do sedamdeset godina: najmlađa Dijana, kojoj je to prvi duži planinarski pohod, te senior Lujo, kojem će to biti ponovni susret s vrelitima Bjelašnice i ljepotama Treskavice. Na stanicu, u očekivanju vlaka i prikrivajući tjeskobu zborog odlaska u neizvjesno, pokušavamo očijeniti čiji je ruksak najteži. Nije lako opremiti se za 11 dana, da sve bude pri ruci, a teret što lakši.

Putovanje do Sarajeva preko Zagreba trajalo je do uveče. Vodoskok pred lijepom zgradom kolodvora, posvuda pjesma, nekima je to bio prvi susret s raspjevanim Sarajevom.

U prostorijama PD PTT »Prijatelj prirode« dočekani smo toplo, kao što se pozdravljaju stari drugovi. Iznesen je plan puta koji je uz malu izmjenu prihvaćen. Zatim smo prošetali Baščaršiju, koja je onako osvijetljena, odišući Istokom što se tu isprepliće s modernim oblicima i zvukom, pružala veoma interesantan ugodaj.

Naredno jutro krenuli smo prema Igmanu, malim autobusom koji Sarajlje koriste za svoje izlete. Sumoviti Igman odvojen je od Bjelašničkog grebena visokim poljima koja se paralelno pružaju s Bjelašnicom. To su Malo i Veliko polje, Grkarica i Babin dol. Mi ćemo biti gosti u planinarskoj kući na Malom polju. S Malog polja za sat hoda dolazi se na Veliko polje, gdje se svake godine u znak sjećanja na Igmanski marš organizira masovni pohod planinara, izviđača, pripadnika teritorijalne obrane i Saveza boraca. Tu smo položili vijenac na spomenik palim borcima i minutom šutnje odali im počast. Posjetili smo Hrasnički stan, gdje nas je gostoljubivi domaćin Suljo okrijepio dobro zasladenim planinskim čajem. Vrativši se na Malo polje čekalo nas je ugodno iznenadnje: na ražnju se vrtio janjac, a na stolu su bile svakojake dakinije. Razmijenjene su zdravice, a predsjednik PD »Učka« uručio je Sarajlijama skroman poklon. Uz pjesmu i šalu provedena je večer. Iako naslagani jedan pored drugog, ugodno smo spaval u toj gostoljubivoj kući, okruženoj visokom borovom šumom, pod kojom se do ceste pruža travnat dol. Tu nam je sutradan ljupka srna pretrčala put kad smo polazili prema autobusu. Vozač i planinar Omer odvest će nas preko Grkarice i Babin-dola do Stirkog dola, odakle slijedi uspon smjerom stupova i serpentina na vrh Bjelašnice. To

je takozvani »Fijaker drum« kojim su nekada dame planinarile u dugoj haljini i s bijelim rukavicama, vozeći se u fijakeru. Baš im ne zavidim na takvom planinarenju.

Penjući se sretali smo čobane koji cijele dane provode u planini pasući ovce. Dvije čobanice, Kaduna i Azra, polako nam prilaze, a izdaleka ih prati pas Šarov. Obučene su u čakšire, šarene čarape, prsluk od grubog sukna, lica su im umotana u maramu. Kaduna pita koliko je sati, a na naš upit zašto je umotana odgovara da lice nije lijepo kada pocrni. Kad je otkrila lice ukazala se niska bijeli zubiju i svježi zdravi obraz. Dok je Kaduna čeratala i šalila se s nama, mučaljiva Azra držala je svoje predivo u ruci, nepovjerljiva poput Šarova koji je izdaleka pratio svoje gospodarice, ne odazivajući se na naše pokušaje. Podijelili smo im bombone i nastavili penjanje diveći se prekrasnom cvijeću koje je obojilo sag Bjelašnice. Na vrhu se nalazi meteorološki opservatorij i zgrada RTV Sarajevo. S visine od 2057 metara puca pogled prema Sarajevu, Trebeviću, Jahorini, Treskavici, Zelengori i Magliću, a u daljini se nazire Durmitor. Založili smo u zaklonu i potom nastavili prema Velikoj Vlahinji. Na tom putu je spomenik u znak sjećanja na sedam planinara omladinača koji su nastradali 1. i 2. prosinca 1962. godine u snježnoj vijavici.

Zimi je na Bjelašnici vrlo hladno, međutim, uskoro ćemo se uvjeriti da je ni u sedmom mjesecu nije lako prelaziti. Nebo se naoblaci, potom je udario grom i počele su padati krupne kapi kiše. Nije dugo padalo, međutim, drugi val nevremena bio je mnogo neugodniji. Iznenadio nas je tako da, nismo dospjeli ponovno navući vindjake i oboružati se pelerinama. Nigdje drveta da se skloniš, a vjetar podiže pelerine, tako da smo u Stanaru stigli mokri kao miševi. U domu smo se presvukli i uz vatru poredali mokru odjeću i obuću. Eto, tako smo i mi osjetili čudi Bjelašnice. Nitko se nije razbolio, ali gojzerice se do sutradan nisu osušile i broj onih koji će krenuti na Hranisavu bit će smanjen.

Hranisava je obližnji vrh (1965 metara), na kojem se nalazi planinarska kuća »Zdravko Čović«. Uspon je prilično strm i, uz tempo koji su diktirali Sarajlje, osvojili smo ga za sat i dvadeset minuta. Po povratku, kada smo se sakupili, počelo je spuštanje prema Podgradini i Šavnicima šumovitom stazom. Putem smo sreli ženu i troje djece. Na motki su nosili koscima oderanog janjca. Jedan planinar se ponudio za kosca u želji da dobije pečenja. »Možete vi biti i vodonosa, pa

dodite!« reklo je jedno dijete. Već smo blizu Šavnika gdje ćemo noćiti u velikoj planinarskoj kući. Neumorni voda Jozo nekud je nestao da bi se ubrzo pojavio s mlačenicom i domaćim sirom. Posljednje veče na Bjelašnici proveli smo u dobrom raspoloženju. Naredno jutro krećemo za Sarajevo gdje se kratko zadržavamo. Kupujemo namirnice, a neki su se razletjeli po gradu u potrazi za dobrim sarajevskim čevapima. Sastajemo se u poštanskoj garaži, odakle nas Omer vozi do podnožja Treskavice.

Iz sela Turova, koje je polazna točka za Treskavicu započinjemo uspon predvođeni drugom Bačijem. Dok prolazimo selom promatramo kuće građene »turskim« stilom, praćeni pogledom žene obučene u dimije. Putem se slijeva voda, a obilna svježa balega ukazuje na stoku koja je tek prošla ovuda. Već smo znojavi pod teškim naprtinjačama. Nebo je jasno plavo i premda je tek deset sati, sunce žeže na otvorenom makadamskom putu.

Stižemo do planinarske kuće na Sustavcu uz Hrasnički potok (1118 m). Tu je i prvi susret s vodom na Treskavici, česma Sulje Suljagića. Još u Sarajevu smo čuli da Treskavica ima toliko izvora koliko je dana u godini i, zaista, u toku daljeg upoznavanja s planinom uvjernili smo se u njeno vodeno bogatstvo koje je, između ostalog, i čini toliko privlačnom. Nedugo nakon Sustavca, na Skoku, opet spomen-česma Radi Lasiću, osnivaču PD »Treskavica«. Voda je hladna, krijepljena. Neki marendaju, ali su nam komarci osjetili odmor i brže krećemo dalje usponom prema Kozoj luci. Kad smo je ugledali bilo nam je jasno da je samo planinarska duša mogla smjestiti dom u tako divan krajolik. Planinarski dom na proplanku, u pozadini bukovina, koja se podalje miješa s jelom i borovima visokim i ravnim kao svjeća. Bilo bi ne manje lijepo posjetiti to mjesto u jesen, kada ona raskošno oboji širokom paletom boja ovu djevičanski čistu prirodu. Iza kuće pružaju se uvis stijene, međutim, ne djeluju stravično, već као sastavni dio koji upotpunjuje sliku. Planinarski dom je dobio ime Josipa Sigmunda, jednog od prvih alpinista u BiH, koji je za vrijeme okupacije uhvaćen i strijeljan 1943. godine. Još isto poslijepodne vođa nas je odveo do jezera, preko zelenih pašnjaka prošaranih cvijećem. Bio je to za mene prvi susret s planinskim jezerom, na 2000 metara visine. Prvi je dojam kao da smo na Marsu. Samotno, mirno, poput velikog crnog oka, nad kojim su se nadvile stijene, okruženo pašnjacima, a manjim dijelom je močvarni pristup iz kojeg izviruje dugačko vodeno bilje.

Neki nisu mogli odoljeti, te su se okupali. Kažu da je bilo ugodno osvježavajuće, samo je neobično kada se stane u muljevitno dno koje odmah zamuti inače tako bistru vodu. Crno jezero posjećivat ćemo i narednih dana i svaki put će nas se iznova dojmiti

svojom ljepotom, promjenjivošću boja koja se mijenja ovisno o nebu, te s koje strane se promatra. A tek prizor koji pruža krdo kojna kako mirno pase na njegovim padinama!

Narednog danu cilj nam je bio uspeti se na Paklješ (2088 m). Putem nailazimo na snijeg koji se tu još drži u usjecima. Jara je zagrijala kamen pa pretvara snijeg u vodu koja otiće i grgolji poput planinskog izvora. Neki se gadaju grudama. Nigdje hлада, podsjeća na Hahliće iznad Rijeke, trljamo se snijegom koji se u dodiru s vrelom kožom rastapa i to ugodno hlađi. Trebalо nam je oko tri sata da se popnemo do Dokina tornja.

Dok smo se u zavjetrini sunčali imala sam osjećaj kao da nas netko gleda. Iz tornja vjirilo je tri para očiju. To su čobanice koje su se tu sakrile i radoznalo promatrake kako se sunčamo. Porazgovarali smo s njima i zajedno gledali orlove kako kruže zrakom. Mnogo smo slušali o zmijama koje planinari često susreću na ovim stazama. To su poskok i riđovka. Zadužena za prvu pomoć ponijela sam iz Rijeke serum za slučaj ugriza otrovnice. Na sreću nismo ga trebali upotrijebiti. Međutim, po povratku s Paklješa jedna je planinarka skoro nagazila na poskok, a nedugo iza toga velika riđovka utjerala nam je strah u kosti. Oprezno smo je zaobišli i ostavili da se mirno sunča. Sunce je peklo i bilo je prilično naporno, međutim, posljednji u koloni, Rade-metla, olakšava situaciju pričajući šale a s tranzistora izviri zvuci sevdalinki Radio Sarajeva. Oni koji su to veće ostali sjediti dulje u restoranu bili su ugodno iznenadeni. Jedan obitavalac doma, koji je toga dana imao bogat ulov na Crnom jezeru, počastio nas je pastrvama, tako da su »pospenci« požalili što nisu bili prisutni.

Iduće jutro vodi nas drug Bačić do Lovačke kuće na Spasovači, zatim na Vratilo. Putem nailazimo na stado od oko četrdeset volova. Među njima je i jedan bik. Izgleda ljut, prednjim nogama baca zemlju na leđa i riče. Dijelimo čobanima cigarete i pitamo kakvo će biti vrijeme, jer vjetar puše sve jače. »Past' će kiša čim prestane vjetar«, bio je odgovor. S Vratila se vidi Lelija, Zelenogra i Maglić. Poslije podne smo ispratili našeg vođu koji se vraća kući u Sarajevo. Nakrcali smo ga s razglednicama, kako bi što prije stigle u Rijeku. Pastirska prognoza vremena pokazala se točnom: po prestanku vjetra počela je kiša, međutim, padalo je uvečer dok sam slatko usnula sa sjećanjem na šum vjetra u bukovini kod Spasovače.

Iduće jutro ponudio nam se za vođu planinar zvani Jare iz PD »Treskavica«. On će nas voditi na Zubove i Oblike. Novi vođa zabranio je slušanje tranzistora, jer planinar treba da se nečujno kreće da ne bi uznemirio životinjski svijet u toj netaknutoj prirodi. Nailazimo na svjež medvjedi izmet. Oko nas stijene, brlozi, pravo medvjede obitovalište. Dolazimo do kamene sipine, smrvljeno kamenje otrgnuto iz stijene. Treskavica je

vjerojatno i dobila ime po potresima, koji su joj dali sadašnju sliku. Penjemo se travnatim usponom, zatim vijugavom stazom na vrh Zubova. Tek što je netko primijetio da je to put za konje a ne za ljude, kad »gluhim telefonom« stiže od vode opomena za tišinu. Još nekoliko koraka i nastojanja da mi kretanje bude nečujno, i ugledan rijedak priзор: divokoze kako pasu. Ima ih čitavo krdo, međutim, uznemirile su se i kada je jedna pojurila prema klekovini, ostale su joj se hitro pridružile.

Od Oblika krenuli smo po vrhu stijena na Zubove, a postoji i mogućnost alpinističkog uspona s druge strane. S vrha smo se divili prekrasnim vidicima: Bjelašnica, Hranisava, na desno Jahorina. Prilikom slikanja je nastala strka, jer je svatko htio zabilježiti taj trenutak vlastitim foto-aparatom. Spuštamo se na Trokulsko vrelo. Čuturica nam ne treba, ovdje se svugdje piće hladna, ukusna, okrepljujuća voda.

Na Crnom jezeru sunčaju se oni koji su ostali, te Sarajlje, pristalice aktivnog odmo-

ra, koji pravu divljinu pretpostavljaju pozнатим turističkim središtima. Uzbuđeno pričamo našima o susretu s plahim divokoza-ma, samo se ne možemo složiti oko toga koliko ih je moglo biti.

Danas je posljednji dan na Kozjoj luci. Voda je naredio spremanje i rano ustajanje iduće jutro. Oprostili smo se s domaćinom i spuštamo se u Turove. Jagode su tako zanosno crvene i mirišu, tko bi odolio, pa se nedisciplinirano istupa iz kolone. U Kazanima, u očekivanju autobusa, divimo se njihovoj ljepoti. Planinski izvor izbrazio je nekoliko kazana u kamenu gdje se sakuplja voda i dalje otiče iz višeg kazana u niži. Oni su pod zaštitom Zavoda za zaštitu spomenika i prirodnih rijetkosti.

Na Romaniji smo ponovo bili gosti PD PTT »Prijatelj prirode«. Došao je i posljednji dan našeg boravka u Bosni.

U prostorijama planinarskog društva zahvalili smo se na toplopm gostoprimstvu. Ono će nam zauvijek ostati u sjećanju kao i ljepote bosanskih planina.

Jedan izlet na Bjelašnicu

ADI KOSOVAC

KONJIC

Treći je novembar. I ne liči na studeni. Već danima je vedro i toplo kao u septembru. Tek opalo lišće nas uvjerava da smo na pragu zime. Odavno nisam bio u planini. U nedjelju ču, vjerovatno, na Ljubinu s učenicima. Tamo se najbolje osjećam. Želio bih da svoju ljubav prema prirodi, suncu i kamenu prenesem na najmlađe. Zar zalazak sunca za planinske vrhunce ili žubor potočića niz strme hridine nije najdivnija pjesma prirode!

Ali ne ispuni se moje predviđanje. Jutros me srete Sudu i upita bih li išao u subotu na Opservatorij. Pristadoh bez oklijevanja. Počeo sam se pripremati. Ići ćemo do Pazarića Tičetovim »fićom«. Vodič je stari poznavalac Bjelašnice, Dino, tako nam bar reče.

Sabota je brzo stigla. Od mojih »planinaca« nema vijesti. Tražim Sudu, kod kuće mi rekoše da se još nije vratio s posla. Hoćemo li ići? Tek poslije podne, kad sam izgubio nadu da će posjetiti tu »bosansku ljepotu i zlokobnicu«, dodoše pod ruksacima Sudu, Dino i Tiće. »Fićo« je pokvaren, idemo na stanicu pa lokalom za Sarajevo. Mrak se polako hvata. U vozu se lagano zagrijavamo, uz bocu, za predstojeći uspon. U Pazariću nas dohvati lagan povjetarac. Oblaci se navlače. Da krenemo u avanturu? Neki postariji željezničar nam savjetuje da ne idemo u planinu. Ne poslušasmo ga.

Cestom hitamo ka Ljubovčićima. Iz mračnih dvorišta prati nas lavež pasa. Baterija-

ma probijamo tamu. Uskoro smo krenuli uzbrdicom i kraticom ka prvom planinarskom domu na Savnicima. Njegovo blještavilo jasan je orientir. Poslije jednog sata smo u prepunom domu. Tišinu para pjesma i svirka harmonike. To su stalni gosti, planinari PD »Bjelašnice« iz Sarajeva. Tu su čitave porodice. Desetine djece trčkaraju oko stolova. Domaćin nas posluži čajem. Tek tu doznadosmo da je i Dini ovo prvi izlet na Bjelašnicu. Pitamo za put do slijedećeg doma na Podgradini i krećemo. Ali skrećemo suviše desno. Očekujemo uspon, ali se lagano spuštamo. Tek osvijetljeno naselje nas uvjeri da smo u mraku ponovno došli skoro u Pazarić, ali drugim putom. Vraćamo se ponovno do Šavnika, i tu nađosmo na smjerokaz.

Kroz mrak bjelašničkih jela osvajamo metar po metar. Markacije jedva pratimo na putićima koji se ukrštaju u šumi. Poslije napornog lutanja i uspona dolazimo do šumskog puta. Pod teškim rancima lako se ide po ravnoj cesti. Ali odjednom nam nestadeš markacije. Vraćamo se i Tiće konačno otkri jednu markaciju desno od ceste. Penjemo se do njega i putićem zakrčenim oborenim jelama idemo, možda, u pravom smjeru. Poslije dva i po sata hoda od Šavnika ugledasmo u daljinji škiljavu svjetlost. Naš zov i svjetlo primijetili su domaćini. Zaista, to je Podgradina. U domu, lijepo uređenom, čistom i očuvanom, nalazimo 12 planinara i

planinarki iz Sarajeva. Raspoloženje je planinarsko — muzika, pjesma, smijeh. Tu su harmonika, def i afrički tam-tam bubenjevi. Domaćini su ljubazni. Njihovi smo dragi gošti iako se prvi put vidimo. Podgrijani su i ne daju nam na spavanje. Tek kada su san i »vatrena vodica« učinili svoje, otišli smo u svoju četvorku, poslije ponoci.

U pet smo već na nogama. Pripremamo čaj i usnulim domaćinima ostavljamo novac za konak. Nismo mogli ni da se pozdravimo i zahvalimo. Oni mogu da spavaju dokle hoće, odavde ne idu nikud. Vedro je ponovo i radosno krećemo dalje. Zvjezde se polako gase. Kroz jelovu i bukovu šumu hitamo ka Stanarima. Najteži uspon je već za nama. Poslije sata pješačenja prolazimo kraj doma. Ovdje nema gostiju. Domu bi već bile potrebne vrijedne planinarske ruke. Sunce se još ne javlja. Nastavljamo dalje. Jezdimo bjelašničkim kamenjarem. Zimske markacije su dobar orientir. Nema više drveća, samo po koja katunska kućica svjedoči da ovđe ljeti ipak boravi čovjek. Iznad Stanara javlja se krvavo sunce na plavjetnom istoku. Naše siluete prema njegovom rađanju bilježi Dino svojim fotoaparatom. Tu nailazimi i na tragove prvog ovogodišnjeg snijega. Njime se umivamo, ali se duže ne zadržavamo, to ćemo učiniti tek kod Doma na Sitniku. Možda ćemo gore nekog naći. Ali ni tamo nikog.

Sunce je već prigrijalo. Raspremamo se i doručujemo. Na šupi ostavljamo svoju posjetnicu pisani ugljenom. I prisjećamo se tračićnog novembarskog izleta 1962. zemunskih daka koji su izgubili život rasuti po ovim padinama i dolinama, sada tako obasjanim. Ispod doma je pastirska lokva. Ne znamo kud da krenemo. Nigdje putokaz ni orijentira. Znamo da je Opervatorij na jugoistoku. Razili smo se i po kamenjaru tražimo putić ili markaciju. Ja je prvi nalazim i dozivam ostale. Ovdje bi se moralo nešto više učiniti. Poslije pola sata smo pred dolinom odakle puca pogled na TV-toranj. Čini nam se da ćemo uskoro biti gore, ali on je skoro uvijek jednako udaljen. Zapadnom padinom gazimo oktobarski snijeg. Ja sam u »glat-opankama« i zato me pridržava Tiće. Nisam očekivao da će gaziti snijeg. Ne idemo najkracićim putem. Dino, Sudo i Tiće vade konopac i počinju uspon uz strmu snježnu padinu. Ja krećem zaobilazno. Nadaju se »alpinci« da će stići prije mene, ali se začudiše kad me ugledaše na vrhuncu s novinama u ruci. Otvaram čitaonicu na 2.000 metara.

Suprotnom padinom uspinje se lagano automobil. Zar nam ni ovdje ne da mira? Pod Opervatorijem improviziramo grudanje, »auto-knips« treba da to zabilježi.

U 11 sati smo na vrhu. U Opervatoriju pripremamo čaj. Ove nedjelje je ovdje dežurni meteorolog poznati planinar Vatrenjak. Nije sam. Tu su i snimatelji sarajevske televizije. Pripremaju reportazu »Iz smoga na sunce«. Rekoše nam da su snimili i naš hod

po suprotnoj padini. Hoćemo li stići kući da vidimo tu storiju u Dnevniku? Izlazimo na terasu i bacamo pogled na Treskavicu, Visočicu, Prenj, Jahorinu i Lisin. Sve je okupano suncem, osim sarajevske kotline, koja je zamotana prljavim velom magle i dima. Sretni smo što smo ovdje. Sunčamo se i odlučujemo da krenemo novim putem u Konjic. Pitamo Vatrenjaka za najkraci put.

U podne zapadnim vijencem idemo ka Krvavcu. Dino bi htio i gore, on je strastveni sakupljač poena. Protivimo se tome. S lijewe, južne strane probija se u dubokom kanjonu Rakitnica. Oko nje su rasuta sela. Nama je najbliže Umoljani. Grebenom idemo već skoro dva sata. Nailazimo na ostatke krvavog pira: konjsku glavu rastrgnutu vjerovatno prije desetak dana od vukova. Obaziremo se oko sebe, ali caruje samo tišina. Iznad Sišan-polja je šumica munike. Sa zebnjom idem naprijed, ovdje se vjerojatno kriju »bjelašnički koljači«.

Nastavljamo dalje. Odmakao sam daleko napred. Uskoro me pretrča Dino i reče da će trčati dvadesetak kilometara do Konjica. Želi da za vidi stigne u grad. Uskoro me i ostali sustižuće. Ne vjeruju da će Dino izdržati. Pred Čuhovićima ga nadosmo. Sunce zalaži. Žedni smo i svraćamo u kućicu kraj puta. Uz ognjište nadosmo sredovječnog čovjeka i ženu, a u kutu na klupi osmero djece, jedno drugom do uha. Domaćin nam reče da su sva njegova. I ne zatražimo mlijeka. Suton se brzo spušta i mi krećemo. Na Sudino pitanje kuda da idemo, domaćica nam, na naše veliko iznenađenje, reče: »Direkcione« i pokaza u pravcu zapada. Sa smijehom nastavljamo »direkcione« prema Konjicu. Na travno-kamenito humkama gubimo put i preko plotova žurimo dalje. Ispod nas na Jelici začusmo brekstanje motora. Pojurimo niz mračnu padinu. Dino je ponovno najbrži. Zaustavlja traktor s prikolicom natovarenom drvima. Uskoro se klataramo po razlokanom seoskom putu i strahujemo da na domaku grada ne stradamo. Jedva čekam da siđem. Poslije nekoliko kilometara vožnje stigmosmo u Džepe. Hvala bogu! Ipak je najsigurnije u vlastitim nogama.

Prašnjavom cestom se spuštamo prema magistrali. Dino je opet predvodnik trojke. Želi kraticom da što prije stigne u grad. Vedro je, ali mračno. Ja idem cestom sam. Nije mi prijatno. Jedva čekam kad će do Živašnice. Poslije više od sata usiljenog marša napokon sam na glavnom putu. Kola jure kraj mene. Pred Ovcarama zastadoše jedna. Moj poznanik se začudi kad me vide. I ja stigoh na vrijeme kući. Upravo u trenutku naše tv-storije. Komentator reče da je susreo na Bjelašnici skupinu planinara koji su ga pitali za put u Konjic. I sutradan poče zadirkivanje: »Konjički planinari zatalali i pitaju za put u Konjic«. A mi se na to ne ljutimo, već smo ponosni na naš četrnaestostanski neprekidni marš i nezaboravnu avanturu. Željno čekamo novi izlet na Bjelašnicu, s kratkim skokom do Treskavice.

Razočaranje na Argorahu-Ula

ŽELJKO POLJAK

ZAGREB

Ako je točno ono što je jednom rekao jedan planinarski pisac, da se planinari dijele na dva osnovna tipa, na jedan tip koji je doživotni poštovalec jedne planine i uvijek se njoj vraća, i na drugi koji uvijek želi vidjeti nešto novo — onda se svakako ubrajam u ovaj posljednji.

Pripadnici prve skupine imaju stanovit privilegij, njihovo je planinarenje komotno i neka vrsta automatizma, oni su lišeni brige planiranja, istraživanja ili eksperimentiranja. Pripadnici druge skupine — to su oni koji nemaju »svoju« planinu — uvijek su u potrazi i tragalačkom nemiru. Raspituju se, čitaju stare putopise, proučavaju geografske karte, a na terenu skreću s puteva, zaviruju lijevo i desno, ushićeni kada pronadu neki nov i nepoznat detalj. Dakako, za takvo traganje potrebno je imati smisla, upornosti, sreće i vremena. Kao pripadnik druge skupine, ponekad se pitam što će kad u Jugoslaviji više ne bude za me niti jednog nepoznatog kutka. U trideset godina svog »planinarskog staža« obišao sam gotovo sve naše planine (čekaju me još doduše Vršačka čuka, Prosara, Kukavica, Trnovski gozd i Kožuf), pa sve češće zavirujem i preko granice. Dobro je to upoznavati tude zemlje, jer nam usporedbe najbolje omogućavaju vrednovanje svoje vlastite. Nakon posjeta svim evropskim gorjima i svim kontinentima (u Australiji nisam bio, a niti me njena priroda ne privlači) mogu reći da našim planinama, pogotovo dinarskim, ne nalazim prema. Ta ocjena nije rezultat rodoljublja, nego uspoređivanja i možda osobnog ukusa. Nisam siguran neću li zbog toga i ja jednog dana prijeći u prvu skupinu planinara, naći neku našu planinsku ljepoticu i ostati joj vjeran do smrti. Zasada još uvijek planiram po starom pravilu: svaki godišnji odmor po jedna zemlja svijeta, po mogućnosti takva koju još ne preplavljaju turisti.

Prošlog ljeta izabrao sam jednu zemlju u samom geometrijskom središtu Azije, nadajući se da će u njoj lako naći neki nepoznati i netaknuti vrh. Ta zemlja je Narodna Republika Mongolija. Ispričat ću kako sam doživio putovanje po njoj i jedan zanimljiv planinarski izlet u njenim planinama.

Budući da je ta zemlja daleko oko 7000 kilometara od Jugoslavije, za naše je prilike gotovo nemoguće ostvariti individualan posjet, pa sam pohodio Mongoliju u okviru jednog domaćeg turističkog programa. Privukla me zanimljiva pojedinstnost u putnom planu — bio je predviđen izlet iz glavnog grada Ulan Batora planinarskom domu Terelž, udalje-

nom oko 70 kilometara cestom. Rijedak primjer da neka naša turistička organizacija ima u svom programu i planinarsku točku. Pošto je bilo predviđeno dva dana odmaraњa u tom domu, eto lijepo prilike za planinarski pohod u neku obližnju planinu, dakako, za onoga tko pristane da se odrekne odmora nakon dugog i napornog putovanja do te daleke zemlje.

U Mongoliju se teoretski može putovati ili preko SSSR-a ili preko NR Kine, jer to su jedine zemlje s kojima Mongolija graniči. Praktički je moguće jedino preko SSSR-a, budući da se Mongolija politički oslanja na svog sjevernog susjeda. Bilo nas je tridesetak putnika iz svih krajeva Jugoslavije. Unaprijed smo bili vrlo znatiželjni da vidimo kako izgleda postojbina onoga naroda koji je prije 600 godina u jurisu osvojio polovinu tada poznatoga svijeta, koji je i kroz našu zemlju prohujao poput vihora, ostavljajući za sobom pustoš i zgarišta. Sjetio sam se svih onih romantičnih legendi o Beli IV i njegovom skrivanju u tvrdom gradu Kalniku. Sa sobom je navodno nosio i krunu Sv. Stjepana, onu koja je doživjela toliko pustolovnih putovanja i napokon nedavno prenesena iz USA u Budimpeštu. Zanimalo nas je i kakvi su potomci toga naroda, koji je bljesnuo u doba Džingis-kana, a danas se sveo na svega milijun i po ljudi. Čudni su povjesni tokovi! Potomci nekadašnjih boraca primili su budizam i postali toliko bogobojazni da je do nedavna gotovo četvrtina muškog stanovaštva ovog naroda živjela u samostani ma poput lama.

Put nas je vodio preko Moskve, jer svi turistički letovi u Sovjetski savez prolaze kroz taj grad, a zatim preko Sibira. Najprije smo Iljušinom skoknuli iz Moskve, preko Urala, pet tisuća kilometara do Bratska u istočnom Sibiru. Krenuli smo navečer i stigli ujutro, ali s obzirom da smo letjeli pravo prema istoku, bila je ta noć vrlo kratka — svega oko tri sata. Razgledavanje Sibira bio

Mongolska narodna nošnja

Foto: Z. Poljak

je vrlo lijep dodatak našem putovanju. Međutim za upoznavanje tog golemog prostora od nekoliko milijuna kvadratnih kilometara dovoljno je par dana, koliko god to izgledalo nevjerljivo. Južna polovina Sibira je nepregledna šuma — taiga, a sjeverna je pokrivena niskim raslinjem — tundra. Spustite li se u Sibir tisuću kilometara zapadnije ili istočnije, ista je stvar. Ali svakako vrijedi upoznati taigu jer je to šuma neobične ljepote. Glavne su joj sastojine bor i breza, koje se vrlo slikovito nadopunjavaju. Odvezeli smo se iz Bratska autobusom u gustu tajgu i pod stručnim vodstvom malo krstarili šumom, uz stalno upozoravanje: oprez! ne udaljavajte se! opasno je zalutati u šumi koja je duga možda stotine kilometara. Kakvo bogatstvo. Sjetih se naših dinarskih planina siromašnih vegetacijom, gdje danas i posljednji borovi padaju pod naletom motornih pila radi potreba drvne industrije. U našoj zemlji sve manje je šuma, sve više DIP-ova i DIK-ova (koje li lijepi kratice za drvno-industrijsko poduzeće ili kombinat). U Sibiru takvih problema nema, sjeća je totalna — šuma se upravo šiša do tla. Kažu: kad za pedesetak godina stignemo sa sjećom na kraj šume, njen će početak biti pokriven novim stablima i eksploatacija se može ponoviti istim redom.

Posjetili smo i glasovitu hidrocentralu na Angari kod Bratska, do nedavna najveću na svijetu. Obišli smo njena postrojenja pod stručnim vodstvom. Ne samo da su nam objasnili sve detalje, nego su nam i na maketa-

ma prikazali njeno funkciranje. Ponovno sam se sjetio domovine i naših hidrocentrala — zapravo minijatura, na koje smo toliko ponosni i ujedno toliko osjetljivi da ih obavijamo velom tajne: pristup im je strogo zabranjen. Prencili smo u hotelu »Tajga« u Bratsku. Dosadnijega grada nisam u životu video. Sastoji se od 5-6 kvartova, svaki sa stotinjak golemych stambenih zgrada poput kasarni. Kvartovi su udaljeni jedan od drugoga po 10—20 kilometara. U Sibiru nema nestašice prostora, ali je velika nestašica radne snage. Zato se iz drugih dijelova Sovjetskog saveza nastoji privući radna snaga znatno većim plaćama i višim životnim i tehničkim standardom. Sada je glavni problem Bratska postao, vjerovali ili ne, nestašica žena, a taj je problem, izgleda, nerješiv. U Bratsku je posve nepoznat pojam usidjeljice. Na odlasku nam je još objašnjeno da osnova imena Bratsk nije imenica brat nego Burjat, a to je naziv pripadnika burjatskog naroda koji je raštrkan po prostranstvima istočnog Sibira.

Slijedio je let do Irkutska, glavnog grada istočnog Sibira, i posjeta Bajkalskom jezeru. Od svih opjevanih ljepota tog jezera, velikog poput našeg Jadrana, nismo baš mnogo mogli vidjeti, jer voda je voda, a šuma na obali je šuma. Onih tisuću endemske vrsta životinja koje žive samo na Bajkalu, nalazi se pod vodom. Vidjeli smo svega jednu endemsку ribu, omul, pečenu na tanjuru u izletničkom restoranu na obali jezera. Na dubini od 1500 metara, gdje je voda oko tri stupnja iznad nule, uhvaćena je vrsta ribe koja sadrži toliki postotak vode da je prozirna. Ostavljena na suncu ona ishlapi gotovo bez ostatka. Zbog toga je nema ni u zoološkom muzeju, niti u jelovniku. Postoje grandiozni planovi za razvitak turizma na Bajkalu, no teško je dokučiti koji bi mu trebao biti sadržaj. Kupanje ni u kojem slučaju, jer je voda i ljeti vrlo hladna.

Slijedi šetnja po Irkutsku. Koliko je Bratsk dosadan, toliko je Irkutsk zanimljiv i živahan grad (veliki višak žena!). Suvremena robna kuća kao usred Evrope, a naokolo tipične starinske drvene sibirske kuće zeleno obojene, s rezbarijama oko prozora, nakrivenjene od starosti.

Iz Irkutska put nastavljamo transsibirskom željeznicom. Put do Ulan Batora, glavnog grada Mongolije, trajaće dvije noći i jedan dan. Putovanje tom željeznicom doživljaj je za sebe. Kroz prozor se poput filma nižu sibirski pejzaži, goleme šume i rijetka seoska naselja. No, možda je još zanimljivije ono što se može doživjeti unutar vlaka, ne u vagonima za strance, nego za domaće putnike. Istina je da su vagoni vrlo neudobni, klupe drvene na tri kata, i još k tome pretrpane, ali tu se odvija život na poseban način. Ljudi s raznih strana Sovjetskog saveza, pripadnici raznih nacija, postaju privremeni kolektiv koji živi intenzivnim tempom. Tu se priča, pjeva, karta i kuha čaj na običnim štednjacima na drva. Netko spava i

hrče, a noge mu vise pred nosom onoga ispod njega, drugi voktom pokušava dezodorirati svoje grlo, treći istodobno slasno jede, neki šapuću u uho, drugi pričaju iz svega glasa. Nastojimo upiti u sebe taj čudan život pa prolazimo tim vagonima tražeći tobže restoran i onda kad ga ne trebamo. Neki su se od nas zaustavili u tim vagonima i sprjateljili sa Sibircima.

Nakon dvije noći i jednog dana vožnje (na granici 12 sati formalnosti i čekanja!) stigli smo ujutro u Ulan Bator, glavni grad Mongolije. Smjestili smo se u moderan hotel u Staljinovoj ulici, nedaleko državne biblioteke i golemog Staljinovog spomenika, i krenuli u obilazak grada. Riječ grad mora de je u mongolskom jeziku sasvim novoga postanka. Mongoli su nomadi, žive u šatorima što se zovu jurte, a zanimanje im je stočarstvo. Gradski način života je uvezen i upravo na primjeru glavnoga grada imamo prilike vidjeti proces urbanizacije Mongola. Taj proces nije lagan. Malo je kuća evropskog tipa, jer izgleda da nisu prikladne za stanovanje zbog strahovite hladnoće koja zimi vlada na ovim visoravnima. Jurte je lakše zagrijati, a dvostrukе stjenke su dobra izolacija. Preko mosta na Toli uspinjemo se do vidikovca i spomenika na strmoj stijeni odakle je širok vidik na grad. Točno pod svojim nogama vidimo neobičnu gradsku četvrt gdje su jurte tako »urbanizirane« da čine ulice. Organizirana država ne trpi nomade i mastoji ih preodgojiti. Izgleda da je Mongole vrlo

lako preodgojiti, vodič nas je uvjeravao da je uspješno preodgojeno svih 200 000 lama, koji su živjeli u samostanima, osim tridesetrice. Ovu tridesetoricu smo posjetili u njihovom samostanu usred Ulan Batora, upravo za vrijeme budističkih rituala. Gomile turista, i mi među njima, razmiljile su se po bogomoljama razgledavajući religijski inventar i slušajući monotone molitve koje, kao ni sve ostalo što se tiče religije, nije bilo na nekoj višoj razini. Očito je da se nalazimo na krajnjoj periferiji budističkog utjecaja, a ni lame koje smo vidjeli nisu baš djelovali estetski. Ovaj je posljednji aktivni samostan pod zaštitom države kao turistički objekt i trebao bi vjerojatno da služi kao očigledan dokaz o slobodi vjere. Drugi su samostani ostali bez lama (svi su preodgojeni) i danas služe kao javne zgrade. Odnedavna je u Mongoliji uvedena cirilica kao obavezno pismo, čime je još više oslabio utjecaj Dalekog istoka na mongolsko stanovništvo.

Nova civilizacija donijela je Mongolu neprilika u prehrani. Budući da je osnova mongolskog jelovnika, meso i mlječni proizvodi, postala važan izvozni artikl, sada se Mongoli priučavaju na upotrebu uvezenih žitarica. Svaki je početak težak, kaže narod: vidjeli smo u glavnoj robnoj kući brda bugarskih konzerva alve, bagatelno jeftinih, pored kojih čak nije bio ni potreban prodavač — nikoga nisu zanimali. Međutim, siromašna azijska stepska visoravan Mongolije, kojoj je glavni proizvod trava, izgleda da će

Jurte — osnovni oblik mongolskog stambenog objekta

Foto: Z. Poljak

Дом отиња „Терелж“

Planinarski dom Terelž

u budućnosti postati zanimljiva zbog rudnog bogatstva. Prvi dimnjaci već se dime u okolini Ulan Batora.

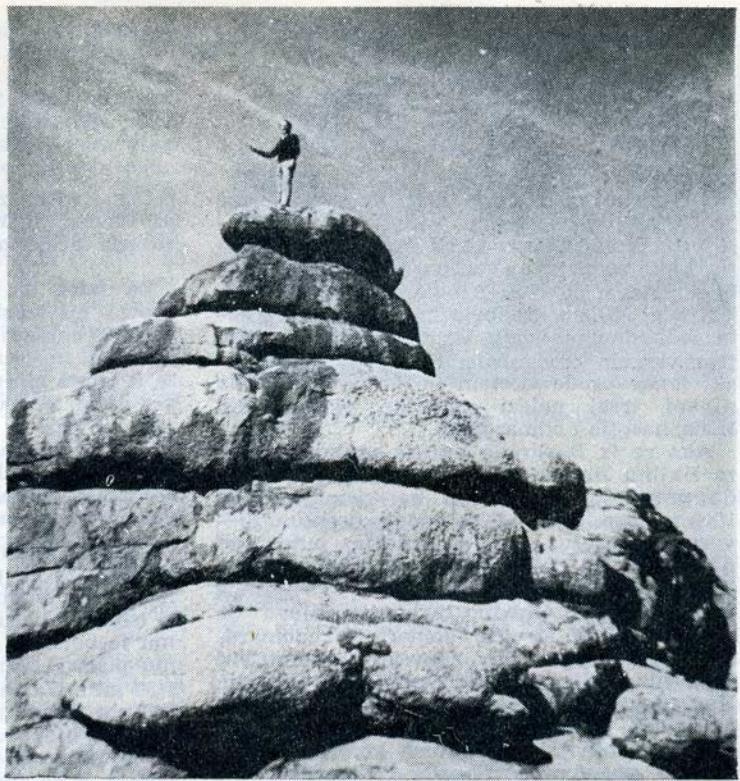
Danas krećemo u planinu. Sredina je ljeta, a mongolsko nebo posve je vedro i čudno plavo. Ukrcaли са нас у автобус. Uskoro napuštamo asfalt i tresemo se po nekoj sporednoj cesti. Mjestimično nema ni ceste, nego vozač sam određuje pravac preko visoravnii. Zalazimo u gorovito područje. Ostavljamo dolinu rijeke Tole i uspinjemo se na prijevoj između Argorahu-Ula i Mustu-Ula (ula na mongolskom znači planina). Iz travnatih livada sve češće izviruju granitne stijene. Neke imaju vrlo slikovite oblike. Stali smo pored jedne u obliku kornjače i slikali je. Po uskoj i nikakvoj cesti, u prvoj brzini, autobus konačno stiže na prijevoj. To je točka odakle je najlakše uputiti se do nekog planinskog vrha, ali to ostavljamo kao poseban izlet za idući dan. Sada se spuštamo u zavojima i opet stižemo do rijeke Tole. Ona je načinila velik zavoj oko planine, a mi smo ga usponom preko prevoja presjekli i na Tolu stigli blizu njena izvora, upravo na mjestu gdje se nalazi planinarski dom Terelž. Taj klimatski sanatorij i turistička baza okružen je zelenim obroncima, gdje se tu i tamo vidi neki šumarak — prava rijekost u Mongoliji. U blizini je mali mongolski zaselak, dakako, sastavljen od tipičnih jurti. Osobito nas je zanimalo kako jurte izgledaju iznutra i kako su građene, ali mi bijelci nismo baš radosno dočekani u tom naselju. Uspjelo nam je prići tek uz pomoć male lukavštine. Sprijateljili smo se s malim čobanima i oni su nas uveli u jurte. Okruglog su oblika, poput kupole, s dvostrukom stijenkom, namještene vrlo jednostavno, ali osvremenjene štednjacima! Razgledali smo dnevnu i svečanu mongolsku nošnju, obukli je na sebe i slikali se u njoj.

Bilo nam je jako žao što smo se mogli sporazumijevati samo mimikom — strane jezike Mongoli nemaju gdje, a niti zbog čega učiti.

Jos sam se u našim dinarskim planinama navikao konačiti u planinskim kolibama i katunima, pa sam dakako poželio da se uđomačim i nekoj jurti. Želja mi se ispunila već istoga dana, jer su se u domu pobrinuli da nekoliko jurta urede za posjetioce, pa tko želi može da bira hoće li se smjestiti u njih ili u dom. Izabrao sam jurtu, ali doživljaj ipak nije bio posve autentičan: Mongoli su iz nje iseljeni, a unutrašnjost namještена evropski — kreveti s madracima, elektrika, pa čak i radio aparat. U domu smo zatekli skupinu turista iz istočne Njemačke. Poslije većere razvilo se zajedničko veselje s mnogo zdravica i pjesama. Slavenski mentalitet, prilично puni džepovi i obilje votke učinili su svoje. Prošetao sam se navečer po mjesecini oko doma i nisam se mogao oteći čudnom dojmu slušajući kako medu tim dalekim brdima odjekuje naša poznata pjesma »Marjane, Marjane...!«. Pjevali su je Nijemci, Rusi, Mongoli i Jugoslaveni zajedno. Mojem saputniku Mati (»as ti gospe«) orosile se oči.

Sutradan sam se dogovorio s jednim Slovencem iz naše skupine da odemo u planinu Argorahu-Ula i da se uspnemo na neki njen zanimljivi vrh. Složili smo se da trebamo izabratи neku teže pristupačnu kotu, makar bilo potrebno i malo alpinistike, jer smo htjeli da naš uspon bude »prvenstven«. Krenuli smo od doma užbrdo. Nije prošlo niti nekoliko minuta kad moj Slovenac povije iz petnih žila: Planika, planika! I doista, nezaboravna slika: travnate padine dokle oko seže bile su prepune malih nježnih glavica runolista. Ne možete a da ne gazite po njima. Pitat ćemo kod kuće botaničare nije li možda runolistova domovina srednja Azija. Budući da ovdje očito nije zaštićen zakonom, ubrali smo primjeraka do mile volje, bit će to lijep souvenir za moje prijatelje planinare u domovini.

Stigli smo na cestovni prevoj s kojeg smo jučer sišli autobusom i odatle skrenuli desno u zapadnom smjeru u okrilje visoke planine. Kolika je njena visina, nažalost ne bih znao reći, jer nismo imali visinomjera, a mongolska kartografija je tek u povojima. U Ulan Batoru smo nabavili za desetak dinara »Turistički atlas Mongolije«, na ruskom jeziku, s lijepim slikama u boji i višebojnim zemljopisnim kartama, ali na njima nije bila označena ni jedna jedina visinska točka. Po našoj procjeni kretali smo se na visini od oko 2000 metara. Po povratku u Ulan Bator u Državnom muzeju sam našao veliku zidnu kartu i na njoj naše područje. Bilo je prikazano drugačije nego u »Turističkom atlasu«, koji smo imali. Planina je nosila ime Hentiin Nuruu, a vrh Asrap Hairahan (2751 m). Kustos muzeja nam je ta imane pročitao kao Hintin Noro i Asrap Harhen. Ujedno nam je pokazao da je najviši vrh Mongolije

Argorahu-Ula

Foto: Z. Poljak

Tavan Bogd (4655 m) na sjeverozapadnoj granici države.

Ušli smo zatim u područje neobičnih kamenih oblika. Trave je bivalo sve manje, kamenja sve više. No kakvog kamenja! Toga kod nas nema: crvenkasti gnajs, poslagan u golemlim blokovima, hravape površine. S malo mašte mogu se ovdje snimiti nevjerojatni oblici. Mjestimice kamenje stvara piramide visoke desetke metara. U tom čudnom gorskom svijetu odabrali smo za uspon jedan istaknut i nepristupačan vrh. Imao je oblik strme piramide građene od orijaških blokova. Blokovi su poput pogača, zaobljenih rubova, bili naslagani jedan na drugoga, manji na većemu. Debljina pogača bila je prosječno oko 2 metra. Uspinjali smo se kao na nekom stepeništu, samo što je svaka od tih stepenica bila više od nas. Na nekoliko problematičnih mjesta pomogli smo jedan drugome i uskoro smo bili na vrhu.

Pobjeda! Zar nismo postigli velik planinarski uspjeh: osvojili smo u dalekoj Mongoliji neosvojeni vrh. Imat ćemo o čemu pričati kad se vratimo u domovinu. To valja ovjejkovječiti filmom, dijapositivima i slikama. Ali, što je to na samom rubu vršne stijene, kakva je to čudna igra boja — možda neka neobična igra prirode? Zar su to uistinu prirodne šare na kamenu? Pa naravno, to će biti lišajevi. Vidio sam upravo tak-

ve boje u mračnom stijenju skandinavskih i polarnih vrhova. Valja i to slikati, zar ne? Potražim prikladno stajalište, prislonim aparat na oko i u okularu tražila odjednom jasno pročitam riječ pisano velikim cirilskim slovima: OSTROVSKI. Denken bi u tome možda vidio djelo svemiraca ili neko slično čudo, no objašnjenje je bilo vrlo jednostavno: na »našem« vrhu bio je već netko prije nas i »upisao se u kontrolnu točku«, kako bi to rekli naši nadobudni transverzalci. Nepoznati ruski planinar nije se mnogo brinuo što na vrhu nema kutije s upisnom knjigom. On je to nadoknadio s nekoliko poteza kistom — i tako razbio sve naše osvajačke iluzije. O, tovariš Ostrovski, zar si među tisućama takvih mongolskih vrhova morao izabrati baš ovaj, naš — Argorahu-Ula, i zar smo mi prešli četvrtinu kugle zemaljske samo zato da bismo tu pročitali tvoje ime? No neka ti bude, nije ni drugo mjesto u popisu njegovih osvajača neka sitnica. Zar se ne bismo ponosili da smo, recimo, drugi po redu među osvajačima Kleka, a Klek je mnogo, mnogo niži i bliži.

I eto, na kraju smo zaključili da je svijet ipak vrlo malen, da je na njemu prilično teško naći mjesto na koje još nije stupila ljudska stopa i da ne valja tugovati radi malo boje na jednom dalekom vrhu mongolske visoravni.

Jablanik i Povlen u Valjevskim planinama

Dr KUNO VIDRIĆ

BEOGRAD

Valjevske su planine dug planinski lanac koji dosije samo srednju visinu, jer je najviši vrh, Mali Povlen, visok svega 1346 metara. Lako su pristupačne jer ih presijeca veći broj puteva, pa se iz Beograda, a pogotovo iz Valjeva i bližih gradova, mogu praviti i lijepi jednodnevni izleti. Ustanička planinarska transverzala omogućava da se ovaj planinski lanac pređe cijelom dužinom, jer se na njenoj trasi nalazi nekoliko planinarskih kuća, naselja i odmarališta.

Ako se iz Beograda putuje preko Valjeva za Bajinu Baštu, stiže se za nepuna tri sata do prevoja Debelo brdo na visini od oko 1000 metara. Krene li se odavle desno, u sjevernom smjeru, stiže se kolskim putem od naboja za 15 minuta do planinarske kuće. Prije toga, nekih 100 metara od asfaltnog puta, treba prethodno krenuti ulijevo do kuće Velje Miličevića, domaćina i domara, radi ključa i ostalih obavijesti. Velja već dugi niz godina uzorno vodi brigu o kući. Kod njega se može dobiti mlijeko i mlijecni proizvodi, a po potrebi će i nešto spremiti, makar planinarska kuća ima kompletan kuhinju s potrebnim priborom. Kuća nosi ime narodnog heroja Živana Đurđevića, a leži na visini od 1040 metara. To je solidna jednospratna zgrada koja, pored kuhinje i trpezarije, ima i smještajnu mogućnost za 50 osoba s kompletom posteljinom. Ima tekuću vodu, a struju dobija od aggregata. Ipak nije na odmet ponjeti jednu svijeću. Kuća je

* Za kuću na Debelom brdu, a i za kuću »Povelje« na Divčibarama, koja je također KT transverzale, valja se obratiti predsedniku PD »Magleš« u Valjevu, Milivoju Saviću (poduzeće »Kruška«, tel. 014-23121, lokal 203, ili stan u Ul. Žikice Jovanovića 30, tel. 24205)

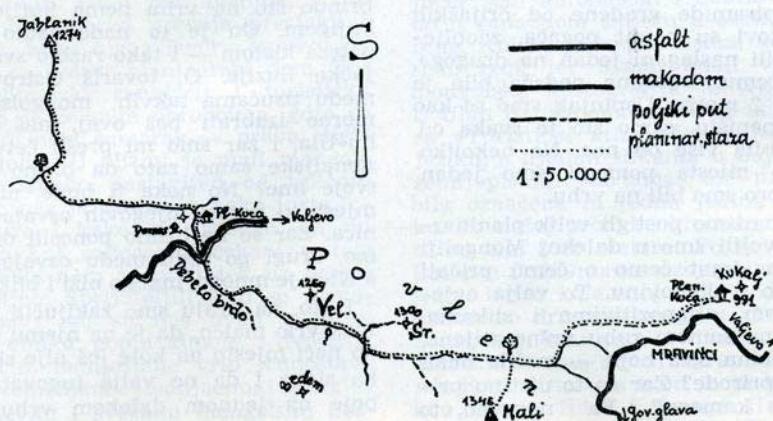
polazna točka za uspon na Jablanik, za izlet na Povlen ili Medvednik i jedna je od kontrolnih točaka na Ustaničkoj transverzali.*

Za izlet na Jablanik treba se od kuće vratiti na kolski put, njime se ide udesno oko 100 metara i zatim skrene ulijevo u zapadnom smjeru na poljsku stazu. Nastavlja se u istom smjeru do manje livade (15 min), pa dalje uz rub šume do veće livade (30 min). Staza u velikom luku polako skreće prema sjeveru pa sjeveroistoku i vodi do usamljenog stabla (45 min). Na njemu piše: Jablanik 45 min, Povlen 2 sata, Tornička bobija 4 i pol sata.

Odavde staza krivuda preko livada prema sjeveru, zatim uzbrdo kroz bukovu šumu, pa izlazi na livadu (1 sat i 10 min) i nastavlja u istom smjeru do travnatog vrha na kojem je betonski stup (1 sat i 20 min). Na njemu piše: Jablanik 1274 m, Medvednik 2 sata i 30 min. Na zapadu, u udaljenosti od oko 20 minuta hoda, je Stabulja (1144 m), na sjeveru se lijepo vidi šumoviti hrbat Medvednika (1247 m), prema zapadu leži Tornička bobija, a na jugoistoku se lijepo vide sva tri Povlena (Veliki 1269 m, Srednji 1300 m, i Mali 1346 m).

Cio ovaj put vodi pored tragova poljskih kola, a markacija je nedavno obnovljena.

Za izlet na Povlen treba se vratiti na asfaltnu cestu, zatim se prođe pored spomenika Živanu Đurđeviću i kreće u jugoistočnom smjeru južnim padinama Povlena. Posle 15 min skreće se uzbrdo lijevo prema šumi, poslije par stotina metara opet desno i nastavlja stalno u istočnom smjeru preko livada

uz ivicu šume, do izvora s desne strane (50 min). Nastavlja se dalje u istom smjeru i poslije dalnjih 10 min treba biti pažljiv da se ne kreće ulijevo gore, već treba sići ukoso niz livadu do stabla, gdje markacija pokazuje nastavak puta. Odatle staza vodi blago niz livade, a zatim uzbrdo do prevoja između Srednjeg Povlena s lijeve i Malog Povlena s desne strane, pa dalje livadama gdje se pokatkad gube tragovi kola i markacija, dok se ne stigne do usamljenog stabla (1 sat i 50 min). Na njemu piše: Povlen 40 min, i stavljena je označka smjera. Od toga se stabla kreće udesno u južnom smjeru uz livade, pa kroz šumu, do gologa vrha s betonskim stupom. Na njemu piše: Povlen 1346 m. I on je, kao i Jablanik, kontrolna točka Ustaničke transverzale.

Planinar, koji ne želi da se vrati na Debelo brdo, može da produži do Povlenske kuće u naselju Mravinci. U tom slučaju nastavlja od stabla-putokaza u istočnom smjeru preko livada, silazi kroz šumu i poslije nekih 25 min treba biti pažljiv, jer se od kolskog puta naglo odvaja ulijevo šumska staza. Njome se silazi preko livada do planinarske kuće (1 sat od stabla).*

Kuća leži na visini od 971 m, pod samim vrhom Kukalja (991 m). Vrlo je skromno opremljena i može za sada da pruži samo najnužniji smještaj za kraći boravak. Tu je također kontrolna točka Ustaničke transverzale.

* Za Povlensku kuću u Mravincima valja se obratiti na PD »Zdravko Jovanović«, Valjevo, predsjednik Radovan Cvetković, Ul. vojvode Mišića 23, tel. 21-815 (radno mjesto 21-653).

Planinarska kuća »Živan Đurđević« na Debelom brdu

le. Sami Mravinci udaljeni su od Valjeva 24 km; s ovim gradom postoji autobusna veza.

I ova staza od Debelog brda ovamo nedavno je ponovno märkirana i vodi tragom volovskih kola. Samo na naznačenim mjestima, gdje se račva, treba biti obazriviji.

Čitava opisana trasa, od Jablanika do Mravinaca prolazi kroz veoma živopisne planinske predjele u kombinaciji livada i šumaraka i s dovoljno slobodnog prostora za široke vidike. Bogati travnjaci su razlogom, da je ovdje planinsko stočarstvo još dobro razvijeno, pa se u doba ispaše svuda nađaze pastiri sa svojim stadima, što unosi ugodan kolorit u ovaj planinski ambijent.

Dugi vrh i oko njega

VLADIMIR MAJNARIĆ

VARAŽDIN

Mnogi će se izletnici i planinari pitati, gdje je taj Dugi vrh.

Ta se pitoma kosa, pokrivena šumom, često se zamjenjuje s Dugim vrhom ispod Varaždin-brega na cesti Zagreb — Varaždin. Međutim, Dugi vrh po kojem je planinarsko društvo dobilo ime, prostire se usporedno s cestom Črešnjevo—Cerje Tužno, južno od pruge Varaždin—Ivanec. Sa zapada su mu sela Radovan, Lovrečan i Škriljevac, s juga Završje i Ledinec i s istoka Črešnjevo i Ledinec.

Dugi vrh ima oblik potkove dugačke oko 10 km. Pokriven je dijelom šumom kostanja, akacije i hrasta, a dijelom vinogradima i kletima. Na vrhu se nalazi zaselak Golubari, koji spada u selo Ledinec. Sa zapada i sjevera pokriven je šumom čija je podloga obilna mahovina.

Dogovorili smo se da se uputimo biciklima do Črešnjeva, oko 12 km od Varaždina, i

odatle pješice prema Dugom vrhu, radi upoznavanja njegove okoline.

Dan se pokazao tmurnim. Naginjalo je na kišu. Magle su svojim vijencem opkolile okolne vrhove, ali mi smo bili uporni i nastavili put kroz šumu. U toj šumi čovjek osjeća kao da gazi po sagu u sobi, a ne po zemlji, jer je sva obrasla mahovinom.

Naš put je vodio preko Dugog vrha u selo Škriljevac. Prolazio je kroz šumu i oranice u dolinu potoka Jedka i izašao na suprotni brijev gdje se nalazi spomenuto selo. Šuma obiluje cvijećem šumarice, plućnjaka, drijemovca, Šafranaca, bršljanom, te zimzelenom i drugom florom. Hodajući šumom opazimo ženu kako trga zimzelen, bršljan, i ino bilje te ga trpa u veliku vreću. Zapitamo je što će joj to.

»To sve trebam, gospone, za vijence, koje pletem i nosim na plac«.

Zamolili smo je da to više ne radi, jer je to velika šteta, i upozorili na druge moguć-

nosti zarade, pogotovo u selima ovoga kraja gdje ima i kućne radinosti. Malo nas je popriječio pogledala i otišla.

Poslije smo doznali da ona ima i gospodarstvo i druge moguće prihode.

Prošavši šumu i oranice stigli smo do potoka Jedka i do podnožja sela Škriljevca. Na tom putu sreli smo mladića kako gura uzbrdo motorkotač. Rekli smo u šali:

»Ne će da vozi gospodara, sigurno se napao. On se nasmije i odgovori:

»Poznam vas, hote k meni na mlijeko«. Mi veseli popili mlijeko, ali nekako čudnog teka. Kad smo platili, saznali smo da smo pili kozje mlijeko.

Krenuli smo natrag u selo Ledinec preko Završja. U blizini Ledinca, u zaseoku Filipići, nalazi se najviši vrh ovoga kraja (351 m). Odavde smo se morali vratiti, jer nas je počela prati kiša.

Pramenovi magle su nas sve više umatali u svoj velik plašt, da smo se jedva orijentirali, pa smo našu akciju ostavili za drugu priliku.

Nastavili smo naše upoznavanje kraja druge tjedan. Ovaj puta nam je sunce bilo voda puta, jer nas je svojim zrakama zvalo u posjete tom pitomom kraju oko Škriljevca. Ovo selo dijeli od sela Radovan jedna dolina s potokom Jedkom i brdače s kojeg pada pogled na vrlo uredno radovansko groblje. Ovo je groblje čitavo uvijeno u krasno zelenilo, s vrlo urednim stazama i putevima. Mi smo se uputili u sela Radovan i Lovrečan.

Na putu nismo pozdravili neki žustri kudrov. Želio je dati do znanja da je ovdje on gaza da, ali ga je komad kruha umirio i ublažio njegovu gordu čud.

Moj prijatelj je htio poprijeko kroz grmlje i trnje, i kad je izašao iz šipraža izgledao je kao invalid ili potučeni vojnik, sav rastrgan, a da bude veći smjeh, opazili smo da je obukao čarape raznih boja, svjetlo i tamno zelenu. Morao je obući rezervnu vindjaku i tako pokriti trofeje svojeg pohoda kroz grmlje.

Dan je bio lijep. Sunce je rasvjetljavalо naše staze. Stižemo u Belski dol. S desne strane ostavljamo dvor nekadašnjeg vlastelina i poznatog Ilirca Ožegovića, koji sada počiva u susjednoj kapeli na raskršću. Belski dol s desne strane prati vrh Drvišnica (556 m) sa starim gradom Belom, sada ruševinom (nekada vlasništvo Ivanovaca i Templara), zatim Pšelnaca (516 m) i Preprotja (491 m), ispod kojega izvire potok Bistrica. Uspinjemo se cestom do kamenoloma te nakon daljnih 200 m stižemo do lugara Bukala. Odavde sporednim putem stižemo za pol sata do Vodica i Pokojca, do planinarskog doma PD »Milengrad«, na trasi ZPP-a.

Na polovini ceste za Margečan od Belskog dola nalazi se selo Seljanec. Kroz selo vodi put u kanjon Seljanec između Vel. Krušljevca (229 m) i Jeršinca (524 m). Njim se stiže za isto vrijeme do Pokojca, samo je mnogo ljepsi.

Tako se Dugi vrh uklapa u trasu ZPP-a, pa ako ga posjetite imat ćete prilike za lijep planinarski doživljaj. Na Dugom vrhu naći ćete vrlo zgodnih mjesta za kampiranje, sobiljem vode. Tu je svjež zrak, a tereni su zimi vrlo povoljni za skijanje, naročito za početnike. Kod susjednih seljaka može se uvijek naći potrebna hrana i piće. Naše društvo želi urediti ovdje sklonište ili kućicu za planinarke koji žele odmor i rekreaciju. O tome se sada vode pregovori.

Na Dugom vrhu je vrlo lijepo kada sunce pruži svoje zrake po šumi, te oni probijaju kroz lišće. Tada se čini da mahovina titra i pleše. Izgleda da taj prirodni sag svaki čas mijenja svoju boju.

Priča Dugom vrhu vodi cestom Varaždin—Črešnjevo. Postoji i autobusna veza iz Varaždina. U selu na raskršću kraj dučana kreće se ravno uz brdo kroz selo, zatim malim zavojem na proplanak kroz šumu akacije i hrasta, i za 15 minuta ste u zaseoku Golubari. Odatle možete produžiti do Škriljevca, Radovana, Lovrečana ili Završja.

Od želj. stanice Vidovec na pruzi Varaždin—Golubovec uputite se najprije prugom 20 metara prema Varaždinu, zatim cestom do sela Črešnjeva. U početku mjesto, gdje se cesta sastaje sa asfaltnom cestom iz Tužna, prelazite cestu prema jugu. Nakon 15 minuta hoda kroz usjek u vinogradima držite se lijevog puta prema šumi hrasta, i za 5 minuta stižete do zaseoka Golubari. Cijeli put traje manje od 1 sat hoda.

Čitanjem raznih naziva sela, kao na pr. Cerje Tužno, Škriljevac, Črešnjevo, Radovan, Lovrečan, Jedeč, Dugi vrh itd. zapitati ćemo se kako su nastali ovi nazivi. Naziv Cerje dolazi od cerati, opadati, jer se na ovom mjestu počela turska vojska osipavati i povlačiti prema Dugom vrhu. On se tada zvao Turčište. Bitka je završila u Završju. Naziv Tužno nosi zato jer su Turci do temelja poharali to selo; Škriljevac, jer je tu škripalo tj. seljaci su se uspjeli dobro sakrili pred Turcima i podmetati im zamke; Črešnjevo zato jer su tu obilno rodile trešnje, pa je narod u to gladno doba imao bar nešto za jelo; Radovan i Lovrečan, jer se narod radoval pobjedi i kitio lovorum. Jedeč Turski znači graba, jarak. Seljanec se zove tako jer su se odavde morali seliti. Mjesto Ivanec dobilo je ime po Ivanovcima koji su u svoje doba tamo osnovali samostan. Dugi vrh ili Turčišće, jer su se na ovom mjestu Turci pokušali skupiti, ali im to nije uspjelo.

Također nam je spomenuti, da je ispod Dugog vrha, koji je visok 254 m, nalazište ugljena i da je tu nekada bio rudnik za eksplotaciju koji se zvao po obližnjem selu Peci.

Napisao sam tih nekoliko redaka kako bih ovaj lijep, pitom, drag i malo poznat kraj približio planinaru i izletniku. Članovi PD »Dugi vrh« uvijek su voljni svakomu te ljepote pokazati. Svako tko posjeti Dugi vrh ponijet će lijepu spomene o ovom kraju i o gostoljubivom Zagorcu.

Curaçao i Caracas

Putopis s Karipskog mora

VLADIMIR DUMBOVIĆ, dipl. geograf

ZAGREB

Bilo je to početkom jeseni 1977., kada smo našim avionom JAT-a stigli u Amsterdam, da bismo odavle pošli na turističko putovanje u Južnu Ameriku. Bio sam već prije toga u raznim krajevima svijeta, međutim, ovo putovanje je bilo jamačno najzanimljivije, jer smo u visokim Andama došli u neposredan dodir sa starosjediocima Indijancima (tamo ih nazivaju Indiosi), a koji kulturno i standardno žive još koje stoljeće unatrag.

Amsterdam — golemi aerodrom

Budući da je taj aerodrom bio za mnoge od naših otkriće, posebno govorimo o njemu. Ne samo da je taj aerodrom golem površinom nego ima i stanovitih tehničkih noviteta. To su pomicni tuneli-hodnici s kojima se može izravno iz aviona u zgradu i obratno. Tu ne treba autobusa za prevoz putnika do aviona. Zgrada je, nadalje, tako građena da nitko od putnika ne može iz zgrade na aerodrom. Ima dugačke hodnike, mnogo trgovina i velik broj perona. Naš izlazni peron je bio 56 A, što znači da vjerojatno ima i 56 B, a to bi značilo da jamačno ima oko 100 ovakvih perona. Svaki peron ima i svoju vlastitu čekaonicu. Avion pristaje gotovo uz samu zgradu, naime uz peron. Tunel-cijev se pričvrsti na izlaz aviona, i putnici ulaze odnosno izlaze kroz ovu tunel-cijev. Kada je avion spremjan za polazak, mali traktor odvodi avion na pistu i nakon toga slijedi ulet. Takve aerodrome smo vidjeli i poslije, npr. u Zürichu, Frankfurtu.

Nizozemska avionska kompanija KLM održava direktnu zračnu vezu s Nizozemskim Antilima i dalje s Južnom Amerikom. Putovali smo redovitim linijama i dalje po Južnoj Americi, što je bilo jako naporno, a k tome su i drugačije klimatske prilike povećavale napore putovanja. Naše je putovanje obuhvatilo nekoliko andskih država. Ovdje govorimo o Nizozemskim Antilima i Venezueli, prvoj južnoameričkoj državi u koju smo došli.

Karipsko more

Veliki avion DC-10 (ima po 9 sjedala u jednom redu) poveo nas je preko Evrope i Atlantika u Južnu Ameriku. Prema voznom redu sletjeli smo u Zürichu (Švicarska) i u Lisabonu (Portugal). Tu je smjena posade radi dugog leta preko Atlantika. Put preko Atlantika (Lisabon — Caracas) je trajao 7,40 sati. Putovali smo cijelu noć, koja se jako prudužila, jer smo letjeli na zapad (sunce

kasnije izlazi). Odlanulo nam je kada smo čuli da nadljećemo Karipsko more, jer više nije daleko bio cilj našeg putovanja. Ujutro smo sletjeli na tlo Južne Amerike, u La Gvairu, gdje je aerodrom za Caracas (Venezuela). Odavle nastavljamo istim avionom za Curaçao, kamo stigosmo za pola sata. Cijeli put avionom Amsterdam — Curaçao trajao je 19 sati neprekidno s tri sletanja.

Curaçao (čit. Kurasao) je u Nizozemskim Antilima, koji su u Karipskom moru. Ovo more ima zanimljiv položaj. Nalazi se između Velikih Antila na sjeveru, Malih Antila na istoku, južne Amerike na jugu i Srednje Amerike na zapadu. Na ovom moru je osam američkih kontinentalnih država: Meksiko, Gvatemala, Honduras, Nikaragva, Kostarika i Panama te britanska kolonija Beliza; zatim su južnoameričke države Kolumbija i Venezuela te još nekoliko država na Antilima, npr. Kuba, Haiti, Dominikana, Jamaika itd. Stoga se Karipsko more naziva također i »Američki Mediteran«. Ima velike dubine čak i preko 5000 m. Prometna mu je važnost u svjetskim razmjerima, jer u državi Panami je Panamski kanal, koji spaja Atlantski ocean preko ovog mora s Pacifikom. Stoga ovo more ima veliku stratešku važnost. Dovoljno je reći, da se na njegovim južnim obalama nalazi Venezuela s golemlim ležištima nafte.

Nizozemski (Holandski) Antili

To je skupina od 6 otoka. Tri su veća: Aruba, Curaçao i Bonaire te tri mala: Sint Maarten, Sint Eustatius i Saba (sjeverni dio pripada Francuskoj). Otočje ima površinu oko 1000 km² (to je kao kvadrat stranice 32 km) i oko 250.000 stanovnika, od čega na Curaçao otpada preko 150.000 st. Curaçao je centar tog otočja i po svom položaju, funkciji i populaciji (po broju stanovnika). Odatle mu i naziv Curaçao, od lat. riječi cor — srce, a latinski je osnova španjolskom i portugalskom jeziku.

Nizozemski Antili pripadaju Malim Antilima i oni čine njihov krajnji izdanak na zapadu, na krajnjim južnim dijelovima Karipskog mora. Kada je bistar dan, s otoka Curaçao vidi se obala Venezuela.

Ovo se otočje zove Nizozemski Antili, jer je pod upravom Nizozemske. Vrhovni suveren je nizozemska kraljica. Službeni im je naziv Nederlandsche Antillen, a mi ćemo ga nazivati skraćeno Otočjem.

U 16. st. dolaze ovamo Španjolci. Njih u 17. st. potisnu Holandani (1621). To je bilo neposredno prije nego što Holandani osnivaju Novi Amsterdam u Sjevernoj Americi, današnji New York. Otočje je u rukama Nizozemaca preko 350 godina. Za Napoleonovih ratova ovdje su bili Englezi, koji će, nakon pada Napoleona, Otočje vratiti Nizozemskoj. Otočje ima od 1954. svoju unutrašnju autonomiju (samoupravu) pod suverenitetom nizozemske kraljice. Zastupa je guverner, koji je sada domorodac. Glavni grad je Willemstad, koji je ujedno i glavni grad Otočja. Ima preko 50.000 stanovnika. U Willemstadu je Spomenik autonomije Otočja (Autonomy Monument), koji je osebujnog izgleda: ima 6 visokih bijelih trokuta, na svakom je po jedna ptica. To simbolizira njegovih 6 otoka. Ima 4 konzulata: Dominikane, Kolumbije, SAD i Venezuele.

Curaçao

Već smo kazali da je Curaçao (čit. Kurasaao, čuje se i Kirasó, francuski izgovor), glavni otok. On je geografsko, ekonomsko i političko središte Otočja. Ima izdužen oblik,

dužine oko 60 km i širine do 11 km. S obzirom na oblik mogli bismo ga usporediti s našim otokom Hvarom (dužina 68 km). Curaçao ima nizak reljef. Građen je iz vapnenca (koraljni vapnenac) a ima i vulkanskih stijena s nekoliko manjih uzvišenja. Otok je većinom ogoljen, barem onaj dio kojim smo prošli. Vidjeli smo samo njegov istočni dio, gdje se nalazi i glavni grad Willemstad. Ima nešto niske vegetacije, a u njoj i drveće s niskom krošnjom. Za pejzaž su osebujni kaktusi, koji imaju oblik visokih stabljika put cijevi orgulja. Otok oskudjeva vodom, zato je vegetacija kserofitna (otporna na sušu). Nešto se vode dobiva iz podzemlja, a ostalo desalinizacijom morske vode. Zbog toga je voda skupa. Vidjeli smo pogon za desalinizaciju morske vode, na periferiji grada Willemstada, u Otrabandi kraj hotela »Holiday Inn«, gdje smo odsjeli.

Nešto je razvijeno stočarstvo, ali to je većinom kozarstvo. Na nekoliko mjesta smo vidjeli koze, koje su raznih boja. Glavni prihod daje preradba nafta. Na otoku Sabi stanovništvo se bavi ribarstvom, jer Karipsko more obiluje ribom.

Prirodna osobitost su zaljevi u obliku krošnje. Od mora ide uzak i izdužen tjesnac, koji se unutar otoka razgranjuje u mnogo manjih zaljeva i uvala. To je nekada strateški bilo važno radi obrane od gusara. U jednom takvom zaljevu razvio se grad Willemstad. U zapadnom dijelu Curaçaoa ima nekoliko plaža.

Willemstad, glavni grad Nizozemskih Antila

Grad se razvio uz tjesnac. Ima preko 50.000 stanovnika (1969. je imao 43.547 st.). Ima dva fizički različita dijela: Otrabandu, na lijevoj obali tjesnaca, manje atraktivni dio grada, i Pundi, novi i raskošni dio grada, na desnoj obali tjesnaca. Punda je trgovački i upravni dio grada. To je splet pravilno građenih manjih ulica, većinom u starom holandskom stilu. Mnoge zgrade su nedavno obnovljene pa taj dio grada svojim izgledom podsjeća na Amsterdam. Na jednoj staroj zgradi na desnoj obali tjesnaca je natpis iz prošlosti »Haven cantoor«. Tu su ulice s luksuznim trgovinama koje su po danu pune ljudi.

Ima i trgovina na vodi. Ljudi iz okolice dovoze na čamcima plodine i tu ih odmah prodavaju. U tom dijelu grada (Pundi) je i rezidencija guvernera Otočja. Visoko iznad tjesnaca je podignut most na vitkim stupovima, ispod njega mogu prolaziti i veći brodovi. Pješake preko kanala (tjesnaca) prevozi besplatno motorna lađa.

Etničko i jezično šarenilo

Glavninu stanovništva čine mulati (mješanci čokoladne boje). Na drugom mjestu je crnačko stanovništvo, a ima i nešto bijelaca. U jednoj većoj skupini predškolske djece vidjeli smo samo po neko dijete bijele boje, ostalo sve sama tamnoputa djeca. Bijeli kolonizatori su ovamo dovodili crnačko stanov-

Seoski put u Curaçau

ništvo na haciende, da rade na plantažama šećerne trske i duhana. Danas to spada u prošlost. Haciende su doduše ostale, ali s drugom namjenom: restaurirane su u turističke svrhe ili su adaptirane za ustanove.

Govori se nekoliko jezika. Svaki stanovnik je mali poliglot. To je i razumljivo s obzirom na geografsko-politički položaj Otočja. Tu je dodir Latinske Amerike (Srednja Amerika s Antilima i Južna Amerika) i Angloamerike (Sjeverna Amerika). Službeni jezik je holandski, a govori se još mješavina engleski, a najviše papaimento, mješavina evropskih jezika. U perspektivi je, da bi papaimento postao službeni jezik Otočja. To je melodiozan jezik, jer je oko 60% riječi španjolske osnove.

U školi se uči holandski, engleski, francuski i španjolski. Francuski se uči, jer u Malim Antillima i Francuska ima svoje posjede, a Francuzi drže i jedan dio otoka Sint Maarten (franc. Saint Martin). U školama se uči njemački jezik, ali fakultativno. U zemljama Južne Amerike postoji znatan njemački etnički sloj. Turistička orientacija Otočja u novije doba traži sve veće poznavanje jezikâ.

U školi učenici obavezno uče plivati. Školovanje nije obavezno, ali se 95% djece školuje. Na Otočju postoji pravni i medicinski fakultet, na ostale visoke škole ide se obično u Nizozemsku.

Iznenadilo nas je da ovdje živi oko 1000 muslimana Arapa. Porijeklom su iz Sjeverne Afrike, ali nisam mogao doznati kako su došli ovamo. Možda zato što lokalna rafinerija prerađuje alžirsку naftu. Ima oko 800 Židova, porijeklom većinom iz Portugala.

Velika rafinerija Shell

Rafinerija je kod grada Willemstada, a razvila se uz unutrašnji dio njegova zaljeva. Ubraja se među najveće rafinerije na svijetu. U zaljev mogu ulaziti i veći transatlantski tankeri, dok je za supertankere pristanište na periferiji otoka, odakle se nafta cijevima dovodi u rafineriju. Druga rafinerija je na otoku Arubi. Rafinerije imaju golem kapacitet, oko 40 milijuna tona godišnje. Radi usporedbe navodimo, da naše dvije najveće rafinerije, Rijeka i Sisak, imaju godišnji kapacitet oko 7 milijuna tona.

Većinom se prerađuje nafta iz obližnje Venezuele, koja je svjetski proizvođač nafta, zatim nafta iz Afrike (Nigerija, Alžir), iz Kolumbije i dr. Preradba nafta je ovdje započela 1915. godine. Glavnina naftnih derivata ide u SAD. Postavlja se pitanje, zašto je Shell locirao rafineriju ovdje a ne u Venezuela. Čuli smo da je uzrok u tome što je južnoameričko tlo podložno političkim oscilacijama (nemirima), dok je situacija na Nizozemskim Antilima stabilnija.

Rafinerije su glavni izvori prihoda Curaçaoa i Otočja. Shell ima svoje škole, svoju polikliniku i dr. Prije je zapošljavao oko 10.000 radnika. U početku ih je većina bila iz Evrope. Nakon modernizacije pogona, zapošljava samo oko 5000 radnika. Zbog toga se Curaçao sve više okreće turističkoj privredi. Sada ima oko 20% nezaposlenih, što je velik broj. Glavni razlog je možda baš u ovoj modernizaciji rafinerija, zbog čega je mnogo radnika ostalo bez posla. No čuli smo, da ima ljudi koji jednostavno ne žele da rade, već se nalaze na bilo koji način.

Ova pojava je još jače razvijena u Južnoj Americi.

Turizam — nova privredna djelatnost Curaçaoa

Turizam je već prije bio razvijen na otoku Arubi. U posljednje doba i otok Curaçao otvara vrata turizmu. Na Curaçaou su plaže na njegovu zapadnom dijelu. Otok je išaran asfaltnim cestama. U Willemstadu ima 9 modernih hotela. Jedan je hotel u obliku manjih zasebnih kuća. Sada se uređuje njegova infrastruktura, a također i okoliš aerodroma.

Grad Willemstad je posebna turistička zanimljivost. Prije svega zbog svoje urbanističke dvojnosti, o čemu je prije bilo govor. Njegova je luka (zaljev-krošnja) neobičan prirodnji fenomen, posebno zanimljiv s geomorfološkog aspekta. Nema prometne gužve. Grad je harmonične fazonomije, većinom se sastoji iz niskogradnja s mnogo elemenata starog holandskog stila. Ima i modernih većih zgrada, to su npr. hoteli. U fazonomiji grada sretno se sjedinjuje prošlost sa sadašnjosti. Na svakom koraku progovara prošlost, a to je ono što također privlači turiste. Ima starih utvrđenja (fortaleza), koje svojim dimenzijama i danas imponiraju. Jedno je takvo utvrđenje odmah na ulazu u tjesnac-zaljev. Nešto dalje nad gradom dominira utvrda, gdje je nekada bila i osmatračnica. A i danas služi za signalizaciju. Odavde je panoramski vidik na grad, na luku (zaljev-krošnju), na rafineriju, na površine pod kaktusima, na more. Tu je more čisto. Gdje smo se kupali, more je smaragdne boje. A i samo tamnoputno stanovništvo je atrakcija za turiste bijelce, napose njegov ženski dio. To su mlade ljepuškaste žene, sjajne čokoladne boje lica, s malo izbočenim živahnim očima, crne kose, a većinom atletski građene.

Španjolci su ovamo donijeli narandu. Ona se, međutim, nije posve udomačila, ostala je kisela. Sada iz tih narandi prave liker »Curaçao«, koji je svjetskog glasa. Bili smo u njegovoj destilaciji. Pogon je u jednoj staroj obnovljenoj zgradbi holandskog stila. Ovaj liker spada također u turističke atrakcije Curaçaoa. Također proizvode i jedan poznati kozmetički preparat.

Avionom Curaçao — Caracas

Upravo nam je bilo žao ostaviti Curaçao, jer je on »raj na zemlji«, a to možemo kazati s obzirom na gradove Južne Amerike, kuda smo došli na dalnjem putovanju. Oni su ne samo džungla na asfaltu nego u njima vlada nesigurnost.

Avionom smo se prebacili u grad-luku La Gvaria, koja je ujedno i aerodrom za Caracas (čit. Karakas). La Gvaria ima oko 30.000 stanovnika. Jednim se dijelom penje i na padine. Aerodrom se nalazi između grada i mora. Caracas, glavni grad Venezuele, ne vidi se odavde, jer se nalazi u planinskom masivu, daleko 22 km cestom.

Na tom smo aerodromu bili tri dana prije, ali izmoredni dužinom puta (od Amsterdama 19 sati, odnosno od Beograda 24 sata uključivo i čekanje u Amsterdalu) nismo tada obračali pažnju na ovaj kraj. Osim toga mislili smo da što prije dodemo u Curaçao, da se odmorimo.

Već smo iz aviona vidjeli sjevernu fasadu Južne Amerike: visok planinski masiv, koji počinje gotovo od same obale. U zapadnom dijelu Venezuele su Južnoamerički Kordiljeri, koji se nastavljaju u sjeverozapadni dio Venezuele. To su Kordiljeri Merida (južno od Maracaibo jezera) s najvišim vrhom Bolivar (5007 metara). Završavaju se primorskim odnosno Karipskim gorjem, u kojem se nalazi grad Caracas. Jeden greben nedaleko od grada ima 2765 m visine. Taj planinski masiv je više manje šumovit. Na ovo upućuje njegova zeleno-plava boja, što se nazire iz aviona. Mjestimično ima i crvenih padina, vjerojatno od rudnih primjesa. Venezuela ima rudnike željeza i drugih metalova.

Tlo oko aerodroma je sprženo, savana s rijetkom niskom vegetacijom. Na aerodromskoj zgradi označene su geografske koordinate, što je vidljivo već iz daljine: geografska širina $10^{\circ} 36' N$ (sjever) i geografska dužina $66^{\circ} 59' W$ (zapad). Sekunde nisam zabilježio. Prije to nisam nigdje još video.

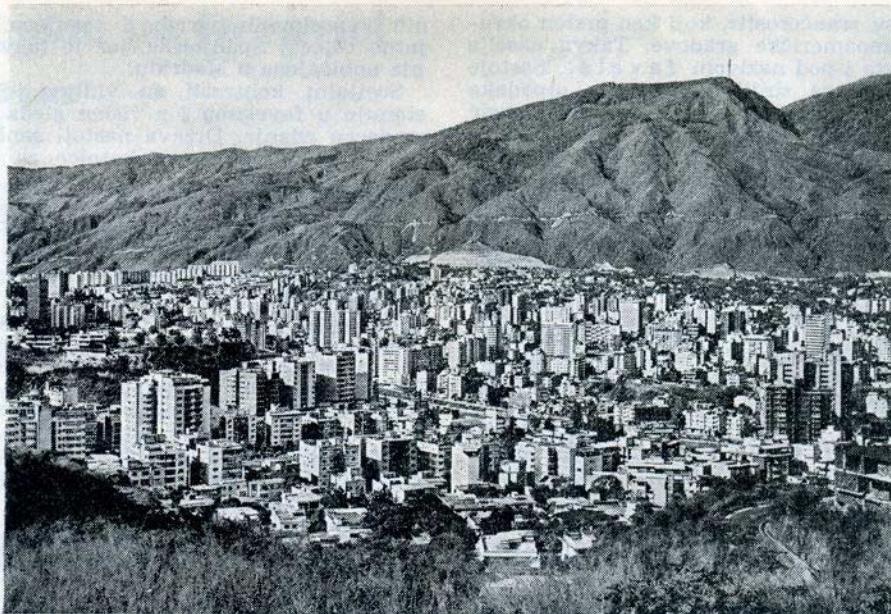
Klima je ovdje tropska. Nalazimo se svega 10° od ekvatora. Sunce prži. Vrućina i sparina. Vlažnost u zraku je tolika da teško dišemo. Jedva čekamo autobus za Caracas nadajući se da će tamo biti snošljivija klima, jer se nalazi na 922 m iznad mora.

Nekoliko riječi o Venezueli

Počinjemo s nazivom zemlje. On je evropskog postanka i u prevodu znači Mala Venecija. Kad su se (1499) na obale jezera Maracaibo iskrcali Španjolci, s njima je bio i Amerigo Vespuči (rodom iz Firence, Italija). Indijanske kuće su tada bile nalik sojenicama, što je Vespučija podsjetilo na Veneciju i on naziva to indijansko naselje Venezuela (Mala Venecija). Kasnije će se taj naziv protegnuti na cijelu državu.

Venezuela je veoma bogata naftom. Glavna su ležišta u području jezera Maracaibo. Godišnja proizvodnja iznosi oko 190 milijuna tona. Radi usporedbe donosimo da Saud Arabija proizvodi oko 225 milijuna tona nafte, Libija 133, Nigerija 75, Alžir 48 milijuna tona. Venezuela je po proizvodnji sirove nafte na petom mjestu na svijetu: SAD, SSSR, Saud. Arabija, Iran, Venezuela, Kuwait, Libija itd. Venezuela samo jedan dio nafte prerađuje u svojoj zemlji, jer znan dio izvozi. Već smo u opisu Nizozemskih Antila spomenuli, da njezine rafinerije prerađuju naftu iz Venezuele.

Venezuela — zahvaljujući nafti — nalazi se na vrhu liste najbogatijih i najmodernijih zemalja Južne Amerike. Odraz toga najbolje se vidi u Caracasu. Za naftu se kaže »crno zlato«. U Venezueli nafta ima »zlatno lice i

Panorama Caracasa

crno naličje». Nafta donosi zemlji glavninu prihoda (90 % izvoza čini nafta), ali ona istodobno stvara i niz problema. Stanovništvo napušta poljoprivredu i masovno seli u gradove. Malo je izgleda da bi se zaustavila eksplozivna urbanizacija zemlje (nekontrolirani rast gradova). A također dolaze i radnici ilegalno iz susjednih zemalja. Mnogi misle da će u gradu naći nešto čega u njemu zapravo nema. Mnogi ne mogu naći zaposlenje pa se bave sumnjivim poslovima pa i kriminalom. Benzin je jeftiniji od pitke vode. Voda se prodaje u bocama, a filtrirana je zbog ameba. U susjednoj zemlji Kolumbiji benzin je skuplji, pa se krijumčari iz Venezuele.

Venezuela ima gustu riječnu mrežu. Dovoljno je da spomenemo rijeku Orinoco (dužine je 3000 km) s golemlim porječjem. Za oceanske brodove Orinoco je plovjan do grada Ciudad Bolívar (11.000 stanovnika — 1970). U njegovom porječju ima prašuma, u kojima žive starosjedilačka plemena što se još služe lukom i strelicom.

Venezuela je prosječno slabo naseljena zemlja. Na 912.000 km² danas živi 13 milijuna stanovnika (1970. bilo ih je 10,400.000). Najveća naseljenost je u sjevernim dijelovima, gdje je razvijena eksplotacija naftne i drugih (metalnih) ruda.

Veći dio Venezuele je u tropskom pojusu džungle i savana (Lanos) s nepodnošljivom klimom. Visina ublažuje tu klimu. Visoravni i udoline u Andama plodne su i zbog visine klimatski podnošljive, pa su zato naseljene. U jednoj takvoj visinskoj dolini odnosno kotlini, na visini 922 m, razvio se višemilijunski grad Caracas.

U etničkom sastavu dominiraju mestici s preko 70% (mjehanci bijelaca i Indijanaca), ostalo su bijelci, Crnci i Indijanci. Visok postotak mestišta je posljedica što su se doseđenici (Španjolci) biološki miješali s domorodačkim stanovništvom. To vrijedi i za Latinsku Ameriku u cijelini. Zbog toga u Latinskoj Americi nema rasnih problema. Naš vodič u Caracasu je bila jedna mlada Španjolka, kojoj su roditelji iz Španjolske (iz Galicije), ali ona je rođena u Venezueli. Sada se sprema u Španjolsku na studije, željna da vidi zavičaj svojih roditelja.

U Venezueli se, kao i u drugim zemljama Latinske Amerike, ponajviše govori španjolski (jedino se u Brazilu govori portugalski). U nekim teže pristupačnim krajevima Anda govori se starim indijanskim jezicima.

Cestom La Gvaria — Caracas

Cestovna je udaljenost 22 kilometra. Ugodna vožnja trajala je pola sata. Prolazimo novom autostradom. Izgrađena je 1954. i ona predstavlja velik uspjeh graditeljstva, jer je trebalo izgraditi cestu (highway) od mora na visinu od 922 m na svega nekoliko kilometara zračne udaljenosti. Autostrada nema ni strmih uspona ni oštih zavoja. Ima tri tunela nejednake dužine, koji čine oko trećinu dužine autostraße uključivo i mostove odnosno vijadukte. Izgradnja je bila vrlo skupa, ali bogatstvo naftom omogućilo je njenu izgradnju. Ugodnost vožnje povećava još zeleni pejzaž, jer prva polovica puta prolazi šumovitim predjelima.

Nakon polovice puta ugledasmo gusto gruziranu, upravo zbitu naseljenost na padina-

ma. To su »rančerosti«, koji kao prsten okružuju južnoameričke gradove. Takva naselja su poznata i pod nazivom *favela*. Sastoje se od straćara zbitih od dasaka, otpadaka lima, razne ambalaže i sl. Takve smo favele vidjeli u Hong Kongu (vidi: Naše planine 1977 br. 7-8, str. 119). Favele kod Caracasu su crvene boje. Neke imaju akropoljski smještaj nalaze se na vrhu brda, neke se opet spuštaju niz padine i silaze mjestimično sve do autostraße. Ove nastambe su građene većinom iz šuplje cigle, zidovi su im neožubani i zato u njihovoj fizonomiji prevladava crvena boja. Nisu to samo prizemnice, vidjeli smo da ima i niskih katnica. U tim sirotinjskim rančerosima (favelama), na periferijskim brežuljcima blistavog Carasca, živi oko milijun ljudi.

Autostrada se i dalje lagano uspinje između razbacanih favela, od kojih neke zauzimaju i veće površine, i konačno, iza jednog zavoja, ugledasmo velike višekatnice, neboderne i solitere, kratko rečeno golemu gradsku aglomeraciju u izduženoj kotlini. Evo nas u Caracusu, prestolnici (metropoli) Venezuela.

Caracas — prestolnica Venezuela

Naziv Caracas dolazi od indijanskog plemena Karaka koje je tu živjelo u predhispansko doba. Indijanci su tu živjeli zbog pogodnih klimatskih prilika, što je uvjetovalo visinska zdrava klima, a k tome i plodno tlo. To je pridonijelo kasnijem razvitku Caraca, a naftni bum ga je poslije učinio višemilijunskim gradom.

Caracas sa svojim predgradima (favelama) ima preko 2,7 milijuna stanovnika. Koliko je eksplozivan rast njegovog stanovništva, pokazuje podatak da je 1965. imao samo 1,5 milijuna stanovnika. Danas svaki četvrti stanovnik Venezuela živi u Caracasu. To donosi mnoge probleme za sâm Caracas i za cijelu zemlju.

Grad se smjestio u izduženoj kotlini, okruženoj visokim padinama, djelomično strmih i oštih oblika. Kroz Caracas teče rječica, bezazlena izgledom. Prema je regulirana, za kišnih dana nabuja i poplavljaju, jer s padina navale tolike količine vode, da ih sve ne može primiti. Caracas, sa svojim velikim višekatnicama, neboderima i soliterima, nalazi se na njezinim obalama.

Arhitektura grada nije ujednačena. Nazubljena je i podsjeća na New York. Grad mijenja svoje lice i postaje sličan američkim velegradovima. U jeku je »manhattenizacija« Caraca. (Manhattan, cit. Menhetn, je središte New Yorka). Zgrade u Caracusu se razlikuju ne samo svojom visinom i veličinom nego i oblikom, svaka ima nešto svojega, neku osebujnost. Cijelu panoramu grada ozivljuje zeleni okvir, ozelenjene padine kotline, na čije se niže dijelove penje urbanizacija, tako da se i na padinama bijele velika zdanja. Među velikim zdanjima ima ih crvene vanjštine, naime građene su iz crvene fadne cigle, što razbija monotoniju stambenih

nih i poslovnih zgrada i tornjeva. Vjerljivo utjecaj Španjolske, jer je takva gradnja uobičajena u Madridu.

Socijalni kontrasti su vidljivi. Sirotinja stanuje u favelama i s visine gleda na ova moderna zdanja. Država nastoji sanirati favele i gradi velike višekatnice za njihove stanovnike (sličan proces se odvija i u Hong Kongu). Uspjesi su ipak mali, jer novo stanovništvo neprestano pridolazi kao posljedica velikog (eksplozivnog) prirodnog porasta stanovništva, što karakterizira uopće Latinsku Ameriku.

U Caracasu je prometna zagušenost unatoč modernoj mreži cesta. Ulične prometnice su autostraße s višestrukim petljama. Ulična raskršća su često u dvije razine. Nema tramvaja ni trolejbusa, sada se gradi metro. Ima kuća koje su građene u kolonijalnom stilu, naime u periodu kada su vladali Španjolci. To nalazimo i u drugim gradovima Južne Amerike. Caracas ima i zelenih površina. Tu je, među ostalim, velik svečilišni park. Na ulicama ima drvoreda, koji mjestimično čine zeleni tunel, jer im se krošnje spajaju.

U Caracasu je boravio Simon Bolívar Libertador (Osloboditelj) koji je započeo borbu protiv Španjolaca i borbu priveo kraj formiranjem Gran Kolumbije (Velike Kolumbije). Ona se (1830) raspala na sadašnje države: Venezuelu, Ekvador i Kolumbiju, od koje se (1903) odijekila Panama. U spomen na Bolivarovu ličnost jedna se provincija u Venezueli zove njegovim imenom, s glavnim gradom Ciudad Bolívar. Nacionalna valuta je »bolívar«, koji se dijeli na 100 centimosa. Najviši vrh u Cordillea de Mérida je Bolívar (5007 m), južno od jezera Maramacábo.

Posjetili smo memorijalno područje u obliku parka sa spomenicima, statuama i fontanama. Među ostalim vidjeli smo četiri bijela monumentalna kvadra, na kojem je popis svih bitaka u oslobođilačkom ratu protiv Španjolaca (1810-1826). Bilo ih je 290. Posljedne dvije godine tog rata bile su samo još tri bitke. Tu je 12 velikih statuta u nadlijudskoj veličini, koje prikazuju Bolivara s njegovim glavnim suradnicima (generalima). Vidieli smo i spomenik K. Kolumbu. Dan 12. XII posvećen je Kolumbu i slavi se kao praznik u Južnoj Americi.

Naš boravak u Caracusu a time i u Venezueli, bio je jako kratak, samo 24 sata, jer smo samo za taj rok dobili vizu.

Slijedeće jutro oputovali smo na aerodrom La Gvaria odakle smo jučer došli. Dalle avionom za Bogotu, glavni grad susjedne države Kolumbije.

Caracas je zapravo na periferiji Južne Amerike. On predstavlja sjeverni ulaz u taj kontinent. Tu se još ne osjeća prava predkolumbovska (predhispanska) Južna Amerika. Nju smo našli tek u andskim državama — u Kolumbiji, Boliviji, Peruu i Ekvadoru.

Bili smo na Đerovici

DURO PERIĆ

ZADAR

Programom drugog dana XIII sleta planinara Jugoslavije, što je održan od 4. do 7. srpnja na Prokletijama, pored ostalog bilo je predviđeno: »Izleti na vrhove Prokletija: Rops (2502 m), Marjaš (2530 m), Đerovica (2656 m), zatim do Đerovičkih jezera, do planinarske kuće na Pločicama, do Bogićevice i Ridskog jezera.« Određeni su bili i vodiči za sve pravce.

Dan uoči predviđenih izleta, večer je. U skupini zadarskih planinara dogovaramo se da ćemo na Đerovicu sami, bez vodiča i ne uz Dečansku planinu, nego uz potok Dečansku Bistrigu. Uzeli smo suhu hranu i spremili naprtnjače još prije spavanja kako ujutro ne bismo gubili vrijeme. Buđenje će biti u 3,30 sati, a polazak u 4,00 sata. Naručili smo i buđenje.

Nije dugo prošlo, svi smo pošli na spavanje i ubrzo zaspali. Od jednom čujem nekakvo šuškanje. Podignem glavu iz vreće u kojoj sam spavao i pogledam oko sebe. Već nekolicina sudionika čutke i nečujno izlazi iz svojih vreća. Pogledam na sat i vidim da je tek tri sata. Na isti način priključim im se i ja. Za nepunih pola sata svi smo već bili pred šatorom na nogama i spremni za pokret. Dakle, nije nam ni trebalo buđenje!

U susjednom šatoru bili su Splicani i Kaštelani. I oni su, opremljeni, počeli izlaziti iz šatora. I oni idu na Đerovicu. Oni će jedan dio puta sa svojim autobusom, a odatle pješke. Pitali smo možemo li i mi taj dio puta poći s njima. Primili su nas u svoj autobus, vozili smo se oko 12 km, do hidrocentralne na Dečanskoj Bistrici. Tu smo se iskrcali i dalje svi skupa uputili pješke. Već se sasvim razdanilo. Išli smo još jedan sat šumskim putem uz Bistrigu sve do Kožnjara. Dalje nas je konjska markirana staza povela u prekrasnu četinarsku šumu. Nakon još jednog sata hoda izašli smo iz šume i nastavili po zelenim travnim padinama. Već se vidjela i Đerovica, a na njenim padinama obilate snježne krpe. Vrijeme je bilo vedro i sunčano.

Prelazimo prvi potok premošćen s nekoliko običnih dasaka i nastavljamo dalje. Nailazimo i na prve katune, pastire i njihovo blago. Veoma nas ljubazno dočekuju. Nude nas mlijekom, sirom i drugim mlijječnim proizvodima. Mnogi od nas obilato se služe. Za uzvrat nisu htjeli novac, ali su zato njihova dječa rado primala bombole, čokoladu i šećer. Srdačno se oprštamo od tih prvih pastira i polazimo dalje. Dijelimo se na dvije grupe. Jedna odlazi prema vrhu preko Đerovičkih jezera, a moja kreće pored planinarske kuće na Pločicama. Hodamo s povremenim odmorima po zelenim travnatim livadama. Naila-

zimo na brojne katune, na ovce, telad i konje s čobanima i pastirskim psima. Susret sa svakim pastirom pravi je doživljaj, jer svaki od njih hoće nešto da čuje od nas.

Došli smo najzad podno Đerovice. Preostao nam je još jedan sat hoda do vrha. Nastavili smo pješačkom markiranom stazom, ali ovoga puta uza strm kamenjar. Bilo je već vruće, a puhao je i prilično jak vjetar, koji nas je umarao, pa smo sve češće zastajivali. Usput srećemo planinare koji su došli s druge strane vrha i sada se spuštaju našom stranom. I mi izlazimo na vrh Đerovice. Tu nas je dočekao dio planinara iz naše grupe koja je izašla na vrh preko Đerovičkih jezera. Slikamo se, i ne samo sebe.

Doživljaj na samom vrhu bio je veličanstven. Naime, zahvaljujući lijepom danu, vidljivost je bila izvanredno dobra. Pogled se prostirao preko cijele Metohije prema Kosovu, na Šar-planinu i njene snježne vrhove, na albanski dio Prokletija, na crnogorske planine i snijegom pokrivene Komove, Durmitor itd. Pogled nas je vezao za sve te ljepote, da smo se jedva odlučili na povratak. Ipak smo to morali učiniti.

Spuštamo se niz strm kamenjar na drugu stranu vrha. Nailazimo na Veliko Đerovičko jezero (2320 m), koje se s vrha tek primjećivalo. Jezero je ledenjačko i očaravajuće. Divimo se tom prirodnom fenomenu. Put nas dalje vodi markiranom stazom preko manjeg prevoja, a zatim oštrim i strmim serpentinama na padine Ropsa i Kožnjara. Nailazimo i na malo Đerovičko jezero. Osim po veličini ne razlikuje se od Velikog Đerovičkog jezera. Dalje put vodi preko zamašnih snježnih krpa, livada i potoka. Došli smo i do potoka Kožnjarska Bistrica i morali smo ga preskakati. Nije bilo baš sasvim lako, jer smo bili već umorni i iscrpljeni, ali ipak svi smo uspjeli.

I opet susreti s pastirima i darivanje djece, već prema tome što je tko imao u naprtnjači. Izlazimo na put kojim smo se pri penjanju koristili i spuštamo onom istom markiranom konjskom stazom niz Kožnjar i dalje niz potok pretpostavljajući da nas čeka autobus kojim smo došli. Autobus je zaista čekao, a nije ni moglo biti drugče, jer je i njegov vozač išao na Đerovicu.

Dočekali su nas televizijski snimatelji, koji su obavili svoj dio posla. Raskomotili smo se, jer smo bili među prvima i čekali ostale koji trebaju doći na autobus. Stizala je grupica po grupica. I kad su stigli svi ukrcali smo se i oko pet sati stigli na sletište.

Došli smo u šator. Tu nas je dočekao čaj s limunom i ostala osvježavajuća pića, što su

nam ih pripremili planinari koji su ostali na sletištu.

Večerali smo i tako umorni pošli na spavanje. Mnogi su odmah zaspali, a neki to nisu učinili kao što nisam ni ja uradio. U stvari, razmišljao sam, srediovo dojmova. Prokletije su prostran i visok planinski masiv, vrhovi čudesni, duge i duboke doline pune kristalnih tokova i čarobnih gorskih jezera, sve to čeka planinare. Svakako najveća draž Prokletija je u tome što su još uvijek prilično netaknute. Prolazeći kroz šumska prostranstva, zelene travne padine i strme strane uvijek se čovjek osjeća kao da je u toj

planini, na tom mjestu, prvi putnik, prvi stranac koji ulazi u carstvo gostoljubivih ovčara i divlje netaknute prirode.

Jezera su čarobni prokletijski dragulji. Razbacana su po padinama na raznim visinama. Najveće je Plavsko (900 m), okruženo listopadnim šumama. Ona viša su u četinarskoj šumi. Jedini gosti su stada, zvijeri i rijetke planinarske grupe. Najviša jezera su pod samim vrhovima. Najveće od njih svakako je Veliko Đerovičko jezero. Smatra se da je najviše jezero u našoj zemlji. Prokletije mogu svakom da pruže radost i prijatan boravak. Zato treba poći i vidjeti ih.

U posjet bratskoj republici

STANOJE JOVANOVIC

VOGOŠĆA

PD »Planinar« iz Vogošće, koje uspješno djeluje i radi 26 godina, priredilo je za ovo-godišnje prvomajske praznike izlet na Psunj. U ovom napisu želim da ukratko opišem ovaj izlet, koji nije slučajno izveden, nego je imao za cilj da se uspostavi još čvršća međurepublička suradnja.

Još krajem marta izvršene su potrebne pripreme: rezerviran je potreban broj mješta u planinarskom domu Omanovac na Psunj u i na vrijeme je plakatirano i objavljeno o ovom izletu u susjednu republiku. Pa ipak nam se nije javio potreban broj planinara iz našeg matičnog društva. Nekima se nije išlo na tako dalek put, neki su išli na drugi izlet ili su računali na loše vrijeme, pa su bili neodlučni. Zato smo ostatak mješta popunili iz ostalih sarajevskih društava: »Željezničara«, »Bukovika«, »Tekstilca« i drugih. Ovo je lijep primjer međudruštvene suradnje.

Cim smo krenuli iz Sarajeva otpočela je pjesma. Sastav izletniku bio je raznolik. Blo je tu starih i mladih planinara, bračnih parova, omladine, udatih i neudatih, oženjenih i neoženjenih. S nama su bila i tri mala planinara. Na izlet smo ponijeli harmoniku i gitaru, a Mecan je ponio i def. U Kamenskoj smo posjetili veličanstven spomenik, razgledali ga i položili vijenac. Minutom šutnje odali smo poštu poginulim partizanima, a kraćim prigodnim govorom žrtvama i poginulim u NOB-i. Kad smo stigli u Pakrac, prijatno smo bili iznenadeni. Tu nas je dočekao predsjednik PD »Psunj«, prof. Branko Pruginić, i ukratko nam ispričao bitno o ovom lijepom mjestu u Slavoniji. Zaželio nam je dobrodošlicu i prijatan boravak u njihovoј sredini. Zahvalio se Milenko Milovanović, dugogodišnjem predsjedniku PD »Planinar« u Vogošći. Poslije ovih lijepih i dirljivih pozdravnih govora krenuli smo autobusom za planinarski dom Omanovac. Za tride-

setak minuta lagane vožnje stigli smo u dom (654 m). Poslije prijateljskog dočeka u domu, smještaja u sobe i odmora, večerali smo specijalitet: riblju čorbu i pržene šarane, tako da su se predomislili i oni, koji su bili odlučili da ne večeraju.

Poslije toga nastalo je pravo planinarsko sjelo do kasno u noć. Sad je do izražaja došao Žilo s gitarom, Mecan i Mašo s defovima, a i File s harmonikom. Hajra je lijepo pjevala, a ostali su je pratili. Selma je bila najgrlatija, pa je i solo nastupala.

Sutradan smo posjetili Begovaču i razgledali spomen-ploču i zemunice gdje su parti-zani boravili 1942. godine. Popodne smo se šetali nedaleko od doma, a naveče je bilo slično kao i prvu veče: pjesma, igra, ples i šala. Treći dan našeg boravka na Psunju iskoristili smo za prvomajski uranak u blizini doma, a poslije je odigrana nogometna utak-mica između muškaraca i »ljepšeg spola«. Žene su pobijedile, a kako i ne bi, kad su dvije branile gol.

Skupina od 7 planinara odlučila je tog dana pohoditi vrh Psunj (905 m). Tura je bila naporna, 8 sati tur-retur. Navečer je opet bilo drugarsko veče, na koje smo pozvali i naše domaćine i uručili im simboličan poklon u znak pažnje i prijateljstva. Za cijelo vrijeme boravka na Omanovcu bilo je dovoljno muzike, pjesme, šale, igre i svega onog što na takvom jednom izletu čovjek može poželjeti. Naši domaćini bili su susretljivi i pružili nam sve što je potrebno i od sveg srca nas ugostili.

Ovaj izlet na Psunj ostat će nam u dugom sjećanju i samo se može poželjeti da se on uskoro ponovi. Prošle godine sličan izlet izveden je na Taru i Kadinjaču, a pretprošle na Papuk. Ovako se uspješno ostvaruje međurepublička, planinarska suradnja, a suradnja u osobnim kontaktima vrlo je značajna.

Kamena planinska prostranstva

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Ovo je pravo kameno carstvo. Kamena ljepota svuda oko nas. Ovo je »ljuti« hercegovački kamen. Ovdje je sve u obliku i u znaku kamena. Ovaj blizak i stalan dodir s tvrdim i mirnim kamenom daje nam neku grubu i ukočenu snagu ispunjenu zadovoljstvom, ponosom i srećom što smo ponovo ovdje u sivobijelom kamenju.

Ovdje je sve hladno na dodir ruke, iako ljetno sunce nemilosrdno prži. Sve je jedno bojno: sivo kao pepeo bukova granja. Nema kontrašta. Nema drugih boja. Nema drugih predjela.

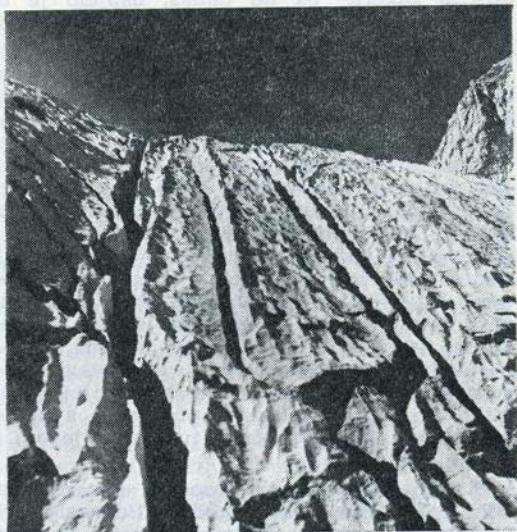
Neke male sitne ptice, manje su od vrabaca, brzopleti i neumorno lijeću, uz kratke ispresijecane glasove, koje samo one razumiju.

Na nekoliko mjesta gledamo potamnjene pjege prošlogodišnjeg snijega. Nailazimo na jedan snježnik na kojem su divokože nehotice izradile slikovit mozak od papaka i svojih sitnih brabonjaka.

Svaki niz ovog kamenja ima drugi oblik i izgled. Rijetko su slični, a nijedan, čini se, nije isti. Ipak, jaki kontrasti su rijetki. Ako na ovom kamenju i postoje kontrasti, onda je to svjetlosni kontrast, koji stvara sunce svojim snažnim i sjajnim zracima.

Ovo je tron sivila i težine.

Uz njučiće agovo snibog dicesibki do
kruževiči plavice se ne prenose tvoje neštive
u običaju, zaređuju se sa zemljom.

Kameni prostor ima i svoje male sitne stvari — sipare. Oni teku neprestano niz padine i tako vijekovima stvaraju veličanstvene i privlačne raznolike kamene »rijeke«.

Ovdje teku proljetni snjegovi i ljetni dažd, to se slikovito vidi na nekoliko točila, koja oni izdubiše u tome ljutom kamenu.

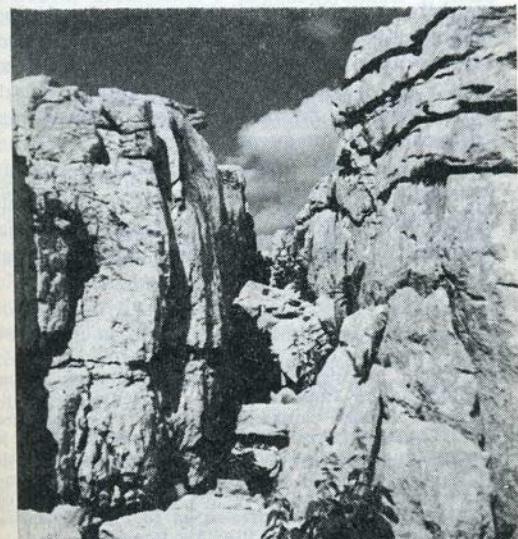
Veliki kameni amfiteatar, u čijem se dnu nalazi mala travnata zaravan s nevelikim i jedva primjetnim izvorom, akustičan je toliko da čujemo jeku svakog našeg i najmanjeg pokreta. A cvrkut onih malih sitnih ptica ovdje se čuje gromoglasno, kao da cvrkuću uz pomoć električnih pojačala.

Uski hodnik s nekoliko stuba, što neodoljivo podsjećaju na djelo ljudskih ruku, omogućio nam je da prijedemo iz velikog u mali amfiteatar, nalik na muzičku ili kazališnu dvoranu. Ovdje je priroda izradila kamena sjedišta i podijum.

Ovdje čvrsnički vjetrovi melodično muziciraju, ponekad s maglenim zavjesama i kulisama, a ponekad i bez njih. Ovi kameni hramovi daleko su od svih blagodati civilizacije. Daleko su, visoko, u samoći, u oblacima.

Ovamo dolaze posljednji zvuci civilizacije da spokojno nestanu — umru.

Ovdje su zvuci i ljepota prirode vječni.

Eigerova stijena najopasnija na svijetu

Od tridesetih godina ovoga vijeka, kada je izvršen prvi pokušaj da se savlada sjeverna stijena Eigera* pa do danas, uspjelo je u tome preko 380 planinara, ali ih je oko 40 i smrtno stradalo.

Mnoge su planine više, s višim i strmijim stijenama, ali su samo u malo od njih uvjeti penjanja tako teški. Krečnjački kamen uglačan je od lavina, kršljiv i varljiv, i s malo mjesta gdje se sa sigurnošću može ukucati klin za osiguranje užeta. Cesto se i ne može do samoga kamena jer je pokriven ledom koji se, pod učinkom sunca, zna da pretvori u gigantski vodopad. Pored toga tu postoje i zastrašujući previsi, žlebovi i zaledeni stupovi. Kod njihovog savladavanja lako se može stradati od snježne ili ledene lavine ali su, naročito u popodnevnim satima, najopasnije salve kamenja. Ipak su od svega najgore oluje, kada električne iskre sijevaju s klinova i ostalih željeznih predmeta, a postaju jezive ako su praćene tučom, snijegom i hladnoćom.

Prvi pokušaj da se prepenje ova stijena učinili su augusta 1935. godine Bavarci Karl Mehringer i Max Sadlmayr. Pet su dana uporno penjali praćeni olujama i hladnoćom. Kada su savladali dvije trećine puta naišli su snježni oblaci, koji su pred promatračima iz Grindelwalda sakrili posljednji čin tragedije. Četiri nedjelje poslije toga viđen je iz aviona smrznut čovjek kako стоји na mjestu, koje je dobilo ime Bivak smrti, dok drugi planinar ni do danas nije pronađen.

Iduće godine odigrala se najveća drama u historiji Eigera. Tada su po dobrom vremenu krenuli iskusni Austrijanci Willi Angerer i Edi Rainer sa Nijemcima Andreasom Hinterstoisserom i Tonijem Kurzom. U početku sve je išlo dobro. Hinterstoisser je pronašao važno i ključno rješenje, jer je na kritičnom mjestu otkrio prečnicu ka prvoj ledenoj poljani. Tu je, međutim, učinio grešku da, po prelasku posljednjeg člana, nije ostavio uže da stoji. Kratko poslije toga ozlijeden je Angerer. Trećega dana svi su počeli silaziti te su idućeg dana stigli natrag na ovo kritično mjesto. Hinterstoisser je uzalud pokušavao da traversira bez osiguravajućeg užeta, pa se odlučio na očajnički pokušaj da side okomito, ali je kod toga pao i poginuo. Poslije ove nesreće pao je Angerer, kojemu se tom prigodom omotalo uže oko vrata, pa se udario. Nagli trzaj užeta privukao je Rainera do samog karabinera, tako da je ostao kao prikovani i tu se i smrznuo. Samo je još Kurz ostao na životu, privezan uz stijenu između dva mrtva druga.

U međuvremenu se i vrijeme pogoršalo. Spasioci su izašli na okno koje je ostalo iz vremena gradnje željeznice i uspjeli su da se sporazumiju s Kurzom, koji je vidio oko

100 metara iznad njih. Njegova lijeva ruka bila je smrznuta, a sa cipela su mu visile sige leda. Spasioci su mu se uz napore približili do udaljenosti od 40 metara, ali dalje nisu mogli. Po njihovu savjetu Kurz je uspio da se, uz maksimalno naprezanje, popne do mrtvih drugova, da odsječe konopce na kojima su visili i da ih, poslije pet sati rada po velikoj hladnoći, a s pomoću zdrave ruke i zubiju, sveže i da se centimetar po centimetar spušta prema spasiocima. Kada su se već pojavile njegove noge pod previšom i kada su bile još svega par metara udaljene od spasilaca, zaglavio se čvor vezanih konopaca u karabineru. Spasioci su čuli zdjivo stenjanje unesrećenoga koji je kušao da zubima provuče zaglavljeni čvor, dok mu je lijeva ruka poput komada drveta smrznuta odstojala od tijela, a lice bilo od zime natečeno i plavocrveno podliveno. Spasioci su još čuli kako je izustio »Ja više ne mogu«, poslije čega se u navezu izvrnuo i izdahnuo.

Prvenstveni uspon uspjeli su da izvrše 1938. godine Nijemci Ludwig Korg i Andreas Heckmair s Austrijancima Heinrichom Harrerom i Fritzom Kasperekom. Poslije rata uspjela su u ovome dva Francuza 1947. godine, da bi se na Eiger 1952. godine popešto već 20 planinara. Svi ovi usponi bili su bez žrtava, koje se, međutim, kasnije opet pojavljuju.

Godine 1977. savladali su Eiger Amerikanac Tobin Sorrensen i Englez Alex MacIntyre i to uz pomoć samo najpotrebnije opreme. Ova je planina tokom vremena dosta izgubila u svojim prijetnjama, zahvaljujući boljoj meteorološkoj službi, upotrebi toki-vokija, helikoptera i specijalnih koloturnika za spuštanje. Pa, dok je do 1960. godine dolazila jedna žrtva na tri planinara, danas se taj odnos smanjio na svega 1 prema 14.

Vjerojatno je želji za ovakvim usponima najblize objašnjenje, da Eiger za alpiniste predstavlja najteži ispit čovjekova znanja, upornosti i hrabrosti. Jednom riječju, njihov ispit zrelosti.

*Eiger je alpski vrh u Svicarskoj visok 3970 m, u blizini vrha Jungfrau (4118). Na sedlo među njima vodi brdska željezница čiji je tunel probijen kroz Eiger. Prilikom izgradnje tunela probijeno je i pomoćno okno u samoj sjevernoj stijeni, na visini od 2865 m. Ovaj članak je napisao Raoul Tunley u časopisu »Das Beste aus Reader's Digest« od srpnja 1978. godine, a preveo ga je i prilagodio za »Naše planine« dr Kuno Vidrić i Beograda.

Problem kadrova u planinarskoj organizaciji

Prof. MILAN SUNKO

SPLIT

Članstvo u planinarskoj organizaciji sačinjavaju različite dobne strukture koje statistički svrstavamo u tri kategorije: seniori, omladinci i pomladak. Sve kategorije članstva uključuju se u planinarske djelatnosti prema osobnim interesima, sklonostima i fizičkim mogućnostima. Djelatnosti se organiziraju i ostvaruju u planinarskim organizacijama (društvima, klubovima, odsjecima, sekcijama i sl.). Bogatstvo oblika djelatnosti zavisi u prvom redu o tradiciji, razvijenosti organizacije, stručnim kadrovskim potencijalima i organizacijskim sposobnostima dotične sredine. Tako u planinarskim organizacijama uglavnom susrećemo slijedeće oblike djelatnosti: pojedinačne izlete u prirodu i planinu, skupne izlete, organizirane skupne izlete, organizirane društvene izlete, planinarske ture i visokogorske pohode u trajanju od više dana itd. Interesi članstva su još veći i uključuju se u tzv. **posebne djelatnosti** kao što su: markiranje planinarskih puteva, staza i transverzala, pošumljavanje goleti, neki posvećuju pažnju zaštiti prirode i sl. Jedan dio članstva svoju posebnu djelatnost usmjerava na gospodarske poslove (snabdijevanje planinarskih objekata). Priličan broj članstva, posebno omladina, nalazi svoj interes u takozvanim **specijalističkim djelatnostima** kao što su: alpinizam, planinarska speleologija, spasavanje sa planine, vođenje u planine, planinsko skijanje i orientacijski sport. Dakle, planinarska organizacija ima zaista velik broj različitih oblika djelatnosti. Ove se djelatnosti razlikuju po sadržaju, složenosti i sposobljenosti i neke imaju zaista svoje specifičnosti što postavlja posebne zahtjeve na osposobljavanje za bavljenje s takvim djelatnostima.

U dosadašnjoj praksi osposobljavanja i usavršavanja susrećemo različite oblike. Najrašireniji je oblik imitiranje, tj. **korištenje iskustava drugih iskusnih članova**. **Predavanja** kao oblik usavršavanja uglavnom su nesistematična i u većini slučajeva nekvalitetna. **Individualno stjecanje znanja i vještina** su neorganizirani oblici osposobljavanja gdje se znanje stječe iz literature, bez dovoljne sigurnosti u načinu njihove primjene. **Seminari** se javljaju rjeđe, tečajevi nešto učestalije, ali i jedni i drugi bez primjerenih programa, te uglavnom zavise o predavačima i instruktorima koji su angažirani. Ovdje se ne misli na tečajeve koje organiziraju stručne komisije PSH. **Planinarske škole**, organizirane u sredinama gdje postoje određeni materijalni uvjeti i odgovarajući stručni kadar, za sada su najkvalitetniji oblik

osposobljavanja kadrova u planinarskoj organizaciji.

S nekoliko primjera iz prakse osposobljavanja i usavršavanja možemo dopuniti sliku sadašnjeg stanja. Naime, nije rijedak slučaj da se u specijalističke škole uključuju mlađi ljudi bez ikakvog prethodnog planinarskog iskustva u planini. Ne vodi se dovoljno računa o zdravstvenom stanju i psihofizičkim sposobnostima nužnim za obavljanje određene specijalističke djelatnosti. Za neke djelatnosti kandidati se odabiru proizvoljnim procjenama, bez utvrđenih uvjeta koje treba da ispunjavaju, odnosno treba kazati da su uvjeti precizirani samo kod nekih djelatnosti. Negdje o uključivanju u specijalističku djelatnost odlučuju pojedinci, odnosno daju preporuku i sl. Predznanja polaznika planinarskih specijalističkih škola vrlo su različita. Tako su npr. zajedno u skupini iskusni planinari, s već završenim tečajem ili planinarskom školom, i polaznici koji su se prvi put sreli s planinarima i koji još uopće nisu bili u planini. Predavači i instruktori nisu baš uvijek na odgovarajućoj razini stručnosti, odnosno podobnosti za rad s polaznicima. Ovi se kadrovi uglavnom regрутiraju iz vlastitih, u većini slučajeva zatvorenih sredina, u koje se teško prihvataju drugi izvan dotične sredine. Organizatori škola (osposobljavanja i usavršavanja), odnosno voditelji škola trebali bi biti u prvom redu dobri planinari s odgovarajućim iskustvom, autoritetom i prihvaćeni od šire društvene sredine kao poznati i afirmirani aktivisti planinarske organizacije.

Osim navedenih pitanja koja prate osposobljavanje kadrova, treba spomenuti i pitanje finansijskih sredstava za osposobljavanje i usavršavanje. Nije rijedak slučaj da se nailazi na nerazumijevanje kod općinskih odbora Saveza za fizičku kulturu, tj. centara za kadrove i stručni rad, kada su u pitanju finansijska sredstva za osposobljavanje kadrova u planinarskoj organizaciji. Osnovne nesuglasice nastaju zbog toga što planinarstvo nije natjecateljski sport. Glavnina sredstava za školovanje stručnih kadrova u savezima za fizičku kulturu, pa i samoupravnim interesnim zajednicama fizičke kulture, namijenjena su sportovima, da ne govorimo o priorititetnim ili vrhunskim sportovima.

U najkraćim crtama iznesena pitanja samo su kritički podsjetnik postajećeg stanja u osposobljavanju i usavršavanju kadrova. Sva pitanja dakako nisu spomenuta, ali je i njih moguće staviti na papir. U svakom slučaju nabrojene djelatnosti i oblici osposobljavanja zaslužuju da im se posveti više

pažnje, da ih se kritički promatra u njihovim odnosima i uskladjuje s razvojem planinarske organizacije.

Planinarsku organizaciju treba promatrati u sadašnjem vremenu i prostoru uključivši njene ciljeve, zadatke i mjesto koje joj pripada kao društvenoj organizaciji od posebnog interesa za općenarodnu obranu. U tom kontekstu treba sagledavati i pitanje osposobljavanja i usavršavanja kadrova čiji se osnovni koncept treba zasnivati na jedinstvenosti u različitosti i na taj način je moguće zadovoljiti sve specifičnosti. Očito je da sadašnji stupanj razvoja planinarske organizacije zahtijeva ozbiljniji pristup pitanju osposobljavanja i usavršavanja kadrova, odnosa o sadržajima općeg i posebnog značaja, novou i oblicima osposobljavanja.

Dakle, potrebno je proučiti sve djelatnosti, posebne i specijalističke, i definirati određene faktore. Definirani faktori treba da čine osnovu profila sudionika u djelatnosti, a profil se mora temeljiti na poslovima djelatnosti, postupcima i psihofizičkim zahtjevima uz eventualne osobine ličnosti. Nakon izradenih opisa djelatnosti i profila sudionika u djelatnosti potrebno je pristupiti izradi obrazovnih programa, tj. izradi sadržaja stručno-teorijskih znanja i praktičnih vještina i potrebnih tehnika, odnosno utvrđivanju odgovarajućih aplikativnih znanstvenih područja i praktičnih disciplina.

Već je uočena potreba stupnjevitosti programa. Tako se već radi na **općem programu** za opću planinarsku školu, ali se, koliko sam informiran, već radi i na **specijalističkim programima**, tj. na programima za specijalističke škole. Možda je ipak preuranjena izrada specijalističkih programa, jer se može postaviti pitanje koliko je opći program zista opći i zajednički za sve djelatnosti, posebne i specijalističke. Osim toga nije uputno pristupati izradi specijalističkih programa ako nije prihvaćena **jedinstvena metoda**, postavlja se zahtjev izgradivanja sistema koji će osiguravati napredovanje u vertikalnoj programiranju. Metodologija programiranja treba da sadrži karakteristike djelatnosti, opis djelatnosti, uvjete u kojima se djelatnost odvija, psihofizičke sposobnosti, koje

opet zahtijevaju djelatnost kao što su: manipulacije, operacije te naročiti momenti u djekali, ali i horizontalne prijelaze, uz uvažavanje prethodno stečenih znanja i vještina. To znači da je potrebno izgraditi stupnjeviti sistem osposobljavanja, obrazovanja i usavršavanja zavisno o složenosti pojedinih djelatnosti. Također to znači potrebu programiranja sadržaja za svaku složeniju djelatnost koja to zahtijeva, pri čemu treba voditi računa o složenosti, zatim postupci: što, kada, gdje, kako, čime itd. Potrebno je utvrditi reakcije u pojedinim situacijama: brzinu, točnost, sposobnost promatraanja i koncentracije, a osim toga i neke elemente ličnosti: savjesnost, inicijativnost, samostalnost, discipliniranost, odgovornost i sl. Nužno je utvrditi i potrebna prethodna znanja i vještine te pristupiti izradi nastavnih (obrazovnih) sadržaja, odnosno pristupiti oblikovanju nastavnog plana i programa za svaku specijalističku djelatnost. Programima treba dodati razrađene primjere praktičnih vježbi i metodičke upute za realizaciju.

Ovaj složen i opsežan posao treba temeljito organizirati, planirati i na kraju normativno oblikovati. Drugim riječima, znači regulirati djelatnost osposobljavanja i usavršavanja kadrova u planinarskoj organizaciji. Posebnim aktom treba definirati osnove sistema osposobljavanja i usavršavanja, utvrditi oblike za svaku pojedinu djelatnost, utvrditi stupnjeve osposobljenosti, kadrovske i materijalne uvjete kojima moraju udovoljiti organizatori osposobljavanja te druga značajna pitanja. Na određenom mjestu moraju biti utvrđene i obaveze polaznika, uvjeti koje moraju ispunjavati, vrijeme stažiranja, način polaganja ispita, struktura ispita, sastav ispitnih komisija, način provjeravanja znanja i vještina i sl.

Ako ova razmišljanja mogu pridonijeti ravnjenjernjem razvijanju djelatnosti, potaknuti definiranje i stupnjevanje djelatnosti, utvrđivanju jedinstvenih kriterija i pogleda na osposobljavanje i stvaranje osjećaja veće odgovornosti u pojedinim, ali jednakim među različitim djelatnostima — onda će ovaj napis postići svoju svrhu.

Publicistika

● **Turističko-planinarski vodič „Biokovo“** Planinarsko društvo „Biokovo“ Makarska izdalo je planinarsko-turistički vodič po Biokovu. Uz opis puteva, vodič daje podatke o gradu i reljefu Biokova, biljnom i životinjskom svijetu, razvoju planinarstva, Biokovu u NOB-i, alpinizmu i speleologiji na Biokovu te razne upute posjetiocima. Vodič je ilustriran nizom fotografija u koloru. Društva mogu vodiči naručiti na adresi PD „Biokovo“ Makarska, I. Mornaričkog odreda 9 po cijeni

od din. 15. Za narudžbe od 10 na više komada, društvo odobrava rabat od 10%. Vodič se može nabaviti i u poslovnicama PSH. Naklada 10.000 primjeraka!

● **Rajkova pećina kod Majdanpeka**, II izdanje, Majdanpek 1976. Mjesna zajednica u Majdanpeku tiskala je po drugi put vodič dra P. Lazarevića po Jankovoj pećini, a uz to i tri razglednice u koloru. Vodič je tiskan na papiru za umjetni tisk, ima 61 stranicu, ovitak u koloru, preglednu kartu i plan pećine u tri boje

omjera 1:1000. Ilustriran je s 22 fotografijama. Naklada 5000, format 12x17 cm. Iz sadržaja: dosadašnja istraživanja, geologija, hidrologija, klima, morfogeneza, literatura i opsežan opis pećine. Dužina pećine je 2300 metara, od čega je 1130 m riječnog korita. Bogata je pećinskim nakitom. Otvorena je za turizam na svečanost 12. 9. 1975. Udaljena je od Majdanpeka 3,5 km, a do njene ulaza vodi asfaltna cesta. Naručuje se kod Mesne zajednice »Boža Stojanović«, 19250 Majdanpek.

Počeci speleološkog amaterskog filma u Hrvatskoj

RADOVAN ČEPELAK

ZAGREB

U neprekidnom slijedu zbivanja ljudsko društvo je uvijek težilo nečem novom i savršenijem. Najveći uspjeh u ostvarenju tih težnji izražava se kroz napredak tehničkih dostignuća i pronalazaka. Tako je s napretkom tehnike jednog dana došlo i do pojave prvih »živih slika«. Bilo je to 1895. god. kada su braća Lumijer (Lumiére) prvi puta pred publikom prikazali »slike« koje sadrže pokret. Radio se film, a s njime i filmska umjetnost. Od onda do danas film je postao sastavni dio života čovjeka. Nismo ni svjesni koliko danas film utiče na svakog stanovnika civiliziranog područja. Počevši od najranijeg djetinjstva, pa do smrti, filmom se pojedincu tumači društvo, događaj, obrazovanje i umjetnost. Kroz film nadareni pojedinač može izraziti svoj stav, ideju, mišljenje i emocije. Je li to normalno, štetno ili korisno, teško je danas reći. No, bilo kako bilo, film je svojim pohodom prožeo gotovo sva polja društvenih djelatnosti pa tako i speleološku aktivnost. Filmska kamera našla se i u podzemlju. Tko je i kada snimio makar i jedan filmski kadar u podzemlju, teško je danas ustanoviti. Danas filmskih snimatelja speleologa ima možda i preko stotinjak u svijetu, a svakim danom ima ih sve više.

Kvaliteta speleološkog filma u nekim zemljama popela se na solidnu razinu, tako da je prošle godine došlo do realizacije Prvog internacionalnog festivala speleološkog filma u francuskom mjestu La Chapelle en Vercors.

Ovim člankom pokušao sam iz zaborava otrgnuti filmski pionirski rad speleologa planinarske organizacije u Hrvatskoj. Možda neki pokušaji nisu spomenuti jer za njih nisam saznao. Ako takvi postoje, bilo bi veoma poželjno da se i oni objave.

Navedeni pokušaji nisu umjetnička djela. Nisu ni sjena nekih filmskih ostvarenja. Jedva da i polovina od onih koja ćemo spomenuti odgovara kvaliteti putopisnog i reportažnog stila. Ipak, oni sačuvani već sada predstavljaju dokument jednog vremena, dokument vremena koje je prošlo i koje se u takvom obliku ne može ponoviti. Te »žive slike« sadrže dinamiku, sadrže pokret onih ljudi od kojih mnogi danas nisu više aktivni, ali su svojim radom na bilo koji način pridonijeli razvitku i afirmaciji speleološke ideje i aktivnosti. Iako je od otkrića filma prošlo 83 godine, u neprofesionalnoj speleologiji film se kod nas prvi puta pojavio tek 61 godinu kasnije!

KRONIKA

U prvoj polovini 1956. g. skupina speleologa iz SO PD »Željezničar« (dalje SOZ) pod vodstvom Slavka Marjanca kreće do jame Cudinice da isprobaju i testira novoizrađeno vito, s kojim će se pokušati spustiti u istu jamu u jednoj od slijedećih akcija. Put do jame i rad oko viti na otvoru jame snimio je Stjepan Katušić (format 16 mm, Bolex H-16 kamera u crno-bijeloj tehnici). Iako kratak (4-5 min), film ima dokumentarnu vrijednost jer je to prvi puta u nas snimljena jedna speleološka akcija. Naporan rad na transportu viti, pokreti lica sudionika, ostali su trajno zabilježeni za buduće generacije speleologa. Filmski materijal je kopiran, a jedna tonska kopija nalazi se u arhivi SOZ.

U lipnju 1958. g. mala skupina speleologa iz SO PD »Javor« ušla je s kamerom u podzemlje. Je li to bio spontani događaj, znatiželja ili nešto treće teško je ustanoviti. U špilji Veternicu snimili su detalje u dvorani Separe u prvom dijelu špilje. Snimatelj je nepoznat, a snimalo se kamerom Eumig na električni(!) pogon, 2x8 mm, vlasnik Zvonimir Perhaj (Agfa film visoke osjetljivosti oko 260 DIN). Kao rasvjeta služilo je nekoliko dobro razgorenih karbidnih svjetiljaka, a snimalo se s udaljenosti od oko pola metra. Snimanje detalja bilo je bez neke tematske povezanosti, a objekti snimanja bile su sige i figurice iz blata koje su posjetioc izradili na zidu dvorane. Ovdje se ne može govoriti o filmu jer mnogo toga nedostaje da bi to bio film, ipak je vrijednost događaja u tome što se radi o limijerovskom pokušaju podzemnog snimanja neprofesionalnih snimatelja speleologa. Filmski materijal je izgubljen.

U tom početnom razdoblju Zvonimir Perhaj

snima s članovima SOZ u Cerovačkim špiljama negdje između 1958. i 1960. g. Osvjetljenje su improvizirali od karbidnih svjetiljki, »krijesnice za jelke, i aloksina (kamera Eumig, film Agfa oko 24 DIN, jedna rola), ali film nije uspio (preslabo osvjetljen ili nešto drugo). Nije poznato gdje se nalazi taj materijal. Ista kamera bila je više puta posudjivana i poznato je da je nošena nekoliko puta u pećinu Veternicu, ali nije poznato da li je što snimljeno i tko je snimao. O materijalima ni traga. Zvonimir Perhaj, između ostalog, sve ove pokušaje komentira: Sve je ostalo na putu pod rubrikom »Zaboravljeni pokušaji«.

Nakon ovih »zaboravljenih pokušaja« slijedi velika stanka i tek nakon deset godina oživljava interes za filmsko snimanje. Dana 3. 9. 1968. g. SOZ organizira istraživanje Velike Kiclove jame. Kretanje terenom i dolazak na otvor jame kao i rad ekipe na ulazu snimio je Branimir Jendrašić. Upotrebljena je Quarz kamera 2x8 mm i crno bijeli film Ferrania. Na filmu se vidi klasična speleološka tehnika istraživanja, konopljana užeta i ljestvice, kao i skromna oprema istraživača. Autor je ovaj dokumentarni film (4 min) poklonio društvenoj fotoci i sada se nalazi u arhivi SOZ.

Godine 1970. SOZ istražuje ponor u Crnom Lugu. Zoran Bolonić snima radnje oko ulaza u ponor (Quarz kamera 2x8 mm na filmu Kodachrome 25). Snimljeno je oko 18 m filma. Materijal se nalazi kod autora. Istu akciju snimao je i Stevo Božinovski. Snimljeno je samo nekoliko metara filma, i to oko ulaza u ponor (kamera Universa, film Perutz S-8 u boji). Materijal je prikazan na sastanku speleološkog odsjeka, a nalazi se kod autora.

Snimanje amaterskog speleološkog filma u Cerovačkoj donjoj spilji. Dužina filma: 28 minuta, marka: Agfa color 17° DIN, super 8, kamera: Yashica 800 Elektro, rasvjeta: 1000 W Rotalux i 2000 W Bolex, snimatelj: ing. Mladen Garašić, osvjetljivači: M. Marinčić i M. Juračić, »glumac«: ing. Boris Vrbek (foto: ing. Tihomir Kovačević)

U ljeto 1972. god. u zajedničkoj akciji speleolozi iz PD »Željezničar« iz Ljubljane, i PD »Željezničar« iz Zagreba istražuju Brezno pri Gamzovoj glavici u Sloveniji. Sudionik ekipa Juraj Posarić posudio je kameru Bolex od RT Zagreb, snimio dolazak ekipa na teren, pripreme za sruštanje i sruštanje u jamu na ulaznom dijelu. Drugi dio materijala snimljen je u spilji Veterinci. Snimatelji su bili televizijski snimatelj Otto Zake i Juraj Posarić uz osvjetljivača i asistenta kamere. Snimatelj tona Vlado Lončar. Za rasvjetu je korištena oprema RT Zagreb; unutrašnjost spilje je snimljena Bolex, a ulazni dio Ariflex 15 BL kamerom (filmski materijal Agfa-Gevert 16 mm, 20 i 260 DIN u crno-bijeloj tehnici). Film je obrađen u laboratoriju RTZ, montažu je izvršila Mia Krpan, a sinkronizaciju Ruben Albahari. Ovaj felpton pod nazivom »Nauka i hob pod zemljom« prikazan je tri puta na televiziji i jedan put u društvenim prostorijama PDZ. Materijal je pohranjen u arhivi RTZ. Autor filma je Juraj Posarić, koautor i urednik prof. Jelena Lovretić, a režiser Zlata Bujan.

Za vrijeme snimanja tog filma u Veternici Boris Krstinić, član SOZ, istodobno snima svoj film na uskom formatu 2x8 mm Quarz kamerom u crno-bijeloj tehnici (film Efke i ORWO UP 15). Na filmu se vidi rad snimatelske ekipa, kao i tehnički zahvati koje su izvodili članovi SOZ. Film je uspio i nalazi se kod autora. Prikazan je na sastanku odsjeka.

Na vježbi »Zagrebačke speleološke škole 1973« u kamenolomu Vrapče, član SOZ Krešo Gusžak snima neke dijelove vježbe (sruštanje i penjanje po užetu i ljestvama) Quarz kamerom 2x8 mm. Film se nalazi kod autora.

Za prvosvibanske praznike 1973. g. u zajedničkoj akciji speleolozi SOV i SOZ pod vodstvom Borisa Vrbeka istražuju jamu Golubinku na Velikom Rujnu (Velebit). Pripreme, dolazak, početak i tok akcije kao i povratak kroz Veliku Paklenicu snima Juraj Posarić. Od RTZ posudenu je Bolex H-16 kamera i crno-bijeli film 16 mm, osjetljivosti 20 i 260 DIN. Za rasvjetu je korišten akumulatorski reflektor Sylvania jačine 600 W. Za vrijeme snimanja akumulator se brzo istrošio, tako da se nije moglo snimiti sve potrebno. Zbog još uvijek slabe rasvjete dijelovi filma snimljeni u jami nisu dovoljno osvijetljeni. Montaža snimljenog materijala izvršili su Mia Krpan, Jasna Simaga i Juraj Posarić. Taj dokumentarni film trebao je biti prikazan na televiziji, ali se nije ostvarilo. Filmski materijal prikazan je 23. 2. 1978. na predavanju u okviru Hrvatskog geološkog društva, pod nazivom »Istraživanje Jame Golubinke«. Predavanje je održao autor filma. Film traje 26 min, nalazi se kod autora.

Istu akciju snimao je Boris Krstinić, član SOZ, na 28 mm filmu kamerom Quarz u crno-bijeloj tehnici. Uz nekoliko vrlo dobrih kadrova, snimljen je jedan kratki kadar koji prikazuje jedno od prvih penjanja s Gibbs penjalicama, na prvom savljadavanju vertikale od preko sto metara, koje je izveo Armand Jurković. Iako penjanje nije posve stilski, a ni tehnika penjanja nije ugodna, materijal ima dokumentarnu vrijednost jer prikazuje jedan od pionirskeh pokušaja uvođenja nove tehnike istraživanja. Materijal se nalazi kod autora.

Odmah iza akcije na Golubinku, u povratku prema Paklenici, speleolozi iz SOZ dolaze do Koićeve spilje. Stevo Božinovski snima na ulaznom dijelu spilje (kamera Universa i film S-8 Perutz u boji). Snimljeni materijal još nigdje nije prikazan, a nalazi se kod autora.

U proljeće 1974. Mladen Garašić, član SOV, snima istraživanje odnosno otkopavanje ulaza u Velebitašku jamu na Medvednici. Mnoge jame u tom području morale su biti otkopane tj. morao je biti proširen ulaz da bi se mogle istražiti. Na filmu je prikazan takav posao i kako je odgurnut u stranu veliki kamen koji se nalazio na ulazu u jamu (kamera Yashica 800 na S-8 filmu Agfachrome 15/170 DIN). Film je bio prikazan na sastanku odsjeka. Nalazi se kod autora.

Krajem ljeta, 2.-9. 10. 1975. g. u okviru akcije SOV »Ekspedicija Rokina bezdana 75«, voditelj istraživanja Mladen Garašić snima dolazak i tok akcije. Materijal je snimljen samo pri dnevnoj svjetlosti. Snimljeno je oko 50 m filma (format S-8, Agfachrome 15/170 DIN s istom kamerom). Film je vrlo uspješno prikazan u okviru VIII Speleološke večeri, zahvaljujući kombinaciji s dijapositivima i tonskim zapisom snimljenim na terenu. Što ga je snimio Boris Vrbek. Materijal je prikazan na Speleološkoj školi, sastanku SOV, i VII Kongresu speleologa Jugoslavije u Hercegovnom. Nalazi se kod autora.

U razdoblju od 10. 3. do 14. 4. 1976. održavala se Zagrebačka speleološka škola u organizaciji SOV. Voditelj škole Radovan Čepelak snimio je dokumentarni film pod naslovom »Zagrebačka speleološka škola 76«. Dužina filma iznosi 18 min. Snimao je uglavnom na površini, a manjim dijelom na ulaznim dijelovima spilje Tounjice i Mijatove jame. Jedan kratak i ne posve uspješni kadar snimljen je u Mijatovoj jami uz pomoć svjetlećih baklji (format filma S-8, snimljen Yashica elektro 800 kamerom na Agfachrome i Kodachrom materijalu). Film je prikazan u okviru X speleološke večeri, te na dvije Speleološke škole. Nalazi se kod autora.

Za vrijeme održavanja Zagrebačke speleološke škole 77 u Cerovačkim spiljama 16. i 17. 4. 1977. ekipa planinara speleologa iz SOV snimila je dva filma. Mladen Garašić snima režirani speleološkiigrani film, u kojem su glumačke uloge odigrali Boris Vrbek i Marijan Tortić. Dnevniki snimanja vodi Dora Bošnjaković, dok Diana Audy mjeri i bilježi vrijeme snimljenih kadrova (format S-8, film Agfachrome 15/170 DIN, kamera Yashica elektro 800, preko 100 m filma). Materijal je tehnički uspio, ali film treba do kraja snimiti i obraditi.

Iako nedovršen, prikazan je u Speleološkoj školi 77. Nalazi se kod autora. Istdobno Radovan Čepelak snima dokumentarni film o snimanju spomenutog filma (Kodachrome 40, identična kamera, 60 m filma). Film je tehnički uspio, a na njemu je prikazan rad ekipe, snimatelja, glumaca, pomoćnika i osvjetljivača. Naslov filma je »Snimanje«, a nalazi se kod autora u završnoj obradi. Za snimanje ovih filmova od rasvjete su korištena dva prenosna reflektora; jedan privatni od 1000 W i jedan Bolex 2x1000 W posuđen od Geološkog zavoda iz Zagreba. To je najjača rasvjeta koja je do sada upotrebljena za snimanje speleo-amaterskog filma u Hrvatskoj. Osvjetljivači su bili Zvonko Marinčić, Tihomir Kovačević, Mladen Juračić i Boris Mudri. Snimanje je omogućeno na taj način što se za reflektore koristila struja napona 220 V iz mreže uvedene elektrifikacijom špilja.

Od 9. do 18. 7. 1977. SOV organizira na Velebitu ekspediciju Bunjevac 77 (najdublji okomiti ponor u Jugoslaviji, -534 m) pod vodstvom Marijana Čepelaka. Da bi ova izvanredna akcija bila i filmski zabilježena, Radovan Čepelak snima dokumentarni film (kamera Paillard, — Bolex, 16 mm, crno-bijeli ORWO film UP 21, 210 DIN). Za rasvjetu je korišten akumulatorski reflektor (freeze-light) posudjen od RTZ, jačine 250 W. Snimljena je priprema i trening sudionika ekspedicije, dolazak i tok akcije. U samom objektu snimljeno je oko 4 min filma. Poteškoća je bila u nedovoljnoj rasvjeti, nedovoljno osjetljivom filmu i teškim uvjetima rada. Film je razvijen i izvršena je gruba montaža. Nalazi se kod autora u završnoj obradi. U toj istraživačkoj akciji kamera je zajedno s rasvjetom bila na dubini od 410m(!), a to se mora zahvaliti nesebičnom zalaganju čitave ekipe.

20. 11. 1977. održavalo se III špiljarsko orijentacijsko natjecanje u organizaciji SOV. Start i održavanje natjecanja snimio je Radovan Čepelak (crno-bijela tehnika na ORWO UP 21 filmu 2x8 mm, s Quarz kamerom). Snimljeno je 10 min filma i on je prikazan na sastanku odsjeka. Iako nema uske veze sa speleološkim radom, on je dokument šireg djelovanja planinara speleologa. Nalazi se kod autora.

Od 13. do 22. 1. 1978. održavala se na Biokovu Speleološka škola Makarske, koju je organizirao SO PD »Biokovo« u suradnji s KS PSH. Željko Klarić snima neke dijelove rada Škole na 2x8 mm filmu u boji. Materijal je u obradi.

U razdoblju od 22. 3. do 4. 5. 1978. održava se Zagrebačka speleološka škola 78., u organizaciji SOV. Radovan Čepelak i voditelj Škole Damir Prelovec snimaju dokumentarni film o radu Škole (dvije kamere: Seconic Elmatic »8« i Quarz 2M, crno-bijela tehnika na 2x8 mm formatu). Snimanje filma za koji je predviđena dužina 30 min, kao i rad Škole, još su u toku za vrijeme pisanja ovoga članka.

Osim ovih filmova, snimljene su još vježbe speleologa PSH, prijem u SFKH u čast uspješno završene speleološke ekspedicije Bunjevac 77, prvosvibanjska akcija 1978. SOZ na Kiclovoj jami (materijal je u obradi; autor Krešo Guszak) i dr. Svi su dokumentarnog karaktera.

Ovim člankom je najvjerojatnije obuhvaćen veći dio od onog što je snimljeno u ovih 22 godine na »speleo-amaterskom filmu«. To su početnički filmovi, i ako bi se kritički strogo gledalo, otkrilo bi se mnogo grešaka i nedostataka. To je neminovno za prvi početnički period i vjerujem

Filmsko snimanje u podzemlju otezano je i zahtjeva timski rad. Fotografija prikazuje snimanje dokumentarnog filma »Zagrebačka speleološka škola 78.« Osvjetljivač Josip Gudelj (desno) i snimatelj Radovan Čepelak (lijevo). Foto: Marijan Čepelak

da će u idućem periodu mnogo toga biti popravljeno. Danas snimanje filma u podzemlju predstavlja još uvijek komplikiran i skup posao, a uz to traži određeno znanje i poznavanje medija. No kolikogod film traži materijalna i tehnička sredstva, nisu još sve mogućnosti iskorištene jer postoje jeftinje i relativno dobre kamere (npr. Quarz) s kojima se moglo više snimati pa makar samo površinske radnje i na crno-bijelom materijalu. Ovakvo se samo može konstatirati da je mnogo toga propušteno, jer su planinari speleolozi izveli iz izvanrednih i kvalitetnih istraživačkih akcija koje se više ne mogu ponoviti i registrirati filmom.

Postoje izgledi da će iduće razdoblje biti plodonosnije. Zbog toga je važno da se potencijalni snimatelji temeljiti obuče u snimatelskom znanju tako da dobijemo kvalitetnije dokumentarne i reportažne filme, a uz više sreće i filme na umjetničkom nivou.

Prvi pokušaji našeg speleoamaterskog filma doživjeli su sličnu sudbinu kao i neki prvijenci prave kinematografije: netragom su nestali ili se potuzjeli i oštećeni nalaze u rijetkim filmotekama. Ovaj članak neka posluži kao upozorenje da se filmovi koji još nisu izgubljeni bolje čuvaju jer mogu poslužiti kao vrijedan dokument jednog vremena.

Na sreću, snimljeno je i nešto materijala od »profesionalne ruke« i taj se nalazi arhiviran u RTZ, Filmoteci 16 i drugdje. O tim filmovima bit će gorova u jednom od slijedećih brojeva.

Upotreba kemijskog svjetla i fotoćelija

MLADEN GARAŠIĆ, dipl. ing. geol.

ZAGREB

KEMIJSKO SVJETLO

Krajem 1976. godine uspio sam nabaviti tzv. »svjetleću cijev«, tip Cyalume, kemijsko svjetlo, koje uveliko može pomoći u slučaju nezgode u spiljama, a isto tako i za označavanje mjesta nesreće u planinama, na cestama, na moru itd. Budući da se o ovome, vrlo jeftinom, dobrom i efikasnom sredstvu, kod nas nije ništa objavljivalo, odlučio sam da nakon vlastitog testiranja u laboratoriju i na terenu napišem članak koji će uputiti speleologe, planinare, alpiniste, gorske spasavaoce i ostale na kemijsko svjetlo »Cyalume«.

Ova kemijska svjetiljka sastoji se od plastične cijevi dužine oko 15 cm, debljine 1 cm (vidi sliku), koja unutar sebe sadrži staklenu ampulu. U toj ampuli, koja pluta u

Kemijska svjetiljka »Cyalume« (lijevo) s originalnom ambalažom (desno)

zelenoj luminiscentnoj tekućini, nalazi se tekući kemijski aktivator. Kada se staklena ampula razbijje (jednostavnim savijanjem plastične cijevi), dvije se tekućine međusobno pomiješaju i u isti čas stvore sjajan izvor žutozelenog svjetla (ovo posebno svojstvo kemoluminiscentne reakcije pronašli su dr M. M. Rauhut i dr L. J. Bollyky iz American Cyamid Company, op. a.).

Testirajući ovo sredstvo u laboratoriju i na nedavnom ekspedičijskom speleološkom istraživanju »Rokina bezdana 78« u organizaciji Speleološkog odsjeka PD JNA »Sutjeska« iz Zagreba, uočio sam slijedeće:

1. Prvih nekoliko sati je svjetlost emitirana iz cijevi slične jačine kao i iz baterijskih lampi, samo što se širi u svim smjerovima. Da bi se svjetlost što više koncentrirala, speleolozi mogu s jedne strane cijevi zalijepiti aluminijsku foliju koja će odbijati svjetlost samo na jednu stranu. Mogu se, također, izvesti konstrukcije na šljemovima, tako da se kroz posebno ovalno zrcalo provuče »svjetleća cijev«. Cijev se postavi u takav položaj da je u centru zrcala (u fokusu) i na taj način dobijamo najbolji efekt. Ova svjetiljka može se nositi u rukama, a u krajnjoj nuždi (za vrijeme penjanja) i u ustima.

2. Kako se s vremenom intenzitet emitiranja svjetlosti smanjuje, isto tako se i ljudske oči postupno privikavaju na žutozelenu boju. Poslije aktiviranja kemijska će svjetiljka dati nekoliko sati vrlo intenzivnog svjetla, s kojim se bez problema može iz većine speleoloških objekata izaći na površinu ili u najgorjem slučaju stići do sigurnijeg mjesta i čekati pomoć (ako nemamo drugu rasvjetu).

3. Usposredimo li sve vrste rezervne rasvjete za speleološke objekte, uvidjet ćemo prednosti kemijske svjetiljke. Pretpostavimo da istodobno gore: svijeća približne veličine »svjetleće cijevi«, baterijska svjetiljka čiji volumen odgovara volumenu »svjetleće cijevi« (jačine 3 do 4,5 V) i kemijska svjetiljka Cyalume. Nakon tri sata neprekidnog goreњa (svjetljenja) vidimo da svijeće više nema, baterijska svjetiljka jedva da tinja, dok kemijska svjetiljka svijetli nešto slabije nego pri aktiviranju, ali ipak dovoljno kako da se njena svjetlost korisno upotrijebi. Upotrebljivo svjetlo daje čak i više od 24 sata. Ta činjenica može vrlo dobro psihološki djelovati na unesrećene osobe u speleološkim objektima koje čekaju na pomoć, a ostale su bez glavne rasvjete.

4. Kemijska svjetiljka može dobro poslužiti i kao »marker« jer sigurno ne će biti »ugasena vjetrom ili propuhom«, a svakako će mnogo dulje trajati nego svijeća iste veličine.

5. U hladnim spiljama možemo očekivati da će »svjetleće cijevi« dulje svijetliti, ali s manjom blistavošću, nego na sobnoj temperaturi, jer je kemijska reakcija usporena uslijed niže temperature.

6. Kemijska svjetiljka svijetli nesmetano i pod vodom. To može biti vrlo korisna osobina svjetiljke prilikom savladavanja slapova u vodenim speleološkim objektima, kad se acetilenska, a često puta i baterijska svjetiljka gasi zbog velike količine vodenih kapljica u zraku.

7. Mnogo rjede može se u podzemlju naići na zapaljive plinove (u rudnicima npr. metan). Ovakav rasvjeta ne može izazvati eksploziju jer ne svijetli plamenom, te je danas već koriste rudari u SAD.

8. Za kemijsku svjetiljku nema bojazni da će se razbiti ili slomiti. Ako se to i dogodi, ona neće prestati raditi, već će se tek tada aktivirati (tekućina svijetli i izvan cijevi). Neupotrebljene »svjetleće cijevi« trebaju se nositi u originalnom pakiranju (otvoriti samo prije upotrebe!), a rok trajanja im je najmanje 5 godina u normalnim uvjetima. Ako ih želimo zaštititi od aktiviranja prilikom transporta u speleološkim objektima, možemo ih staviti u metalne cijevi (18—20 cm) koje su nešto duže i šire od Cyalume-cijevi.

9. Prema podacima i testovima Federal Hazardous Substances Act. 1973. kemijska svjetiljka Dyalume nije opasna za ljudsko zdravlje. Kemikalije nisu opasne ako dodu u dodir s kožom, prsnu u oko ili ako se прогutaju. To znači da niti ekološka ravnoteža neće biti poremećena njihovom upotrebom u spiljama (živi svijet podzemlja nije ugrožen, dok ostaci karbida itekako štete).

10. U usporedbi sa svjetlom acetilenske (glavno svjetlo) i akumulatorske ili baterijske svjetiljke (pomoćno svjetlo), kemijska svjetiljka ima svjetlost manje blistavosti. Svjeća (rezervno svjetlo) može poslužiti kao grijalo, dok Cyalume ne može jer je hladna.

Ako rezimiramo sve izneseno, vidjet ćemo da kemijska svjetiljka Cyalume ima svoje prednosti, koje još više potencira neznatna veličina i težina te niska cijena (komad košta oko 20 din). Nekoliko komada trebalo bi obavezno imati u osobnoj speleološkoj, planinarskoj, alpinističkoj i spasavalačkoj opremini.

Napomena. Zahvaljujem se svom prijatelju ing. Davoru Pavuni, znanstvenom asistentu fizike na Sveučilištu u Leedsu, Engleska, koji mi je pomogao u ovom radu.

Kemijske svjetiljke Cyalume se mogu kupiti u svakoj bolje opremljenoj prodavaonici alpinističke, planinarske i speleološke opreme u inozemstvu.

LITERATURA

Ellis, J. G. (1976.): Chemical Lights for Cavers. NSS News, Vol. 34, No. 2, st. 20. — Jugoslavenski komitet za osvjetljenje: Definicije, izvori svjetlosti i svjetiljke, str. 77-88, Beograd, 1974.

SNIMANJE UZ POMOĆ FOTOČELIJA

Osvrnuo bih se na jedan noviji način fotografiskog snimanja speleoloških objekata, koji je manje poznat, a vrlo je efektan. Mogu ga primjenjivati ljubitelji prirode, posjetiocci podzemnog svijeta: speleolozi, planinari, turisti i profesionalni fotograf. Radi se o snimanju elektronskim bljeskalicama (flesovima) aktiviranimi fotoelektričnim impulsom. Ovakav način snimanja ima mnoge prednosti:

1. Na snimljenoj fotografiji odlično se primjećuje **plastičnost** motiva jer je rasvjeta elektronske bljeskalice raspoređena na više strana. Osjeća se jedna glavna i više sporednih sjenki objekta snimanja.

2. Motiv (npr. skupina speleologa) se prilikom snimanja može kretati, za razliku od

Slika 1. Dvije najprikladnije vrste fotočelija za aktiviranje elektronskih bljeskalica prilikom fotografiranja u speleološkim objektima (lijevo Paffrath & Kemper, desno Vivitar SL-2). Foto: ing. Mladen Garašić

Slika 2. Velika je prednost fotočelije ako se može pričvrstiti na šljem (foto: ing. Mladen Garašić)

Plastičnost motiva snimljenog uz pomoć fotoćelija

Ing. Tihomir Kovačević

drugih načina snimanja s više izvora svjetlosti, kad objekt snimanja mora biti statičan; na taj se način dobije bolja **dinamičnost** fotografije. To je moguće izvesti zbog toga što se svi izvori svjetlosti pale istog trenutka i nema zakašnjenja, kao npr. u sistemu »open flash«.

3. Ovo je jedini način da se efektno snime (s više izvora svjetlosti) motivi akcija pri napornim i složenijim speleološkim ekspedicijama. Preporučujem ga svim speleološkim ekspedicijama, na kojima nema dovoljno vremena da se »glumi« ispred fotoaparata.

4. Za aktiviranje više bljeskalica nije potrebno imati električne kable (žice), kao što to često čine profesionalni fotografi. Žice nam mogu zadati mnogo neprilika pri fotografiranju u speleološkim objektima.

5. Ovim načinom možemo povezati desetak i više elektronskih bljeskalica i tako snimiti i najveće podzemne prostore.

Iz osobnog iskustva preporučujem svima onima koji se bave speleofotografijom, da kupuju male i jake (do 50 brojki vodilja) bljeskalice, te fotoćeliju za sinhronizaciju (vidi sliku 1). Uz pomoć fotoćelije svaka speleološka fotoekipa može »sastaviti« sve te male elektronske bljeskalice u jedan »jak« bljesak. Svaki član ekipe kod sebe nosi takav mali fleš (npr. u džepu speleološkog kombineziona), a fotoćelija mu je npr. zali-

jepljena za speleološki šljem (vidi sliku 2). Kada jedan od članova ekipe želi fotografirati, on samo uključi svoju elektronsku bljeskalicu, a sve ostale će se automatski aktivirati, uz pretpostavku da smo ih pripremili za snimanje. Snimljena fotografija je efektivna i prirodna od fotografije snimljene jednom jakom bljeskalicom (novinarska fotografija). S obzirom na relativno nisku cijenu takvih fotoćelija i prednosti koje nam one pružaju pri snimanju, uvjeren sam da će se one početi češće koristiti i u drugim speleološkim sredinama.

Ovim sistemom snimljeni su u SR Hrvatskoj mnogi speleološki objekti, npr. speleološke ekspedicije »Bunovac 77«, »Rokina bezdana 78«, te gotovo sve speleološke akcije SO PD JNA »Sutjeska« iz Zagreba.

LITERATURA

- Baz-Dresch J. (1976): Unique open flash switch saves burned fingers. NSS News, god. XXXIV, br. 4. str. 60. Huntsville.
- Garašić M. (1978): Fotografiranje u ponoru Bunovac Naše planine, god. 70, br. 1-2, str. 12.
- Garašić M. (1978): Metode fotografiranja pri složenijim speleološkim ekspedicijama. Simpozij o fotodokumentaciji krša i spilja, Postojna, Zbornik radova.
- Guyonneau J. (1976): Utilisation des flashes électriques en spéléologie. Spelunca, serie 4, god. XVI, br. 2, str. 73, Paris.

In memoriam

● **Milan Matovina.** Dne 20. kolovoza 1978. g. u kanadskom Stjenjaku nesretnim slučajem izgubio je život Milan Matovina član PDS »Velebit i tajnik Planinarskog saveza Zagreba. Drug Matovina bio je član ekspedicije PDS Velebit koja je osvojila najviši vrh Sjeverne Amerike Mount McKinley na Aljasci. Tri člana na povratku izvršila su i uspone u Stjenjaku gdje se i dogodila nesreća.

● **Ing. Dušan Njegovan.** U Zagrebu, svome rodnome gradu, premijnuo je 4. lipnja u dubokoj starosti desetoga životnog decenija, eminentan kulturalni pregalac, primjeran poštovac prirode i uvaženi planinarski društveni radnik ing. Dušan Njegovan. Roden (god. 1887), odrastao i odgojen u šumarskoj obitelji, koja se početkom ovoga stoljeća našla u Otočcu, mlađi je Dušan već kao očočački pučkoškolac uživao u ljepotama Gackoga polja i osobitostima ličkoga krša. Tu su nikli i učvrtili se korijeni ne samo njegovom kasnijem racionalnom prirodnjaštvu i trajnoj planinarskoj aktivnosti nego i doživotnoj potrebi umjetničkog slikarskog oblikovanja videne i doživljene prirode. Nakon realke u Zagrebu Dušan Njegovan odlazi u visoku vojno-tehničku školu u Mödlingu kod Beča, gdje stječe veoma solidno tehničko i stručno vojničko obrazovanje, što se napose očitovalo u meduratnom razdoblju, kad se istakao odlično izvedenim gradevinskim radovima i 18-godišnjom stručno-nastavnom praksom u Vojnoj akademiji u Beogradu. Kao umirovljeni pukovnik živio je posljednjih decenija u svome Zagrebu, gdje se uz cijenjenu suradnju u Sku-

pini seniora PD Zagreb-Matica bavio slikarstvom i proučavanjem povijesti Vojne krajine. Rezultati toga rada očitovali su se u omašnim historiografskim prilozima o Vojnoj krajini u Hrvatskoj, što ih je poklonio Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, a dijelom predao Matici srpskoj u Novom Sadu. Priredio je i tri izložbe svojih slikarskih rada (posljednja izložba u travnju o. g. u prostorijama Turističkog društva Gornji grad), a vrijednu zbirku svojih dačkih slikarskih rada poklonio je pedagoškoj zbirici Hrvatskog školskog muzeja u Zagrebu. Sahranjen je 7. lipnja na Mirogoju ispraćen od brojnih prijatelja i planinarskih drugova, u čije se ime nad otvorenim grobom od pokojnika oprostio potpisnik ovog nekrologa.
(Većeslav Zrnc)

● **Matija Lipovščak.** Poboljejavajući prividno bezopasno i krećući se do posljednjega dana života uvijek umjerenog polaganog i smirenog, taj visok, snažan i naokozdrav čovjek ipak nije bio nikakva biološka iznimka. Smrt, u sve silju prirodnih sila ta sila najjača i neminovna, savladala ga je kad se to možda ponajmanje očekivalo. Matija Lipovščak umro je u Zagrebu 28. svibnja 1978. u časnoj starosti od 87 godina. Sahranjen je u mirogojskom perivoju mrtvih, na južnom obronku Medvednice, koju je osobito cijenio i volio. Roden god. 1891. u Karlovcu, početkom ovoga stoljeća sa svojim roditeljima i ostalim članovima istaknute planinarske i sportske obitelji Lipovščak dolazi u Zagreb, kome ostaje vjeran do smrti. Starijoj generaciji bio je

poznat kao istaknuti član i funkcionalac nekadašnjeg HAŠK-a, a poseban ugled uživao je među planinarima Zagreba i Hrvatske. Bogat i raznolik sadržaj njegovih punih sedamnaest lustruma životnoga puta zavreduju posebnu pažnju u stručnoj planinarskoj i sportskoj publicistici bilježeći pri tom ne samo njegov sklonost prema prirodnim ljepotama i planinskim osobitostima nego i njegovo veoma aktivno sudjelovanje u radu planinarske organizacije, napose u Skupini seniora PD Zagreb-Matica, kojoj je bio i jedan od njenih suosnivača. Matija Lipovščak nije bio samo pasionirani planinar nego u mladim godinama i veoma cijenjeni skijaš, nogometni i eminentan avijatičar. Prvobitni artillerac u prvom svjetskom ratu doskora je na talijanskom ratištu prešao u zrakoplovstvo, kome je i kasnije počinjao vrijednu stručnu i sportsku pažnju. Pripadao je onoj generaciji, koja je u povijesno prijelomnom i revolucionarnom stoljeću moralu da izdrži goleme napore i teško breme dvaju svjetskih ratova sudjelujući najneposrednije u njihovim strahotama, užasima, ali i u slavodobnim pobjedama protiv natačnjaštva i pogubne dehumanizacije. Usprkos svemu što ga je dobro i zlo snazilo u životu, Matija je doživio časnu starost ostavljajući nam u svojevrsni amanet svoje značajko uvjerenje, da su planine veoma interesantne i lijepo gledane iz orlovske zračne visine, ali su ipak najlepše i najdraže kad sigurnom nogom kročimo njihovim hrptima i neposredno upijamo eliksirske miris rascvale i sveže planinske šume.

(Vladimir Blašković)

Prof. VLADIMIR DEDUŠ
1892-1978

Prirodna neminovnost smrti neumoljiva je i stalno prisutna. Otkosima svojim žanje i odnos odabranike i žrtve namećući onima što ostaju osim osjećajnih uzbudjenja i bolova također višestrukne mogućnosti analitičkog razmišljanja i sagledavanja svega onoga što je u nama samima i što se kovitila i prepleće oko nas, a što je moguće svesti na zajednički nazivnik: život čovjeka i ljudskoga društva. Povrh toga, tko to zna i može da shvati, učvršćuje se spoznaja o prastaroj istini mudro izraženoj u sažetoj sentenciji rimskoga filozofa Lucija Aneja Seneka »Mors malum non est« (Smrt nije zlo; Epistolae, 123, 16), jer ona, kako reče slavni klasik Cicero »Mors laborum ac miseriarum quies est« (Smrt je počinak od napora i nevolja; In Catilinam, 4,4). Kad je pak tako, a tako jest, onda i smrt dragoga nam bića, prijatelja, suradnika i druga treba doživjeti, razumjeti i prošjetiti razborito i adekvatno uvdno istaknutoj prirodnoj neminovnosti.

S takvim mislima treba zabilježiti, da je, navršivši 86 godina, u Zagrebu preminuo profesor Vladimir Deduš, rođeni Varaždinac i jedan od eminentnih matematičara i fizičara stare generacije

srednjoškolskih profesora. Od početka nastavničkog djelovanja god. 1916. u klasičnoj gimnaziji svoga rodnoga grada do umirovljenja poslije oslobođenja u Zagrebu, prof. Deduš prošao je sadržajno bogat životni put ne samo kao cijenjeni pedagoški radnik već i kao vrijedan, marljiv i vazda napredno orijentiran društveni i kulturni radnik. Zbog toga ustaže ga već u početku svoje strahovlade 1941. otpuštaju iz službe i zatvaraju u Lepoglavi.

Nakon višetjedne zatvorske torture biva doduše oslobođen, ali ostaje nezaposlen i bez sredstava za život. U oskudici vrsnoga stručnoga kadra vlast ga u proljeće 1942. reaktivira i razdvajajući ga od obitelji postavlja za profesora u učiteljskoj školi u Banjoj Luci, u osrčju Bosanske krajine, gdje je život bio impregniran jezovitom stvarnošću okupatorskih ratnih zločina i velebnom epopijom kozaračke majke knežopoljke. Oslobođenje 1945. dočekao je (bolestan) u Varaždinu i zatim je premješten u Zagreb, gdje uz redovitu profesorskiju dužnost u Drugoj gimnaziji honorarno predaje fiziku na Tehničkom fakultetu.

Usprkos višestrukoj pedagoškoj zaposlenosti prof. Deduš djeluje mnogo i publicistički. Suraduje u »Glasniku« Jug. proforskog društva, piše zapažene priloge u raznim časopisima i novinama, a stručne rade objavljuje u Hrv. prirodoslovno društvo u časopisu »Priroda« i u zbirci popularnih prirodoslovnih edicija. Osim svoje uže znanstvene strike prof. Deduš osobito je cijenio muzičku umjetnost. Bio je aktivan član varaždinskog pjevačkog društva »Tomislav« i veoma uglednog zagrebačkoga »Lisinski« (poslije oslobodenja »Bratstvo-Jedinstvo«), a bio je i više godina predsjednik odgojno i obrazovno značajne Muzičke omiladine Hrvatske.

Kao pravi prirodoslovac i poštovalec prirode Vladimir Deduš bio je od mlađih mu dana do posljednje godine života primjerni planinarski entuzijasta i aktivan planinar. Već u prvoj godini svog pedagoškog rada u varaždinskoj gimnaziji (1916-17) vodi s kolegom, suradnikom i planinarskim organizatorom prof. Krešimirovom Filićem svoje učenike-višeskolce po planinarskim grebenima Ivančice i Ravne gore (medu tim dacima nalazio se i pisac ovoga nekrologa, a neposredno nakon prvog svjetskog rata jedan je od suosnivača najprije samostalnog planinarskog društva i kasnije podružnice HPD-a »Ravna gora« u Varaždinu i njen višegodišnji blagajnik. Od 1948. do kraja života bio je član PD Zagreb-Matica i njene Skupine seniora. Održao je niz popularnih predavanja pozvajući prirodoznanstvene spoznaje s potrebama i svršishodnošću planinarskoga kretanja i boravka u prirodi. U meduratnom razdoblju objavio je veoma zanimljive informativno-instruktivne član-

ke o Ravnoj gori u varaždinskim i zagrebačkim novinama. Uvaženi poznavalač i poštovalec planina svoga zavičaja i uže domovine, osobiti zaljubljenik u našu staru i dragu Medvednicu, prof. Deduš posebnu je pažnju posvećivao bohinjskoj mikroregiji Julijskih Alpa. Tamo je najradije odlazio na svoj svakogodišnji jesenski penzionerski odmor.

Značajno je i veoma signifikantno, da prof. Vladimir Deduš, usprkos znatom i značajnom amaterskom i često samozatajnem planinarskom radu, nikad nije bio predložen, a ni od koga nije primio vidljiv i jasan znak bilo kakvog priznanja, zahvalnosti ili (čak) odlikovanja. Ipak, da ne bude baš sve porazno i sumorno, njegovo je ime dostojno zabilježeno u zborniku »Hrvatsko planinarsvo« što ga je objavio PSH povodom proslave stote godišnjice organiziranoga planinarstva u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Kao da se i kod njega obistinjuje davno poznata nepisana istina: treba najprije umrijeti, da ti napokon za sve vrijedno, društveno korisno, nesebično i pošteno učinjeno djelo odaju priznanje i makar kasno izreknu iskreno HVALA! Kada to nije bilo učinjeno ni nad otvorenim mu grobom, neka to nadoknade »Naše planine«.

Ime profesora Vladimira Deduša ostat će bez sumnje trajno i dostojno zabilježeno ne samo u životu hrvatskoga planinarstva nego i na više stranica kulturne povijesti Hrvatske. Sahranjen je uz iskrenu sućut i poštovanje u brižno uređenom pevirovu mrtvih svoga rodnoga grada.

Vladimir Blašković

Obljetnice

UOČI 80. OBLJETNICE PD »STRAHINJŠĆICA

Cetrti svibnja 1978. održana je godišnja skupština u društvenom domu. Taj su skup osim domaćih društveno-političkih suradnika, pozdravili dr Ivo Veronek u ime PD »Japetić«, Cvjetko Sošarić iz PD »Ivančica«, predstavnici PD »Rade Končar« i »Matica« iz Zagreba. Od posljednje društvene skupštine (1973) zapažen je niz uspešnih društvenih akcija na uređivanju Planinarskog doma, održavanje bratskih susreta planinara iz Beograda, Tuzle i Krapine, sudjelovanje na planinarskim sletovima Hrv. zagroja i priprema posebnih izleta. Nekoliko je članova bilo organizirano u posjetu Alipama i Velebitu, a tom prilikom je osvojeno nekoliko transverzala (Slovenska, Hrvatska, Velebitska, Zagorska i druge). Međuvremeno (1974) članovi su istakli na obilježavanju proslave 75. godišnjice društva, pri o tome pripremili prigodno izdanje. Već je i na domaku 80. obljetnica, Zasluznim su članovima uručena prigodna priznanja, kao i mnogim radnim organizacija i građanima.

Uspešno su organizirana dva društveno-stručna savjetovanja i posebno — u zimsko doba, za vrijeme školskih praznika, u Planinarskom domu na Strahinjčići, koje su počinjali mladi planinari Krapine, Zlatara, Donje Stubice, Oroslavja, Klanjca, Budinčine (47 učenika). Nastava je trajala 4

dana, a predavači su bili dr Ivo Veronek, Vlado Klobučar i Filip Majić.

Ovogodišnji program rada sastavljen je prema iskustvu i smjelim dogovorom najaktivnijih članova. Tijekom godine će organizirati i raditi na renoviranju Doma i uređuju prostora za igralište, obnoviti markacije putova, stručno osposobljavati planinarski podmladak, pripremiti društvene izletničke ture: mladih planinara Hrv. zagorja na Kuna gori, odlazak na Klek i Bijele Stijene, Velebitskom transverzalom, na Psunj i Omanovac, sudjelovati na Susretu PD »Kalinik Krizevci«, »Runolist« Oroslavje i »Strahinjčica« Krapina; na sretanja planinara pod gesmom »Braća smo — jedno smo« s »Pobedom« Beograd i »Konjuhom« Tuzla, te pohod na povijesni predio iz NOB-e na Pohorju i na druga područja.

U sastavu programa je i priprema za obilježavanje proslave 80. obljetnice društva. Društvo spađa među najaktivnija društva na području Krapinske općine, o čemu je već istaknuto društveno-političko priznanje općinskih foruma. Na kraju je izabran novi upravni odbor od 21 člana, kao i drugih pomoćnih tijela. Aplauzom je pozdravljen sadržaj telegrama drugu Titu.

Antun Kozina, Krapina

80. OBLJETNICA PD »IVANČICA«

Unatoč veoma lošem vremenu, na najvišoj zagonskoj planini Ivančici održana je 11. lipnja proslava 80. obljetnice PD »Ivančica« i redovna skupština društva.

Iz izvještaja o radu u protekle dvije godine prisutni su dobili sliku rada društva koje je krajem 1977. godine imalo 630 članova. Posebno je značajno što se poslije niza godina aktivirao rad pionirske sekcije pri Osnovnoj školi »Josip Krašić« u Ivančici. Ta sekcija ima 200 članova, koji su u proteklom razdoblju bili na svim zagorskim planinama. Sudjelovali su na sletovima planinara

Hrvatskog zagorja, na otvorenju planinarskih puteva, Koprivničkog i Grebengrad-Ceve. Posebno su se istakli na uređivanju okoliša planinarske kuće na Ivančici. Svi članovi ove sekcije dobili su brošure »Planinarstvo u Ivančici«, a u zimskim mjesecima održana su za njih četiri planinarska predavanja s prikazivanjem kino-filmova.

Omladinska sekcija uključuje se u sve akcije društva i njezini članovi mogu se vidjeti na svim planinarskim turama. Foto-sekcija svake godine organizira jednu izložbu umjetničke fotografije.

U protekle dvije godine društvo je organizira-

lo 146 planinarskih izleta i tura na kojima je bilo 2360 sudionika. Najviše izleta, kao i obično, bilo je na Ivančiću i ostale zagorske planine. Međutim, ivanečki planinari su bili na Bledu, Bohinju, Voglu, Kleku, Samoborskom gorju, Bilogori, Počorju, Psunj (47), Petrovoj gori, Donačkoj gori, Logarskoj dolini, Risnjaku, Snježniku i na Učki. Organizirane su i četiri planinarske ture s po desetak članova u Juliske Alpe, Savinjske Alpe, Crnu Goru i Prokletije te na Durmitor i Tjentiste, svi u trajanju od sedam dana.

Markirani su svih planinarski putovi na Ivančići, u čemu uveliko s Ivančanima suraduju i planinari iz Zlatara, koji markiraju južnu stranu Ivančice.

Planinarska kuća na Ivančiću otvorena je petkom poslije podne i subotom i nedjeljom cijeli dan te na dane državnih praznika i stalno je opskrbljena jelom i pićem. U protekle dvije godine na Ivančiću se našlo blizu 20 tisuća planinara i ostalih izletnika. Priliv gostiju naročito je povećan otvaranjem ceste na Ivančiću krajem 1974. godine.

Zbog toga se ivanečkim planinarima nameće još jedan veliki zadatak a to je izgradnja novog planinarskog doma. Idejni projekti su gotovi i

već je prikupljeno 50 tisuća dinara, a da bi se posao oko priprema za izgradnju doma što prije prveve krajem formiran je Akcioni odbor od predstavnika Izvršnog vijeća Skupštine općine Ivanec, Sekretarijata za komunalne poslove i planinarskog društva. Zadatak Odbora je da do kraja godine završi pripremne poslove kako bi se iduće godine moglo početi s gradnjom.

Suradnja s drugim planinarskim društvima odvija se u okviru Medudruštvenog savjeta ZPP-a, a već dulje je i dobra suradnja s PD »Velenje«, pa je na Skupštini donesena odluka o bratimljenju s tim društvom.

S obzirom na 80. godišnjicu bilo je riječi o dugogodišnjem radu, a zasluzni planinari predloženi su za priznanja PSH i PSJ, i društvena priznanja. Priznanja će se podijeliti krajem godine na završnoj proslavi objektivne, u Ivančici.

Na kraju Skupštine izabrani su organi društva: Upravni odbor od 11 članova, Nadzorni odbor i Sud časti od po tri člana i tri zamjenika članova Suda časti. Za predsjednika društva ponovno je izabran Dragutin Karažinec, koji ove godine slavi i vrijedan jubilej — 30 godišnjicu rada u planinarskoj organizaciji.

C. Soštarić

Alpinizam

RAD HRVATSKIH ALPINISTA U PRVOJ POLOVINI 1978. g.

Usprkos lošim vremenskim uvjetima u zimskim mjesecima, članovi više zagrebačkih odsjeka posjetili su Kamniške i Juliske Alpe, gdje su izveli više uspona i grebenskih prečenja. Među njima su poznavali:

— uspon Kriškom grapom kroz Krišku stijenu (Krnicu),
— grebensko prečenje Kamniško sedlo-Planjava,
— zimsko prečenje Krvavec — V. Zvoh — Kalški greben — Kokrško sedlo — Grintavec.

Od 15. III do 5. V. održana je u Zagrebu alpinistička škola koja je imala oko 50 polaznika iz Zagreba i šire okolice. Kao rezultat toga u Hrvatskoj je počeo s radom još jedan alpinistički pododsjek i to AP PD »Klek« iz Ogulina, koji će djelovati pod stručnim vodstvom AO PD »Zagreb matice« dok ne stekne uvjete da se posve osamostali. Pododsjek okuplja pet mlađih alpinističkih pripravnika iz Ogulina.

Inače su alpinisti ove godine planirali više raznih akcija, od kojih su neke već ostvarene.

U Paklenici je od 28. IV do 3. V održan već tradicionalni skup alpinista »Paklenica '78« (19. po-redu) na kojem su se okupili alpinisti iz cijele Jugoslavije. PDS »Velebit« iz Zagreba je na Skupu organiziralo predavanja uz dijapo-positive s alpinističkom tematikom. Predavači su bili najpoznatiji alpinisti iz Jugoslavije (S. Božić, S. Gilić, B. Poljak, A. Stremfeli, E. Čolaković).

Od 13. do 18. V. sudjelovali su D. Butković i B. Šiben (AO PD »Zagreb matice«) na Internaciona- nom mitingu mlađih alpinista UIAA '78 u Jinolice (Prachovske skale — ČSSR) gdje su penjali pješčenjak. Na susretu su imali prilike upoznati mlađe alpiniste iz gotovo svih evropskih zemalja.

Alpinisti B. Separović, R. Draganić, H. Lukate- la, M. i D. Cepelak, M. Matovina i D. Burić članovi su tzv. mini-ekspedicije koju je organiziralo PDS »Velebit« na Mt. Mc Kinley u Aljašci, najviši vrh Sjeverne Amerike.

DJELATNOST HRVATSKIH ALPINISTA u 1977.

U Hrvatskoj je u 1977. g. bilo aktivno osam alpinističkih odsjeka i pododsjeka i to:

- u Zagrebu AO PDS »Velebit«, AO PD »Zagreb matice« i AO PD »Željezničar«;
- u Splitu AO PD »Mosor« i AO PK »Split«;
- u Varaždinu AO PD »Ravna gora«;

- u Rijeci AO PD »Kamenjak« i
- u Karlovcu AP PD »Dubovac«.

Oni okupljaju 24 alpinista i 143 alpinističkih pripravnika koji su u 1977. g. izvršili 1478 penjačkih uspona (tzv. »čovjek-smjera«), od čega 168 u zimskim uvjetima.

Najveći broj uspona izvršili su članovi AO PD »Zagreb matice« (420 čovjek-smjera, od čega 28 prvenstvenih).

Usponi su izvedeni na Kleku, u Velikoj i Maloj Paklenici, na Kozjaku, Mosoru, Troglavu, Julijanskim i Kamniškim Alpama i u inozemstvu (Ortler, Grossglockner, Matterhorn, Wiesbachhorn).

Komisija za alpinizam PSH podržala je i sudjelovala u organiziranju slijedećih republičkih akcija:

— zimski alpinistički logor na Troglavu od 26. II do 6. III (organizacija splitskih odsjeka). Na logoru je bilo 17 alpinista i pripravnika iz 5 odsjeka. Izvršeno je 28 penjačkih uspona i više uspona na vrhove u zimskim uvjetima;

— skup alpinista u Paklenici 30. IV do 4. V. u organizaciji AO PDS »Velebit«. Na logoru je bilo oko 400 penjača iz cijele Jugoslavije koji su izveli oko 1500 penjačkih uspona;

— ljetni alpinistički logor na Vršiću od 16. do 22. VII u organizaciji AO PD »Vihor«, na kome je bilo 37 penjača;

— ledenjački alpinistički tečaj na Ortleru (voda B. Aleraj), na kome je bilo 20 tečajaca i 10 instruktora iz cijele Hrvatske. Tečaj je trajao od 23. do 30. VII, a na njega se odmah nastavio otvoren alpinistički logor od 31. VII do 4. VIII (voda B. Predović). Izvedeni su penjački usponi na Ortler, M. Cevedalle, G. Zebru i neke niže vrhove.

Oformljen je i u Karlovcu AP PD »Dubovac« koji do daljnjega djeluje pod stručnim vodstvom AO PDS »Velebit«.

Dana 19. XI u Zagrebu je održan ispit za naslov »alpinist«. Pristupilo je 5 kandidata i svih su zadovoljili.

Dana 20. XII održan je u planinarskom domu »Runolist« na Medvednici Zbor alpinista Hrvatske na kojem su razmatrani problemi i perspektive hrvatskog alpinizma te utvrđene smjernice i zaključci o radu odsjeka, pododsjeka i KA PSH u slijedećem dvogodišnjem razdoblju.

ZIMSKI TABOR AS PD »ŽELJEZNIČAR« NA PRENU

I ove je godine u organizaciji AS PD »Željezničar« iz Sarajeva organizovan zimski logor na Pre-nju, s bazom u planinarskoj kući Jezerce. I pored

veoma lošeg vremena prve nedjelje logora okupilo se 14 alpinista iz pet sarajevskih odnosno zeničkih društava. UKupno je ispenjano 45 čovjeka-smjera, od čega su četvorica članova AS PD »Zeljezničar« ispenjala 25. Napravljeno je šest uspona na vrhove veće od 2000 m ili 36 čovjek-vrhova. Napravljena su i tri uspona manjih visina.

Usponi su vršeni u gotovo svim stijenama koje se nalaze u neposrednoj blizini doma na Jezercu. Ponajviše uspona je napravljeno u Z i SZ stijeni Osobca, ponovljeni su gotovo svi smjerovi u masivu Malog Osobca. Od značajnijih uspona treba pomenuti 3 i 4. ponavljanje SZ brida Osobca (1000 m, III-IV-V) koje su napravili navezi: Branimir Maltarić i Naim Logić, oba »Bukovik« (4. III), te Zoran Bošnjak i Mujo Mulaosmanović, oba AS PD »Zeljezničar« (5. III). Potonja dvojica trebali su za ponavljanje ovog smjera samo 4 i po sata. Prvo, drugo i treće ponavljanje Sandžačkog 33, u Z stijeni Osobca (700 m, IV, nagibi 45-75), napravili su navezi: Muhamed Gafić, PD »Bjelašnica«, i Nusret Nadaković, PD »Tajana« iz Zenice (4. III), Muhamed Sisić, PD »Jahorina«, i Branimir Maltarić, PD »Bukovik« (5. III), te Erol Colaković i Radomir Čarapić, oba AS PD »Zeljezničar« (7. III). Navez Gafić, Nadaković, Čarapić i Colaković napravio je prvo ponavljanje smjera Tomic-Zahirov u SZ stijeni Osobca (600 m, IV, nagib 50-80).

Vremenske prilike bile su veoma loše tako da je otpao velik broj planiranih uspona, a i broj penjača je bio znatno smanjen. I pored svega toga možemo biti zadovoljni ostvarenim usponima. Pored ponavljanja smjera Ceraj-Brezovački i Jeke u Z stijeni Otiša te ponavljanja Bosansko-Banjskog i Lepih-Veza u S stijeni Z. Glave, izvršili smo i prvenstveni uspon na Istočnoj stijeni Vjetrenih brda (6. III). Smjer je dobio naziv »Zeljezničarski 78«, a dužina mu je 250 metara (ocjena: II, nagib 40, mjesto IV, nagib 60). Najveći uspjeh našeg tobora je prvo zimsko ponavljanje smjera Mihaljević-Safar u S stijeni Otiša. Navez Bošnjak, Mulaosmanović, Colaković uspio je poslije 16 sati penjanja da savlada ovaj veoma težak ali i interesantan smjer. Ljetna ocjena je IV, a u zimskim uvjetima između IV i V, dok se pojedini detalji moraju savladavati tehničkim penjanjem koje je izuzetno teško i opasno (ledni klinovi, dva skoka od 7 metara). Nagibi na koje smo nailazili kretali su se od 45 do 90 stupnjeva (iskokovi), a ocjena za tehničko penjanje je A1, A2 i A3. Smjer je dug 350 metara. U popodnevnim satima vrijeme se znatno pogoršalo tako da smo poslije izlaska iz smjera (22 sata) bili prinudeni na bivak stotinjak metara ispod sedla Z. Glave i Otiša. I pored dobre opreme (veston itd.) sva trojica smo dobila lake smrzotine. Vjetar koji je tu noć duvao uraganskom jačinom samnjivao je temperaturu do -20 stupnjeva. Tek sutradan smo uspjeli i pored magle naći markaciju i doći do doma na Jezercu. Vratili smo se 11. marta.

Erol Colaković

ZAGREBAČKA ALPINISTIČKA ŠKOLA 1978.

Već dugi niz godina PDS »Velebit« organizira, među drugim akcijama, i zagrebačku alpinističku školu. Kako je ova škola jedina takva u Zagrebu, slobodno se može reći da je njeno kontinuirano održavanje nužno za razvoj alpinizma.

Polažnici škole bili su članovi dvanaest planinarskih društava: Velebit, Dubovac, Sokolovac, Grafičar, Medvednica, Zagreb, Klek, Zeljezničar, Vrbovec, Jankovac, Japetić i Delnice. Broj upisanih bio je 50, a uspješno je završilo školu 40 polaznika, što je vrlo mnogo. Po broju polaznika to je najveća do sada održana škola. Oprema za redovno odvijanje škole je vlasništvo PDS »Velebit« i tokom vježbi je prilično oštećena. Problem naknade za korištenje te opreme nije potpuno riješen. Svi polaznici i instruktori su bili osigurani kod osiguravajućeg zavoda društva.

Instruktori su izabrani među najboljim zagrebačkim alpinistima i gorskim spasavaocima: Borislav Aleraj, Rikard Ballon, Danijel Burić, Darko Berljak, Vedran Bubanj, Radovan Draganić, Ervin Hanzer, Mladen Houška, Hrvyo Lukatela, Dubravko Licitar, Jerko Kirigin, Zoran Medenica, Darko

Matić, Milan Matovina, Vladimir Mesarić, Branko Ognjančević, Branimir Predović, Miroslav Pleško, Branko Puzak, Branko Separović, Ivan Vauhner i Vencl Vondra.

Plan ovogodišnje škole nije u bitnom bio različit od tradicija dosadašnjih škola. Plan je potpuno izvršen. Aktivnosti su se po datumima, ovako odvijale:

23. 3. — Otvaranje škole i uvodno predavanje o alpinizmu (Baljić).

25. i 26. 3. — Izlet na Okić i Oštrc (vježbanje).

30. 3. — Predavanje o penjačkoj opremi (Separović).

2. 4. — Izlet na Kalnik (penjanje).

6. 4. — Predavanje o tehnići penjanja, oblicima stijena i ocjenjivanju (Aleraj).

7. do 9. 4. — Izlet na srednji Velebit (penjanje u zimskim uvjetima, bivakiranje na otvorenom, uspon na Bačić kuk).

13. 4. — Predavanje: Alpinizam u svijetu danas (Berljak).

15. i 16. 4. — Izlet na Klek (grebenska tura po snijegu).

20. 4. — Predavanje: Odabrana poglavija iz alpinizma (Mikuličić).

22. i 23. 4. — Izlet na Klek (penjanje u smjerovima: HPD, Smjer za gitaru, Traverza vrieskove pločice).

28. 4. — Predavanje: Ekspedicijonizam i naša ekspedicija (Mesaric).

29. 4. do 2. 5. — Izlet u Paklenicu preko Velebita (Skup alpinista u Paklenici, alpinistički usponi, prolaz kroz Malu Paklenicu, Kukušni smjer, Sjeverni greben, Kaminski smjer).

4. 5. — Završetak škole, podjela diploma.

Sva predavanja su održana u prostorijama PDS »Velebit« četvrtvkom od 19 do 21 h, s projekcijom dijapositiva. Izleti su organizirani sredstvima javnog prometa, a dva puta je iznajmljen autobus. Školu je vodio na prva dva izleta Jerko Kirigin, ali je radi njegove bolesti vodenje nastavio Branko Separović.

Branko Separović

NA VRH EVERESTA BEZ KISIKA!

Reinhold Messner ima 33 godine, sitnog je rasta, mršav, ridokos. Studirao je tehniku, ali se profesionalno bavi penjaštvom. Prepenjao je više od 500 stijena u Alpama i popeo se na četiri vrha od preko 8000 metara u Himalajima. Na dan 8. maja 1978. godine popeo se u društvu Austrijanca Petera Habelera na vrh Everesta (8858 m) bez boce s kisikom, makar se na toj visini u zraku nalazi samo trećina količine kisika u normalnim uvjetima, pa stručnjaci smatraju da je gornja granica za to na 6500 metara visine.

Pošto je Messner s dva šerpasa izvršio potrebne pripreme i postavio gornju bazu na visini od 8000 metara (dok je Habeler morao da se odmara jer mu je poziljao), konac pothvata izgledao je, prema pričanju samoga Messnera, ovako: »Petoga maja, pošto smo se odmorili, krenuo sam s Habelerom prema vrhu. Šestoga maja stigli smo u bazu 3, a slijedećeg dana u bazu 4. Osjećao sam da sam u dobroj kondiciji. Noć je prošla s nešto uzbudjenja kako zbog visine tako i zbog samoga pothvata. Krenuli smo ujutro u 6 sati. Uspeli smo se do jugoistočnog grebena i, poslije odmora za čaj, nastavili preko stijena, preko kojih do tada nije kročila ljudska noga. Preko radija javio sam prijateljima da ćemo se, ako stvari idu i nadalje tako iznimno dobro, popeti na južni vrh visine 8670 metara i da ćemo, ako se dođe još i čudo, biti i na glavnom vrhu. Mi smo u tome uspjeli, pa je Habeler javio putem radija: »Uspeli smo. To je veličanstveno. Stigli smo na vrh.« Tako javlja časopis »Annabella« od 20. 7. 1978. godine. Messner se u međuvremenu vratio u područje Himalaja, jer želi da se po drugi put popne na Nanga Parbat (8125 m), ali ovoga puta sam, bez boce s kisikom i s teretom od svega 20 kilograma. Kako je javio Radio Austrija I na večer 30. 8. 1978. Messner je i u tome uspio. Njegovo je ime danas na vrhu liste najboljih penjača svijeta.

Dr Kuno Vidrić

Vijesti

● Slet planinara Jugoslavije održan je od 4. do 7. VII 1978. g. na Prokletijama iznad Dečana u organizaciji planinarskog društva »Đerovica« iz Peći. Iz SRH je prema našoj evidenciji sudjelovalo ukupno 263 planinara iz 24 društva i to: »Splita« 8, »Kamenjak« Rijeka 31, »Psunj« Pakrac 3, »Kalinik« Križevci 16, »Bilogora« Bjelovar 9, »Lipa« Sesvete 8, »Mosor« Split 8, »Zanatlija« Osijek 8, »Jastrebarsko« 8, »Sljemene« Zagreb 2, »Željezničar« Zagreb 32, »Rise« Zagreb 2, »Paklenica« Zadar 32, »Klek« Ogulin 9, »Risnjak« Zagreb 3, »Grebengrad« N. Marof 9, »Djed« Kostajnica 2, »Susedgrad« Podusd 4, »Jankovac« Osijek 24, »Krnđija« Našice 1, »Rade Končar« Zagreb 1, »Zagreb matica« 7, »Sutjeska« Zagreb 2, »Bilo« Koprivnica 4, »Kozjak«, Kaštel Štucurac 25 i »Marijan«, Split 1 član.

● Jugoslavenska ekspedicija na Everest 1979. Nakon četiri uspješnih jugoslavenskih himalajskih ekspedicija, 20. veljače 1979. g. polazi u najviše gorje svijeta i peta ekspedicija PSJ. Cilj joj je Mount Everest, najviši vrh Zemlje (8848 m). Sačinjavat će je 25 alpinista, 25 šerpa i 500 nosača koji će prenijeti 5 tona opreme i 10 tona hrane. Nedavno se iz Nepala vratila izvidačka skupina koja je ocijenila da bi dostojan cilj naše ekspedicije bio uspon zapadnim grebenom koji još dosad nije ispenjan. Članovi ekspedicije definitivno su izabrani tek u trećoj selekciji. Među njima su po prvi put i dva penjača iz SR Hrvatske: Stipe Božić, član PD »Mosor« iz Splita, i Vladimir Mesaric, član PD »Željezničar« iz Zagreba. U toku ove godine penjači poduzimaju penjačke ture u Centralnim Alpama radi sticanja potrebnih kondicija.

● Smotra planinarskog podmlatka PSJ. Od 16. do 18. lipnja 1978. g. na Popovu šapku na Šarplanini u organizaciji PS Makedonije održana je Smotra planinarskog podmlatka PSJ. Na Smotri je prema odluci Izvršnog odbora PSH iz SRH sudjelovalo 30 pionira-planinara iz PD »Vihor« Zagreb, »Japetić« Samobor i »Kalinik« Križevci. Pored planinarskog i kulturno-zabavnog programa, održana su i natjecanja u nekoliko disciplina.

● Nova markacija u Samoborskom gorju. Članovi PD »Vihor« iz Zagreba markirali su put od Galgova preko Martina pod Okićem i Podgrada do Okića. Ukupno je postavljeno 137 markacija i dvije putokazne ploče. Autobus za Galgovo polazi iz Zagreba sa stajališta kod Savskog mosta. Ispod Okića PD »Maks Plotnikov« iz Samobora postavilo je novu planinarsku kuću, koja još nije otvorena jer je treba popuniti inventarom.

● Pohod »Tragom bitke za ranjenike«. Od 27. do 30. VII 1978. g. u

organizaciji PS BiH održan je pohod omladine PSJ »Tragom bitke za ranjenike« od Gornjeg Vakufa do Jablanice. Na pohodu je sudjelovalo ukupno 103 planinara iz svih republika. Prema odluci IO PSH na pohodu je sudjelovalo 8 članova PD »Japetić« Samobor, a samonacionalno se pohodu pridružilo 7 članova PD »Obrubč« iz Rijeke.

● PD »Vihor« iz Zagreba već niz godina organizira višestruke izlete povodom 29. studenog, Dana Republike. Prošle godine spojeni su praznični dani s vikendom pa je nastala mogućnost za jedan veći izlet. Radi toga je zamišljeno i ostvareno zajedničko putovanje s PD »Sutjeska« iz Zagreba. Cak 70 članova obiju društava, u dva autobusa, zajedno s pitomcima Vojnog školskog centra iz Zagreba, posjetili su Pokljuku. Smještaj je riješen ljudobranošu vojnih vlasti u Rudnom polju. Veoma komforan smještaj pruža mogućnost za svestranu aktivnost, pa je već prvo dana oduševio pošta 78 boraca Prešernove brigade, koji su izgubili život, opkoljeni i iznenadeni od neprijatelja u dolini Goreljek. Drugoga dana izveden je uspon prema Vel. Draškom, ali samo do planine Konjščice, zbog izuzetno visokog snijega i velike hladnoće. S Konjščice je nastavljen put na Uskovnicu, a odavde natrag na Rudno polje. Druga grupa otišla je na Uskovnicu, a treća na skijama prema Zlatnim vodama ispod Viševnika. Trećeg dana je 30 sudionika u veoma teškim snježnim uvjetima izšlo na vrh Viševnika (1050 m). Ostali su izvezeni uspon na Konjšiću i Uskovnicu tragom ranije grupe. Na dan 28. studeni održana je prigodna proslava. U programu su velik doprinosi dali pioniri pjesmom i recitacijom. Proslava je završila u izuzetnom raspoloženju, u pjesmi, glazbi i plesu svih sudionika kao i stalnog sastava JA. Posljednji dan ostavljen je sudionicima na slobodno raspolaganje, što je većina iskoristila za skijanje na predvremenim zasneženim padinama Pokljuke. Ispraćani suncem, oduševljeni sudionici ovog veoma uspјelog pohoda dogovorili su da i ove godine ostvare ovakvu zajedničku akciju. U povodu Dana veoma uspјeli posjet, čak sa 60 Borca društvo je organiziralo sudionika, tragom XIII Primorsko-Goranske divizije, te posjetila Partizansku Drežnicu. U nastavku akcije izvršen je uspjeli posjet Velebitu i to sa 41 sudionikom na potezu Zavižan-Lubenovačka vrata-Hajdučki kukovi-Zavižan, a sa 21 sudionikom na potezu Zavižan-Mali Rajinac-Zavižan. Takoder je izveden veoma lijep pohod na dionici Zavižan-Rossijeva koliba-Fabin dolač-Veliki Lom-Pisani kamen. Sudionici su prenijeli na ledima

oko 200 kg pjeska sa Zavižana do Rossijeve kolibe jer je ona tih dana imala biti ponovno uređena. Pomagali su i članovi PD »R. Končar« iz Zagreba. Velika je šteta što nakon uređenja Rossijeva koliba više neće imati inventara. PSH više ne namjerava opremati kuću u kojoj se inventar uništava ili, što je još gore, otuduje. (Zelimir Kantura)

● Obnovljen je Vihoraški put. Koncem lipnja članovi PD »Vihor« u cijelosti su obnovili markaciju Vihoraškog puta na potezu Samarske stijene – Natašin dol – Bijele stijene. Takoder je uređen i označen lakši prolaz kroz Ljusku, pa više nije potrebno penjanje ili spuštanje uz čelićno uže. To će svakako pridonijeti većem posjetu ovom po ljestvici jedinstvenom predjelu, jer je nakon otvaranja puta Bijele stijene – Velika Javorinka – Stalak moguće ostvariti posjete velikih grupa od jednog punog autobusa. Naime, u petak se može spavati u Vojnom Tuku (32 kreveta), a zatim autobusom do 13. km, pa na Samarske stijene, a zatim Vihoraškim putem na Bijele stijene (oko 50 kreveta u kući i skloništu). Autobus s vozačem može noći u hotelu u Jasenku. Sutra dan ide se novom stazom preko Velike Javornice (1375 m) do Stalka (oko 3–3 i po sata), gdje čeka autobus za povratak prema Ogulinu. Voda je na Vojnom Tuku, Samarskim stijenama, Bijelim stijenama i Stalku, odnosno Jasenku. Moguće je još u istom danu posjetiti i Koločradske stijene, jer od mjesta ostavljanja autobusa se vrha ima oko 45 minuta. (Zelimir Kantura)

● Kupujem stara godišta Hrvatskog planinara i Naših planina. Molim ponude na adresu: Dr Milivoj Kovacić, 43300 Koprivnica, Končarova 9a.

● Opet izložba u Ivancu. Povodom proslave Dana mladosti i 80. obljetnice PD »Ivančica« u Ivancu je od 24. do 31. svibnja održana osma izložba umjetničke fotografije, koju je pripremila Foto-sekcija ivančetskog društva. Zejla organizatora je bila da se prikupi što više dobrih fotografija snimljenih na području ivanečke općine, pa je zbog toga i tema izložbe bila »Ivanečki kraj nekad i danas«. Od prislijelih radova izložena je 61 fotografija od 16 autora. Vrijedno je spomenuti i to da se već sada vrše pripreme za izložbu koja će se održati iduće godine.

● 84. savjetovanje ZPP-a održano je u lipnju u mjestu Kalnik nedaleko od planinarskog doma u organizaciji PD »Kalinik« iz Križevaca. Sudionike savjetovanja upoznao je s razvojem planinarskog društva ing. Ivan Đurić,

dok je Juraj Kantoci, predsjednik PD »Kuna gora« iz Pregrade, podnio izvještaj s 22. sletu planinara Hrvatskog zagorja koji je održan na Kuna gori 4. lipnja. Na sletu je bilo oko 1500 sudionika iz 22 planinarskih društava. Uz bogat kulturno-umjetnički program održano je i orijentacijsko takmičenje na kojem je sudjelovalo 15 ekipa, a prvo i drugo mjesto osvojili su takmičari PD »Kalmika« koji su na ovom savjetovanju primili nagrade: za prvo mjesto knjigu »Hrvatsko planinarstvo«, a za drugo termsos-boču. Treći su bili članovi izvidačke organizacije »Kuna« iz Pregrade. Opeća je ocjena sudionika da je slet u potpunosti uspješno. Željko Hlebec upoznao je prisutne o svečanosti povodom 30. obljetnice PSH, a bilo je riječi i o proslavi 30. obljetnice PD »Zagreb-Matica«, i o proslavi 80. obljetnice PD »Ivančica« iz Ivana. Dogovoren je da će se do idućeg savjetovanja, koje će se održati u lipnju, nastaviti na Grebengradu u organizaciji PD »Grebengrad« iz Novog Marofa, pripremiti programi planinarskih škola za sezonu 1978/79.

(C. S.)

● **PD »Paklenica« u Zadru** unatoč ljetnoj sezoni kupanja ni u mjesecu kolovozu nije bilo neaktivno. Poslije nedavnog počinka skupine članova Švicarskim Alpama u organizaciji Komisije za vodiče PSH, u mjesecu kolovozu je i druga skupina članova krenula u Alpe, ovaj put u vlastitoj organizaciji. Posjetili su Alpe u Švicarskoj, Austriji i Italiji. U Austriji je izvršen uspon na Tourenkogel (2982 m), u Švicarskoj, unatoč izrazito nepovoljnim vremenskim prilikama (snježne oluje, nanosi i sl.) na Konkordiahütte (2850 m) i Weissnollen (3594 m), u Italiji na Rif. Gnitetti (3647 m), Vincent (4250 m), Balmenhorn (oko 4200 m), Zumstein (4561 m), četvrti vrh po visini u Alpama, i Puntu Gnitetti (4554 m). Druga grupa je izvršila uspon na Triglav i obišla još neke vrhove u Julijskim Alpama. Treća grupa je od 9. do 13. kolovoza obišla neke dijelove Gorskog kotara i pri tom izvršila uspone na manje posjećivane planine i krajeve: Tusti vrh (608 m), Glavici (733 m), Podstenu (810 m) i Skradski

vrh (1044 m) i osim toga obišla poznati prirodni rezervat Zeleni Vir i Vražji prolaz. Više grupa od po nekoliko članova svakodnevno je krstarila po Velebitu. Jedna je grupa obnavljala »Paklenički planinarski put« koji u ove ljetne dane obilaze brojni planinari iz cijele zemlje. Istovremeno se radi na preuređenju društvenih prostorija u gradu (sklonište u dječjem parku). Zabilježili smo i uzvratni posjet PSD »Zdravko Jovanović« iz Valjeva, koji je trajao 4 dana. »Paklenica« se s tim društvom zbratimalila još 1975. godine. Susret je protekao u srdačnoj i prijateljskoj atmosferi. Posjetiocu su obišli dom u Paklenici i neke povijesne lokalitete u Zadru. Predstavnici društava izmjenjivali su iskustva iz rada i dogovorili se o budućoj suradnji.

(B. P.)

● **PD »Prijatelji planina«**, u kojem su organizirani slijepi planinari iz Zagreba, izvelo je sa svoljima četiri člana: Borka Dobrić (21), Damir Isteš (17), Božo Gorčanec i Ivo Sir, uspon na najvišu planinu Grčke, Olimp. Vodila su ih tri poznata zagrebačka planinara i vodiča: Zdravko Ceraj, Darko Lušić i Joža Leskovsek. Svi su se uspeli od Litohorona do Kuće A, a drugi dan su se Dobrić i Isteš s vodičima Cerajem i Lušom uspeli na Skolian i Skal.

● **Kada nam se siječe drvo ispred nas!** PD »Vihor« i PD »R. Končar« iz Zagreba imaju svoje domicilno područje na Bijelim stijenama nedaleko ljudskog goranskog sela Jasenka. U više nego prijateljskoj suradnji, ova društva brinu se za markacije, za uređenje pristupnih puteva te za opskrbu i popravke skloništa i kućice na Bijelim stijenama, kojima upravlja PD »R. Končar«. Plod te suradnje je predivna statua, koja spaja Samarske stijene s Bijelim stijenama, nazvana Vihorski put prema njenim utemeljiteljima planinarama PD »Vihor«. Nastavak suradnje rezultirao je novim i do sada još nikada označenim putem Bijele stijene — Velika Javornica — Stalak. I upravo na dan kada je staza potpuno dovršena t. j. koncem lip-

nja 1978., kada su se umorni građitelji, istraživači i markiratelji staze vraćali na Bijele stijene imali su što vidjeti: staze kroz Rusov Jarak (od ploče) više nije bilo! Bila je to blatna kaluža izrovana konjskim kopitim na kojoj su iz blata virili trupci nekom posjećenih stabala ili ispljenih cjevanica. Desna strana jaraka, usporedo sa stazom, zjapila je stravičnim grobljem posjećenih stabala. I ne samo stabala, nego i onih u tom dijelu planine potrebnih markacija. Sumarija(!) gradi novu šumsku cestu na Stalak radi eksploracije. Marlivi planinari odmah su postavili nove markacije, ali gorko razočarani i u strahu neće li već sutra biti posjećena stabla ispred nas. A sve ovo u području koje je krvljivo pisalo našu revoluciju i u vrijeme kada su sudionici te borbe pripremali proslavu svoga Dana — Dana Borca. Sto sada i tko će stati na kraj ovom vandalištu?

(Želimir Kantura)

● **Uređen dom u Paklenici**. Krajam lipnja zadarski planinari u dvodnevnoj dobrovoljnoj radnoj akciji bojadisali su svoj dom u Velikoj Paklenici na Velebitu i uredili okoliš doma. U radovima je sudjelovalo 20 planinara, koji su dali oko 300 dobrovoljnih radnih sati. Vrijednost izvedenih radova cijeni se na oko 50.000 dinara. Taj posao bilo je moguće obaviti za tako kratko vrijeme zahvaljujući dobro organizaciji rada, nesebičnom zalaganju i izvanrednoj upornosti planinara. Treba spomenuti, da su se u vrijeme izvođenja dobrovoljnih radova u akciju uređenja uključili i gosti-pozalaznici, slučajni posjetioci doma planinara.

(D. P.)

● **Obnovljene markacije na Velebitu**. Ekipa PSH obnovila je markacije na Velebitu i to od Premačevice staze (trasa Velebitskog planinarskog puta) preko Bačić-kose do Bačića kuka te od Stajina do doma na Štirovcu. Do Stajina (livada na visini od 1000 m) može se doći kolima ili malim autobusom iz Metka: cestom 5 km prema Lovincu i dalje desno makadamskom cestom preko polja. Od Stajina do doma na Štirovcu treba sat i pol hoda što je ujedno i najkraći pristup Štirovcu.

OBIŠLI REPUBLIČKU TRANSVERZALU »PO PLANINAMA SRH«

- 138. Željko Stiplošek, PD »Rade Končar«
- 139. Dragutin Hanžek, PD »Rade Končar«
- 140. Dr Ivo Veronek, PD »Strahinjsčica«
- 141. Dijana Zučko, PD »OKI«
- 142. Stjepan Durlen, PD »OKI«
- 143. Damir Ftić, PD »Zagreb-matica«
- 144. Marijana Grubanović, PD »Sljeme«
- 145. Zoran Zuicker, PD »Rade Končar«
- 146. Boris Zuicker, PD »Rade Končar«
- 147. Stanislav Vučelić, PD »OKI«
- 148. Ignac Munjko, PD »OKI«
- 149. Vera Munjko, PD »OKI«
- 150. Mario Đurić, PD »OKI«
- 151. Halida Marač, PD »OKI«
- 152. Srećko Marač, PD »OKI«
- 153. Marijan Urović, PD »OKI«
- 154. Marin Oštrić, PD »OKI«
- 155. Branko Mravlja, PD »Željezničar«
- 156. Slaven Golubić, PD »OKI«
- 157. Sandra Holetić, PD »OKI«
- 158. Josip Nemec, PD »OKI«
- 159. Zlatko Šulićek, PD »OKI«
- 160. Vlado Mihalj, PD »OKI«
- 161. Stjepan Posavec, PD »Zagreb-matica«
- 162. Vladimir Volenec, PD »Zagreb-matica«
- 163. Branka Jasenović Popović, PD »Grafičar«
- 164. Dr Lelja Dobronić, PD »Zagreb-matica«

S PILJA

Riječi i glazba: BORIS VRBEK

The musical score consists of four staves of music in G major, 4/4 time. The lyrics are written below the notes. Chords indicated above the staff include G, Am, C, D, and 1.2.3. G.

U crnoj
noći vidim oka dva možda pri-vi-
đe-nje ili di-o sna Niz put se
noći.
I sa da

Niz put se krećem, karte vode me
Ponekad po kiši, pa i usred zime

A sa svih strana nadvile se sjene
I cijelo vrijeme prate one mene.

Još mnogi sati sigurno će proći
Na putu mom u crnoj noći.

I sada lutam pogledom po karti
Ima mnogo stvari što bih htio znati

Da li' da krenem lijevo, ili put je pravo,
To je prva stvar koju nisam znao.

Zauštavih pogled na čudnoj boji
Što usred šume na stablu stoji.

U crnoj noći našao sam cilj:
Bio je to samo jedan mali spilj.

Rudarsko topionički basen Bor
RO INDUSTRija za prerađu plemenitih metala,
plastike i metala

OOUR »MEGAPLAST«

19250 MAJDANPEK

Ul. Šaška b.b. tel. 030/81-160

PROIZVODI U SVOJIM POGONIMA:

- značke i priveske svih vrsta,
- plakete, medalje, povelje svih vrsta i dr.
- plastičnu ambalažu za značke, priveske, plakete, nakit, kozmetiku i slične proizvode,
- elemente za aranžiranje izloga,
- flokovane ploče za oblaganje zidova,
- plastične kalemove,
- metalne žetone za automate svih vrsta.

»Megoplast« posebno poklanja pažnju izradi sportskih univerzalnih plaketa za razne vrste sportova.

Cene su izuzetno povoljne.

Svoje proizvode »Megoplast« plasira preko svoje službe prodaje u Majdanpeku (tel. 030 81-160 lokal 252, 351)